

UČEBNICA SOKOLIARSTVA

S o k o l i a r s t v o

Úvod

Sokoliarstvo má na území terajšieho Slovenska viac ako 15. storočnú história, napriek tomu, že Praslovia začali osídľovať územie Slovenska, cca v prvom storočí. Osídľovanie znamenalo vyklčovanie lesov na kvalitnej pôde, vysúšanie močiarov a zmeny využitia pôdy kultúrnymi osivami, osídľovanie postupovalo po povodiach riek a pribúdalo „kultúrnej“ stepi, predlžovali sa staré obchodné cesty, vznikali nové a nové niky, ktoré osídľovala poľná zver, dovtedy neznáma na území dnešného Slovenska : zajac, králik, jarabica, prepelica, bažant drop, ležiak, po vodných tokoch pribúdali kačice a husi, brodivé vtáctvo, Takže za počiatky sokoliarstva na území Slovenska nie sú nariadenia kniežat alebo „dovozom“ loveckou družinou Atilu, ale zmenami – polnohospodárske využívanie pôdy, rozširovaniu poľnej zveri a jej predátorov, a obchodnými cestami. Kupci z Byzancie donášali nielen tovar, ale aj platiadlo pre Slovanov – vycvičené dravce a na zimoviskách (prerušenie putovania, veľmi časté v Košickej kotline; zimné prerušenie cesty robili z dôvodu komfortu kupcov, ale hlavne na zotavenie ľažných zvierat;) počas prestávky lovili s domácimi obyvateľmi. Nemými svedkami sú nájdené malé roľničky, doslova veľkosť pre krahulce v mohylových hroboch na území zemplínskej nížiny (tieto roľničky vystavujú ako súčasť konského posteja, tak malé a len jeden párs, je neštandardná výzdoba posteja). Na Slovensku boli kvalitné lovecké revíry pre kniežaci (vysokú) zver ale aj pre poľnú zver, vhodnej pre sokoliarsky lov. To boli revíry pre „Zlatý vek sokoliarstva v Uhorsku“ za účasti slovenských sokoliarskych majstrov dodávajúcich kvalitne vycvičených loveckých dravcov pre panovníkov, šľachtu a vysokých cirkevných hodnostárov. Na vrchole rozkvetu sokoliarstva nastal jeho úpadok spôsobený rozvojom palných zbraní a broková zadovka nielen na Slovensku, ale v celej Európe vytlačila lovecké dravce. V polovici 20. storočia nastala renesancia sokoliarstva v celej Európe. Pokial si budú národy uchovávať kultúrne zvyky, tradície a spôsoby života, medzi ne patrí aj poľovníctvo a sokoliarstvo, predkov, tak si to osvojí aj celé ľudstvo a budeme si vedomí odkiaľ pochádzame.

Obsah

1	História	6	4.5	Charakteristika rodu Orol	41
2	Sokoliarske názvoslovie a pomôcky sokoliara	9	4.6	Rozpoznávanie dravcov na ruke a v lete	42
2.1	Sokoliarske názvoslovie	9	5	Choroby dravých vtákov	44
2.2	Sokoliarske pomôcky sokoliara	10	5.1	Prevencia pred chorobami	44
3	Anatómia dravcov	13	5.2	Zdravý a nemocný dravec	44
3.1	Anatómia, kostra a svalstvo	13	5.3	Rozdelenie chorôb	45
3.2	Anatómia, kožná sústava, perie	14	5.4	Charakteristika jednotlivých ochorenií	45
3.3	Tráviaca sústava a zásady správnej výživy	15	5.4.1	Bakteriálne:	45
3.4	Dýchacia sústava a využívanie vzdušných vakov, krv a obehová sústava	16	5.4.2	Vírusové	47
3.5	Krv a obehová sústava	17	5.4.3	Plesňové	48
3.6	Močová a pohlavná sústava	17	5.4.4	Parazitárne ochorenia	49
3.7	Nervová sústava	18	5.4.5	Poruchy látkového metabolizmu	51
3.8	Zmyslové ústroje	18	5.5	Choroby spôsobené nevhodným držaním dravca	52
3.9	Perokresby k anatómii	20	6	Umiestnenie dravcov a výstroje	54
3.9.1	Anatómia – topografické názvy povrchu tela dravca	20	6.1	Posedy	54
3.9.2	Anatómia kostra	22	6.2	Sokoliareň	54
3.9.3	Svalovina vtáka	24	6.3	Výstroj dravca a jeho výroba	54
3.9.4	Schematické znázornenie vzniku pera	25	6.3.1	Nástroje na prácu s kožou	54
3.9.5	Schéma vtáčieho pera – celé pero	25	6.3.2	Nákup kože	55
3.9.6	Schéma - perové polia a holiny	25	6.3.3	Výroba dĺžcov	55
3.9.7	Kontúrové perie	26	6.3.4	Výroba pútok	56
3.9.8	Typy peria	26	6.3.5	Výroba čiapočky – „indická“ zošívaná	56
3.9.9	Schéma tráviacej sústavy	27	6.4	Výstroj sokoliara a výroba tých častí, ktoré sa nedajú kúpiť	57
3.9.10	Schéma plúc a vzdušných vakov	27	6.5	Rádiotelemetria a použitie	58
3.9.11	Srdce dravca	28	7	VŠEOBECNE O VÝCVIKU A LOVE	60
3.9.12	Vylučovacieho ústrojenstva dravcov	28	7.1	Podstata sokoliarskeho výcviku a lovu	60
3.9.13	Schéma pohlavného ústrojenstva dravca – samca	29	7.2	Onášanie, nosenie a preprava sokoliar. Dravcov	60
3.9.14	Schéma pohlavného ústrojenstva dravca - samice	30	7.3	Ovládanie sokoliarskeho dravca	62
3.9.15	Oko vtáka	31	7.4	Kondícia a kŕmenie sokoliarskych dravcov	63
3.9.16	Mozog vtáka	31	7.5	Pes v sokoliarstve	65
4	Charakteristika dravcov	32	8	Špeciálne výcviky sokoliarskych dravcov	67
4.1	Systematický prehľad druhov	32	8.1	Výcvik hniezdoša jastraba lesného	67
4.2	Historické a novodobé sokoliarske rozdelenie dravcov	32	8.2	Výcvik halúznika / divocha jastraba lesného	69
4.3	Charakteristika rodu Jastrab a druhy	33	8.3	Výcvik laparda a hagarda jastraba lesného	69
4.4	Charakteristika rodu Sokol a druhy	35	8.4	Lov s jastrabom lesným	70
			8.5	Výcvik hniezdoša / divocha jastraba krahulca	70

8.6	Lov s krahulcom.....	71
8.7	Výcvik sokola sťahovavého ku krúživému čakaniu.....	71
8.8	Výcvik odchovaného sokola sťahovavého k lovу z päste.....	75
8.9	Tréning sokola za šarkanom.....	76
8.10	Lov s krížencom sokola a lovečáka (F.p. x F.r.)	76
8.11	Výcvik odchovaného rároha a krížencov rároha.....	76
8.12	Lov s ráhom, krížencom F.ch. x F.r. a F.ch. x F.p.....	77
8.13	Výcvik sokola poľovníckeho, voľný let a lov.....	78
8.14	Výcvik a lov šahina a kobca.....	79
8.15	Výcvik a lov lanera a lugera.....	79
8.16	Výcvik a lov s odchovaným orlom.....	80
8.17	Výcvik a lov s harrisom a myšiakom červenochvostým.....	81
8.18	Kolektívne lovy, sokoliarske tradície a etika	81
8.19	Vedenie koristi, zblúdenie a dohl'adanie dravca	83
8.20	Hodnotenie sokoliarskych dravcov	83
9	Iné využitie sokoliarskych dravcov	85
9.1	Biologická ochrana vo poľnohospodárstve; polia, vinice a sady	85
9.2	Biologická ochrana v lesníctve; semenné sady limby a borovice	85
9.3	Biologická ochrana letiskových priestorov	85
9.4	Biologická ochrana ostatných priestorov miest; ochrana parkov mesta, ochrana historických pamiatok, ochrana veľkých športových polozakrytých veľkých hál.....	86
9.5	Edukačná činnosť	86
10	Právne aspekty sokoliarstva v Slovenskej republike	87
10.1	Poľovný zákon, všetko o SKS pri SPK, SKS – Občianske združenie	87
10.2	Všetko o členstve v SKS pri SPK	87
10.3	Právne predpisy Európskej Únie	88
10.4	Právne prepisy Slovenskej Republiky	88
10.5	CITES	88
11	Prílohy	89
11.1	Preperovacia schéma	89
11.2	Pravidlá chovu loveckých dravcov.....	90
11.3	Zákon o sokoliarstve	92
11.4	Základne druhy dravcov na Slovensku	93
11.5	Znázornenie letu dravých vtákov	95

1 História

Sokoliarstvo je fenoménom cca 8 tisíc rokov nepretržitého trvania; je to jeden z najstarších spôsobov lovу a možno je staršie ako lov lúkom a bez zmien je praktikovaný na celom svete. Sokoliarstvo je od svojho počiatku považované za umenie :

- Je to spôsob lovу vedený v symbióze človeka, loveckého dravca a psa, kde človek je pozorovateľom každodenného prírodného úkazu, kde dravec a korist' sú aktérmi rovnocenného boja o prežitie.
- Je to vášeň, ktorá napĺňa po predkoch zdedené lovecké gény.
- Je to spôsob sebapoznania, sokoliar musí veľa zvládnut', no predovšetkým seba a veľa vedieť, prv než vycvičí dobrého dravca.
- Je to poznanie dravcov a prírodných zákonov, a za aktívnej účasti sokoliara uplatnenie týchto vedomostí v aktívnej ochrane prírody.
- Je to životný štýl, ktorý nereprezentujeme v médiách, v reklame, nerobíme z neho trendy, ale žijeme si ho; mimochodom je to prísny a náročný štýl; a sme šťastní.

História sokoliarstva

Podľa najnovších poznatkov z archeológie predostreté na sympóziu v Abu Dhabi , v 9/2005 r. na tému „Sokoliarstvo – svetové dedičstvo ľudstva“ prednášajúci priniesli mnoho nových faktov doposiaľ nepublikovaných, z ktorých vyplýva možnosť paralelného vývoja sokoliarstva, ako na území Centrálnej Ázie, tak o hodne skôr na území dnešného Iránu už pred 8 tisíc rokmi. Obe paraleлы nezávisle sa dostali do cieľa: úspešný lov s dravcami korist' z dôvodu nasýtenia dravca a človeka. Či Centrálna Ázia alebo územie dnešného Iránu (toto územie bolo satelitom Mezopotámie) mali spoločné znaky pre počiatok sokoliarstva a pre sokoliarstvo samé: dostatok lovnej zveri na voľnej stepi a zároveň hory a lesy poskytujúce možnosť hniezdenia dravcov. „Kultúrna step“, či už záplavové územie Nílu, schopné dávať úrodu viac krát ročne a záplavované územie medzi Tigrisom a Eufratom (Úrodný pól mesiac) mali ten istý spoločný znak a to pohyb roľníkov nielen počas dňa ale aj v noci a takéto rušenie neumožňovalo hniezdenie stepného vtáctva a ani kfmenie sa, pretože zver bola pri poľnohospodárstve nežiaduca.

Preto kone pre armádu Mezopotámcov chovali Chetiti na území dnešnej východnej časti Turecka, chov oviec poskytovalo územie dnešného Iránu – bolo to územie s vysokou lesnatostou v predhoriah a Asýrčania, alebo ich časť, obsadila sever Mezopotámie z tohto územia. Medzi vládnou vrstvou Asýrčanov bol lov honorárnou záležitosťou a oni boli pravdepodobne prví sokoliari.

Časová os vývoja v Mezopotámii má začiatok cca 6 tisíc rokov p.n.l., Centrálna Ázia má začiatok cca 2 – 2.5 tisíc rokov p.n.l., veľmi rýchlo prešli vývojom spôsobov výcviku a výroby pomôcok a cca 1.5 tisíc rokov p.n.l. začali lovy pre krásu. Sokoly a iné dravce a sokoliarski majstri sa stali predmetom obchodu a karavánami sa sokoliarstvo dostalo do cisárstiev Číny, Japonska a Kórei.

Do Indie sa dostalo cca v 5 storočí p.n.l. V Perzii v rokoch 800 – 500 rokov p.n.l. sa lovilo s dravcami na vysokej úrovni, lovilo sa kočimo, zver sa vyhľadávalo psami a používali celú škálu dravcov, sokoly, jastraby, krahulce a orly. Pohyby národov, zánik ríši vznik nových ríší, kupecké cesty, vznik nových náboženstiev a zánik starých, politické mienenie, to všetko pomáhalo šíreniu sokoliarstva. Z Centrálnej Ázie napokon vyrazilo na západ najprv do Kyjevskej Rusy, potom do Byzancie a potom do Európy a boli to kupecké cesty ale aj pohyby národov Slovanov a z východu Hunov. Islam, ktorého nositeľmi boli Arabi, neskôr národy Malej Ázie a Perzie, posúvali sokoliarstvo od hraníc Egypta cez polopúšť Sahary, stepi a lesnaté predhoria všetkých Atlasov. Spolu s Islamom sokoliarstvo prekročilo Gibraltár do Španielska, a usadilo sa natrvalo v celom Španielsku až po Pyreneje. O prienik do Západnej Európy sa postarali byzantskí, veľkomoravskí a húnski majstri. Sila sokoliarstva sa prejavila v Zlatom veku sokoliarstva, panovníci a pápeži vydávali zákony a buly, písali knihy, ktoré iní študovali, podporovali umelcov, vznikali maliarske diela, sochy, špeciálne kulinárske recepty, výstroje dravcov a sokoliarov zdobili zlatníci, rytci, šperkári, sokolierski majstri a pomocníci cvičili dravce, hájníci dbali aby zver počas kladenia mláďať a jej výchovy nebola rušená, zakrmovaním zver koncentrovali do lovíšť, a počas doby lovu nielen panstvo, ale aj slobodný ľud, lovili. Tento Zlatý vek trval od ranného stredoveku do konca stredoveku, ako kde, cca 9 storočí.

Rozvoj manufaktúrnej výroby zadoviek (palné, zväčša brokové zbrane nabíjané zo zadu patrónami do hlavní) znamenal jednoduchší spôsob lovu. Tak isto pragmatická filozofia buržoáznej triedy zavrhovala nákladný lov, akým bolo sokoliarstvo. Počas francúzskej revolúcii francúzsky parlament na území Francúzska zrušil sokoliarstvo ako legálny spôsob lovu a do dnešného dňa tento zákon nebol zrušený (sokolíari, sokoliarstvo a sokoliersky lov je tolerovaný). Tak 18. a 19. storočí v love bolo vyštriedané rytiarske sokoliarstvo, lovy v zverniciach a bažantnicach boli realizované palnými zbraňami.

Renesancia sokoliarstva

V Anglicku a Škótsku, v Centrálnej Ázii, Indii, na Arabskom pól ostrove a v Perzii sa sokoliarstvo udržalo a prežilo do 20. storočia. Príchodom I. svetovej vojny vznikla spoločenská potreba mať v kontra rozvedkach sokoliarov na odchyt kuriérov – poštových holubov používaných rozvedkami. Jednoducho sa osvedčili. V II. svetovej vojne už boli normálne jednotky sokoliarov na strane Anglicka aj Nemecka. „Vyslúžilci“ po vojne zakladali kluby, ktoré iniciovali legalizáciu sokoliarstva po právnej stránke ako legálny spôsob lovu; tak isto v šesdesiatych rokoch 20. storočia vznikla nová filozofia návratu k prírode a aj podpora sokoliarstva vo verejnosti, hlavne poľovníckej verejnosti.

Dôležité roky z modernej histórie sokoliarstva na Slovensku :

1967 – v Československu uzákonenie sokolierskeho lovu ako legálneho spôsobu lovu.
1967 – vznik Federálneho Klubu sokolníku pri ÚV ČSMS

1968 – IAF sa stala členom CIC – Medzinárodnej rady pre poľovníctvo a ochranu zveri
1968 – IAF Medzinárodná asociácia pre sokoliarstvo a ochranu dravých vtákov
1971 – vznik SPZ pri ÚV SPZ
1971 – vznik Slovenského klubu sokoliarov pri ÚV SPZ
1975 – pri CIC vznikla pracovná skupina pre sokoliarstvo a ochranu prírody
1993 – po rozdelení ČSFR pôsobia : Klub sokolníku pri ČMMJ v Čechách a SKS pri SPZ na Slovensku
1999 – SKS pri SPZ sa stal členom IAF
2012 – zánik SKS pri SPZ a vznik :
1 . Slovenský klub sokoliarov pri Slovenskej poľovníckej komore
2 . Občianske združenie Slovenský klub sokoliarov
SKS pri SPK je právnym nástupcom po SKS pri SPZ so všetkými právami a záväzkami.

Záver

Toto je môj veľmi stručný prehľad dejinami z hľadiska vzniku, rozvíjania sa, rozširovania do ďalších krajín, dosiahnutie vrcholu, ale odpovedá na tú najdôležitejšiu otázku : **Prečo?** Pre hlbšie štúdium dejín sokoliarstva odporúčam knihu T. Krivjanského : Sokoliarstvo I. Dejiny sokoliarstva. Táto kniha nás učí orientovať sa v dejinách sveta a Slovenska z pohľadu sokoliera; poukázať na to kde prírodnými a spoločenskými podmienkami vzniklo, vlastne muselo vzniknúť a rozvíjať sa sokoliarstvo a smeruje svoju „múdrost“ na adepta sokoliarstva.

Sokoliar je sokoliarom stále a preto výber druhu – druhov dravcov stanovujú podmienky a nie vôle, či chcenie sokoliera. Kto žije, pracuje a poľuje v pahorkatine a má časové rezervy môže mať náročného dravca nízkeho letu. Kto žije na rovine a má k dispozícii veľký revír s dostatkom drobnej pernatej zvere môže si dovoliť loviť s dravcami vysokého letu. Orly si vyžadujú revír s dostatkom srnečej a zajačej zvere, musí mať dosť času na tlmenie škodnej orlom, musí mať vysoko mobilné terénné auto. Skrátka prírodné podmienky a zároveň spoločenské (osobné aj osobnostné) určujú orliara.

2 Sokoliarske názvoslovie a pomôcky sokoliara

2.1 Sokoliarske názvoslovie

Sokolianstvo má vlastnú reč. Samotné pomenovanie dravca, napr. Jastrab znamená Jastrab lesný samicu; keď použijeme pomenovanie Jastrabí terček znamená Jastrab lesný samec. Vek dravca vyjadrujeme (ale môže to byť aj vek nadobudnutia) :

Hniezdoš – dravec pohybujúci sa na päťach po hniezde, jeho operenie biele alebo sivé páperie;

Halúznik – dravec používajúci nohy, trénujúci krídla, už má čiastočné alebo úplné operenie mláďat, avšak sa nevzdáľuje od hniezda, kde je kŕmený rodičmi;

Divoch – samostatne loviaci dravec, mláďa chytené do 31.12.;

Lapard – dravec chytený po 1.1., ale ešte v perí mladých do doby preperenia do šatu dospelých;

Hagard – chytený dospelý dravec v šate dospelých;

Krahulec – Jastrab krahulec samica

Šikra – Indický krahulec (A. badius) samica

Sokol – Sokol stňahovavý, stredoeurópska subs. samica

Brookej – Sokol stňahovavý juhoseveroamerický

Anatum – Sokol stňahovavý severoamerický

Pealei – Sokol stňahovavý severo pacifický

Calidus – Sokol stňahovavý severoeurópskoazijský

Japanikus – Sokol stňahovavý východoázijský

Šahin – Červeno tyly šahin (RNS)

Barbary – Africký šahin

Cierny šahin – Indický šahin

Lovečák – Sokol poľovnícky

Rároh – Sokol rároh

Laner – Sokol tmavý

Luger – Sokol indický

Kobec – Sokol kobec

Orol – Orol skalný

Berkut – Orol skalný stredoázijský (A.ch. daphanea)

Výstroj :

Obutie – je výstroj dravca, ktorú má na nohách. Obutie sa skladá :

Pútka – kožené jedno alebo dvoj dielne, alebo kombinované koža a pletená PE šnúra;

Rolničkové pútka – malé pútka pre rolničky;

Rolničky – ľahké, malé, guľaté, mosadzné zvončeky, ich zvuk napomáha pri hľadaní dravca;

Menovka – plastový krúžok s laserom doň vypálené mobilné telefónne číslo

Obratlik – dva duté krúžky zo železa spojené nitom, slúži k spojeniu pútok a dížca;

Dížec – je 1,5 m kožený remienok alebo PE pletená šnúra, slúži k viazaniu dravca k posedu;

Jangoli – obojok s malou rolničkou a krátkym dĺžcom, slúži k vrhaniu dravcov (krahulec a terček jastraba);

Čiapočka - kožená čiapočka, ktorá po nasadení zabraňuje dravovi vidieť, poznáme holandské, arabské, indické, kazašské, lovecké, čínske, japonské..... ;

Posedy a iné zariadenia chovu:

Hrazda – vodorovná tyč s plachtou a v mieste sedenia je koža alebo koberček, umelý trávnik;

Stenový posed – štvrti kruhový posed upevnený v rohu komory;

RenzWalerov posed – kruhová hrazda;

Oblúk – nízky posed pre dravce nízkeho letu;

Klátik – nízky posed pre dravce vysokého letu;

Prelietavačka – dva posedy, jeden vysoký a pod striekou, druhý nízky, obe spojené oceľovým lankom s oceľovým krúžkom na viazanie dravca, v dosahu je kúpačka;

Kúpačka – nízka nádoba na kúpanie dravcov primeraná veľkosťou a slúži aj ako napájačka;

2.2 Sokoliarske pomôcky sokoliara

Sokoliarska rukavica – kožená rukavica chráni päť a predlaktie;

Mangala – kožený alebo z tvrdého plátna rukávnik na päť a predlaktie na nosenie dravca v teple

Zimná rukavica – 3 prstá rukavica s vlnenou pletenou vložkou, rukavica pre profesionála

Sokoliarska brašna – brašna s veľa účelovým využitím : veľký preklop slúži na zakrytie koristi po dorazení a po chvíli dravca spôsobne preberieme z koristi na rukavicu s odmenou, časť brašne slúži na uloženie koristi, časť brašne s malými oddeleniami na doklady, kľúče, lekárnička pre dravca, nádobku s mäsom, vábidlo, príletovú šnúru, náhradnú výstroj. Na remeni je záves na čiapočku, písťalku, obratlík, vysielač, na vonkajšej strane - zadný bok je lovecký nož, na opasku je záražák, tupý nož s hrotom a slúži k rýchlemu usmrteniu koristi ulovenej dravcom;

Sokoliarska palica – slúži k vyháňaniu zvere z krytu, slúži k zamedzeniu vedeniu koristi (malý háčik na konci palice), pri love králikov – doplnok palice tvorí zašrubovaná motyčka, opora pri chôdzi;

Vábidlo – kožená podkova alebo celokožené vábidlo, kde kožené strapce imitujú perie, používa sa pri výcviku sokolov, ale aj na privolenie dravcov nízkeho letu (syn. vábitko, perenec);

Vlečka – zajačia alebo liščia koža, vypchávaná na drevenú „ lyžu“, používa sa na výcvik dravcov nízkeho letu a orlov;

Baldak – opora ruky pri nesení orla, súčasť sedla alebo opasku pri chôdzi;

Cadge – nízka hrazda obdĺžnikového tvaru so štyrmi nožičkami a popruhmi pre uľahčenie nosenia viacerých sokolov, používaná hlavne v minulosti pri honosných lovoch;

Výrazy používané pri výcviku a chove :

Balast – nestrávená časť potravy (srst, perie, zuby,), ktoré tvoria vývržok;

Vývržok – nestrávená zložky potravy vo forme zhutneného valčeka vyvrhnutý dravcom;

Kondícia – telesný stav dravca vyjadrený jeho hmotnosťou , za predpokladu, že sa jedná o svalovinu, nie o zásobný tuk (napr. u nevylietaných mláďat). Zároveň sa jedná aj o dobrý duševný stav, tento ovplyvňuje rýchlosť trávenia za predpokladu, že dravec je v 100% zdravotnom stave. Kondícia je alfa – omega sokoliarstva, poznáme vyššiu – **až 125 %**, optimálnu – **cca 100 %**, loveckú – **90 %**, nízku – **75 %** , pričom vyššia a nízka **ohrozujú dravca na živote**. Z optimálnej do vyššej sa dravec dostane ľahko, avšak tuk ukladajúci sa na srdci a pečeni ho ohrozenie. Optimálna je váha svaloviny v ideálnom stave + zdravá rezerva, je to zároveň zimná lovecká váha, letná lovecká je váha svaloviny po spotrebe tukovej rezervy, dravec rád a ochotne lieta a loví, nízka – dravec je apatický snaží sa zúfale dostať k potrave, je schopný uloviť aj veľkú korist'. Keďže nemáme objektívny obraz o tukových rezervách, kondíciu nám prezradí dravec pri krímení :

Nízka – dravec trhá veľké kusy a „hádže“ ich do seba

Lovecká – dravec trhá „systematicky“ menšie kusy a hltá rýchle ale spôsobne

Optimálna – dravec pokojne zaradom požiera korist'

Vysoká – dravec sa „hrá“ s potravou, oberá aj tie najmenšie kosti, ktoré zahadzuje;

Krúživé čakanie – lov s dravcom vysokého letu, dravec krúži nad psom a sokoliarom, po vzletnutí koristi ju uloví strmhlavým letom;

Cvičná korist' – živé zviera/vták určený k výcviku dravca, môže to byť aj holub, ktorého používame na to, aby sme dravcoví tým, že zakaždým ho nechytí znechutili lov holubov a aby v budúcnosti na nich neútočil;

Dravce vysokého letu – Lovečák a ostatné sokoly a krížence ;

Lahký sokol – sokol ochotne krúžiaci vo výške;

Ťažký sokol – pästný sokol;

Pästný sokol – sokol loviaci z päste/auta;

Onášanie–základ výcviku každého dravca, dravec si zvyká na sokoliara, jeho psa, spoznáva vhodným umiestnením korist' ktorú nevie uloviť (domáca hydina), ruch polnohospodárskych strojov, ľudí a to všetko, s čím sa môže stretnúť v revíri;

Zatienenie dravca – nasadenie čiapočky;

Odtienenie dravca – sňatie čiapočky;

Prílet – cielený let dravca z odsedávky na rukavicu za odmenu;

Kolmý prílet – zlet z výšky na rukavicu za odmenu;

Kolmička – vzlet dravca z nízkeho posedu/ zo zeme na vysoko zdvihnutú rukavicu za účelom zmohutnenia lietacieho svalu;

Prelet – prelet ponad rukavicu, uhnutie, nedosadnutie; tiež aj chybny útok na korist';

Trepotanie – spôsob lovú sokola myšiara, rýchlym kmitaním krídel a naplno otvoreným chvostom myšiar „stojí“ nad kolóniou myší;

Striekanec – kloakálny výmešok trusu a moče dravca;

Útočný let – útok dravca (prenasledovanie), na korist';

Viazanie – zadržanie koristi dravcom;

Vedenie koristi – odnášanie úlovku dravcom pred sokoliarom;

Volanie – krik mladých dravcov zapríčinený hladom alebo nudou;

Voľné sledovanie – sprvu výcvik, neskôr spôsob lovú, dravec nás sleduje preletovaním zo stromu na strom, neskôr sleduje psa, je to výcvik a lov s dravcom nízkeho letu;

Vzrušenie – hodenie dravca za zverou;

Vyrážanie – pokusy priviazaného dravca vzlietnuť z päste alebo z posedu;

Zblúdenie – ulietnutie vycvičeného dravca;

Zbrane – pazúry dravcov a u sokolov aj zobák (so zúbkom), u orlov a jastrabov je zobák príbor.

3 Anatómia dravcov

Úvodom k anatómii chcem povedať, že nie je dôležité popisovať to, čo majú dravce spoločné s ostatnými stavovcami, zvýrazňovať budem len to, v čom evolúcia zapracovala a prečo vtáky lietajú.

3.1 Anatómia, kostra a svalstvo

Kostra (skelet) tvorí statickú oporu tela a pomocou svalstva umožňuje pohyb. Na skelete uvediem rozdiely – lebka má najvýraznejšie priestory pre očné buľvy. Krčná chrbička má prvé dva stavce tzv. nosič a čapovec, s ktorými aj spolu s pomocou krčného svalstva otáčajú dravce hlavu o 270 stupňov. Krídlo najdôležitejšia časť je uloženie kostí v ramennom klbe – tam sa stretáva lopatka, ramenná kost, **zobákovitá kost** (je to nový, evolučný prvok, ktorým sa odlišuje od stavovcov a ktorý umožnil aktívny let) a kľúčna kost. Hrudná kost (mostík) sa pretransformovala na kost s hrebeňom, pre uloženie prsného svalu (párového) najmohutnejšieho na celom tele dravca, zodpovedného za let dravca. Ukončenie prednej končatiny je dlaň s prstami: palec je sólo, 1. a 2. prst sú zrastené, 3. a 4. sú tak isto zrastené. Nohu dravca tvoria kosti tak ako u stavovcov, len sú ukončené 4 prstami.

Svalstvo

Najvýraznejší rozdiel je: prsný sval, ale tie najnepatrnejšie sú pre let vtáka najdôležitejšie, sú to kožné priečne pruhované erekívne a hladké dorzálné svaly, ktoré ovládajú každé pero, počnúc kontúrovanými, končiac letkami.

Pohyb

Pri lietaní rozoznávame aktívny (napr. sokol má veľkú gramáž na cm^2 plochy krídel) – je to neustále veslovanie krídel a tým dravca letí a pasívny (napr. orol má malú gramáž na cm^2 plochy krídel) dravec skíznutím napr. zo skaly, získa rýchlosť, vstúpi do vzostupného prúdu vzduchu, ktorý vznikla pri stúpaní teplého vzduchu od slnka kolmo hore popri skalnej stene, orol to využije ako výťah dostane sa do výšky, kde kruží za použitia odporu na chvostových perách a prstových letkach. Týmto pasívnym letom dokáže hodiny lietať nad svojim loveckým revírom.

Beh

Dravce pre „uloženie“ ťažiska tela nedokážu „šprintovať“, skôr sa jedná o ojedinelé poskoky.

Státie

Je pasívny pohyb a zabezpečujú ho šľachy a šľachové puzdra v prstoch nôh. Dravec pri odpočívaní sa nohou zachytí o podložku (kôra konára stromu) zovrie svalmi, šľacha pohybom v puzdre zovrie pazúry proti sebe do kôry háčiky na šlache a kontra háčiky v púzdre sa zavrú do seba a bez tlaku svalov odpočíva. Nohy pravidelne mení. Pri spánku zakladá hlavu pod opačné krídlo ako noha, na ktorej stojí (pravidelne sa zobúdzza, vystrieda nohy, skontroluje okolie a založí hlavu zhora od chrbta pod opačné krídlo).

3.2 Anatómia, kožná sústava, perie

Kožná sústava pozostáva z kože a kožných derivátov. Obopína celé telo a skladá sa z pevnej pokožky a zamše. Koža je bez potných a mazových otvorov, zo zamše (zamšového záhybu, „z cibuľky“) vyrastá perie. Pod kožou nad trtácom sa nachádza jediná veľká mazová žľaza. Kožné deriváty sú štítky na nohách a prstoch, pazúry na prstoch, zobák a spodná čeľusť, ozobie a očný krúžok.

Perie

Začalo sa objavovať na jašteroch a viaže sa na to veľa teórie a tie ako vznikali, tak boli aj vyvrátené. Konečná teória, podložená vykopávkami, je prostá: perie vzniklo ako okrasa samčekov (niekoľko storočí sa perie neobjavilo na samičkách). Perie, tak ako kožný štítok u jašterov, vznikajú identicky zo dna zamšového záhybu – papily (cibuľky). Samičkám, sa z neznámeho dôvodu čiastočne operení samci „páčili“ a vyhľadávali párenie s nimi a kedže „bezperci“ neodovzdávali svoje gény ďalej, vynikuli. Fakt za niekoľko desiatok generácií prežili len operenci, evolúcia tvorila a tvorila, a teraz máme triedu AVES a rad Falconiformes. Koža dnešných dravcov je rozdelená na perové polia a lysiny. Kontúrové perie (sem patria aj veľké perá kormidlové alebo chvostové, laktové letky a proximálna letka, prstové letky, stípové letky a paletka) sa skladá (vid. kresba) z dutého brka, ktoré pokračuje kostrnkou, na rozmedzí kostrnky a brka sú 2 páry voľných perútok – vlasové perie, zo kostrnky vyrastajú lúče, na lúčoch sú spájacie háčiky. Navzájom pospájané háčiky na lúčoch vytvárajú zástaviciu – pravú a ľavú a to je ľahká a pevná vztlaková plocha.

Perie od vyliahnutia po dospelosť

Prvé operenie sú páperčoky bez pevnej kostrnky, druhé operenie je páperie biele, tretie operenie je páperie sivej farby, štvrté je už operenie mladých a to tak, že kontúrové perie prerastie prachový šat, ktorý preriedne a ostáva ako izolačné páperie a prachové perie. Operenie mladých ostáva cca 1 rok (u orlov je výmena 1/3 peria ročne, po 3. roku života je

úplne preperený, potom preperia do šatu dospelých – 6. roku. Preperenie sa potom sa opakuje stále v trojročných cykloch) v mesiacoch apríl až september preperia do šatu dospelých. Medzi šatom mladých a dospelých je vo farbe pier, ale hľavne v kvalite perie dospelých rozdiel - je tvrdšie, pevnejšie spoje v zástaviciach, a pružnejšie. Ďalším druhom pier sú brvové perá. Majú to sovy okolo zobáka – je to hmatové perie, kostrnka je nervovo citlivá a nahradza videnie krátkozrakej sovy pre polohu koristi v pazúroch. Púdrové perie – vyskytuje sa pod kontúrovým operením. Dravec v rámci údržby peria si napráva perie zobákom, premastením z veľkej tukovej žľazy pokračuje a v závere zapráší úlomkami z púdrového peria a tým zaistí jeho vode odolnosť.

3.3 Tráviaca sústava a zásady správnej výživy

Tráviaca sústava : zobák, jazyk, slinné žľazy, hltan, pažerákový žľab s hrvoľom, dvojdielny žalúdok : žľaznatý (žalúdočná žľaza produkujúca HCL), svalnatý (rozdrobenie potravy), dvanástrnik (v ňom dochádza za pomoci žlče k neutralizácii rozmletej potravy) a zaústenie pankreatických šťav, tenké črevo s klíkmi, hrubé črevo (vytrávenie vody z potravy), kloaka zaústenie močovodov, bradavka kloaky (uzáver). Pre správne trávenie je potrebná správna kondícia (90 -100 %). Dravec žerie pokojne, nevyberá, rad radom idú kosti, mäso, balast, dravec riadne osliní potravu, žľaznatý žalúdok príjme časť a zostatok uloží do hrvoľa, dravec pri tejto kondícii vie, kedy má dosť, „nepreplňuje“ hrvoľ (a tým aj celý trakt). Príroda pochopila dávno pred človekom, že pre zdravie je dôležité jest' do polo sýta, piť do polo pita. Trávenie pri nepreplnení hrvoľa prebieha normálne, slinami ovlažená potrava prechádza cez „naštartovaný“ žalúdok, dostatok kyseliny roztavuje potravu, svalnatý žalúdok ju rozomelie, dvanástrnik ju zneutralizuje, tenké črevo prijíma a transportuje do krví živiny, hrubé črevo zhutní trus a kloakou ho vylúči, ráno sval. žalúdok zhutnú balast do vývržka, hladko prejde cez žľaznatý žalúdok, pričom odumreté časti žalúdkovej sliznice vývržok absorbuje na svoje na svoje steny a pri ceste hore žľabom sa ovlaží slinami a dravec ho cez zobák vyhodí. Cca o 7-8 hod je tráviaci trakt prázdný, regeneruje sa, po cca 8 hodinách je dravec primerane hladný, ale nabity energiou na lov.

Zásady správnej výživy

Výber správnej potravy je alfovou zdravia dravca. Dravec, ktorý je ornitofágny (sokol, krahulec, kobec, lastovičiar....) nemôže prijímať bravčové srdecia. „Tažie“ mäsá by mu spôsobili problémy končiace smrťou. Tak isto inchtiofágne (kršiak, orliak) – ich mláďatá by bez rybacinu nevyspeli. Tak isto insektofágne (malé druhy sokolov – kobcovitý, bielopazúry,

červenonohý, čiastočne aj mladé myšiare) musia byť živené hmyzom. Ale aj všeobecné (myslím rôzne druhy mäs) a to jastrab, rároh, lovečák, krížence, orol, nemôžu dostávať ťažké mäsa – zalojované a pretučnené, ale aj nepitvané (nestačí len vytlačiť žltko) jednodňové kurčatá. Totiž len jeden druh: Neophron perenopterus má trávaci trakt prispôsobený na vytrávenie žltka, (ostatné supy pri požieraní jednodňových kuriatok po väčšine pri žraní „vytláčali žltok“ zobákom, pokiaľ nie, tak hnačkovali).

Spôsob zmrazovania a rozmrazovania

Pri chove sa nevyhneme ukladaniu potravy do mrazáka. Prvá zásada: odporúčame mraziť len také množstvo, aké mrazák zmrazí za 24 hodín na -18°C, s tým že priestorom boxu musí prúdiť mrazivý vzduch. Živočichy zmrazujeme v jednej vrstve, najlepšie v sietových prepravkách prekladané tak, aby mráz mal prístup ku každej vrstve. Kurčatá, ktoré kúpime čerstvé alebo živé porážame - ochladzujeme, potom ich podelíme na denné dávky a mrazíme. Potkany, veľké vypitveme a ukladáme, ½, prípadne ¼, ½ - ¾ vývoja po vychladení ukladáme v celku a môžu byť aj dlhšie skladované (morčatá, škrečky podobne ako potkany, myši v zásade v celku bez moču). Holuby a ostat. pernaté vo veľkosti holuba mrazíme v celku, pitváme až pri polovičnom rozmrazení. Zásada je rozmrazovať pri teplote do + 6°C! (ešte nedochádza k bakteriálnemu rozmnožovaniu na mäse).

Množstvo, akosť a pestrosť má byť primeraná druhu a pohlaviu, dôležitá je hľavne pestrosť pričom zásady sú:

- a) voda dostupná denne (v zime vlhčené mäso)
- b) 1x týždenne pôst u lov. dravcov
- c) týždenne striedať 3 druhy mäsa
- d) týždenne 1x vnútornosti – pečeň + srdce
- e) váženie dravca denne! Poznámky ku dňu by mali byť: 1. váha, 2. aktivita, 3. potrava – kvalita a kvantita. Poznámky v deň pôstu: váha a zhodnotenie týždňa.

3.4 Dýchacia sústava a využívanie vzdušných vakov, krv a obejnová sústava

Vzduch vstupuje do dýchacej sústavy – otvormi na nozdriach. V otvore je mandľa, ktorá svojím slizom absorbuje mikroorganizmy, svojou teplotou predchreje vzduch, ktorý z nozdier sa dostane do zobákovej dutiny. Vzduch prejde cez „tesniacu bradavku“ na vstupe do hrtanu (spevný hrtan je málo vyvinutý u dravcov) vojde do priedušnice, potom sa rozdelí do priedušiek a do plúc a do plúcnych komôrok, kde dôjde k výmenie CO₂ za O₂ v krvi, časť vzduchu pokračuje priedušnicami do plúcnych vakov, kde slúži ako 1. rezerva vzduchu, 2.

vzduch na natlakovanie dutých kostí na ich spevnenie, na tzv. pneumatizáciu. 3. na vytvarovanie tela pri voľnom páde do ideálnej kvapky, 4. na spevnenie tela pri prestrepe v rýchlosťi zo vzduchu do vody, 5. ako tepelný izolant chrániaci vnútorné orgány a odparovanie vody v organizme – reguláciu vody, 6. uľahčujú plávanie a potápanie, 7. pôsobia mechanicky pri dýchaní a vydychovaní. Vtáky majú 7 plúcnych vakov : jeden medzikľučkový a tri párové, hrudné, zadné hrudné a brušné.

3.5 Krv a obejová sústava

Krv sa skladá z plazmy, bielych a červených krviniek a krvi. doštičiek, krv je 8% z celkovej hmotnosti. Srdece je uložené v tŕňisku dravca pod hrebeňom v osrdcovníku a ten je fixovaný štachami. Krvné obehy: malý, veľký, vraticový (vracia zo sleziny a obličiek krv do krvného obehu). Veľkým prúdi okysličená krv po celom organizme a späť odkysličená do srdca. Malým prúdi odkysličená krv do plúc a z plúc do srdca.

3.6 Močová a pohlavná sústava

Močová sústava je jednoduchá, pozostáva z obličiek, močových ciest a kloaky. Obličky sú jednoduché a tým spočíva nebezpečnosť ich zlyhania. Pre obličky je (a pre dravca je to konečná diagnóza) najnebezpečnejšia DNA – ochorenie látkového metabolizmu. Táto nemoc má rýchly priebeh a je neliečiteľná a dravec hynie vo veľkých bolestiach – okamžitá eutanázia je naša povinnosť.

Pohlavná sústava dravcov sa delí na samčiu a samičiu. Samčia sa skladá zo semenníkov, semenovodov a kloaky. Funkčnosť spúšťa dĺžka slnečného osvetu, spustí hormonálnu činnosť, ta je (spolu s vitamínom E) zodpovedná za „zobudenie sa“ a zväčšenie, zvyčajne ľavého semenníka. Kopulácia prebieha tak, že pri dotyku bradaviek kloák samca a samice, u samca dôjde k výronu semena a samica „spustí“ nasávanie semena - samica spustí vrávoranie, vypudí vzduch z plúcnych vakov zadných hrudných a brušných, čím sa vytvorí podtlak a semeno sa nasaje do kloaky a potom do vajíčkovodu. Samičie pohlavné orgány sú strapček vajíčok (zase musí dôjsť k aktivácii – slnko, vitamíny + vlastné hormóny), vajíčka (2-3 začnú rásť) a najväčšie sa odpojí, dosadne na „lievik“ vajíčkovodu, kde čaká na oplodenie. Po oplodení nastáva ihneď granulácia. Vajíčko odchádza po lieviku, nabalí sa naň hustý bielok, neskôr riedky bielok, potom „papierová blana“, ktorá sa nakoniec obalí škrupinou, prejde zvyškom vajíčkovodu a kloakou, samica ho položí do hniezdnej jamky. Tento proces

u stredne veľkých dravcov (sokol, jastrab) trvá cca 50 – 52 hodín. Vývoj vo vajíčku pri teplote 36,6 – 37,2°C trvá cca 35 dní. Samica znáša (napr. jastrab 3-5 vajíčok) cca 8 – 10 dní za celý čas vajíčka len temperuje na 14 – 16°C a až po znesení predposledného vajíčka začne ich inkubovať. U dravcov, mimo orlov, je synchrón liahnutia - behom jedného dňa sa vyliahnu všetky vajíčka – mláďatá.

3.7 Nervová sústava

- a) Centrálna nervová sústava : u dravcov sa skladá: z mozgu (veľký mozog a mozoček) a obvodovej nervovej sústavy : miecha a jej dve zhrubnutia (ovládanie krídel a nôh).
- b) Vegetatívna nervová sústava: (vyhýba sa vedomiu) – riadi dýchanie, trávenie, látkovú výmenu, sekréciu, hospodárenie s vodou, kontroluje pohlavné orgány, vnútorné očné svalstvo.

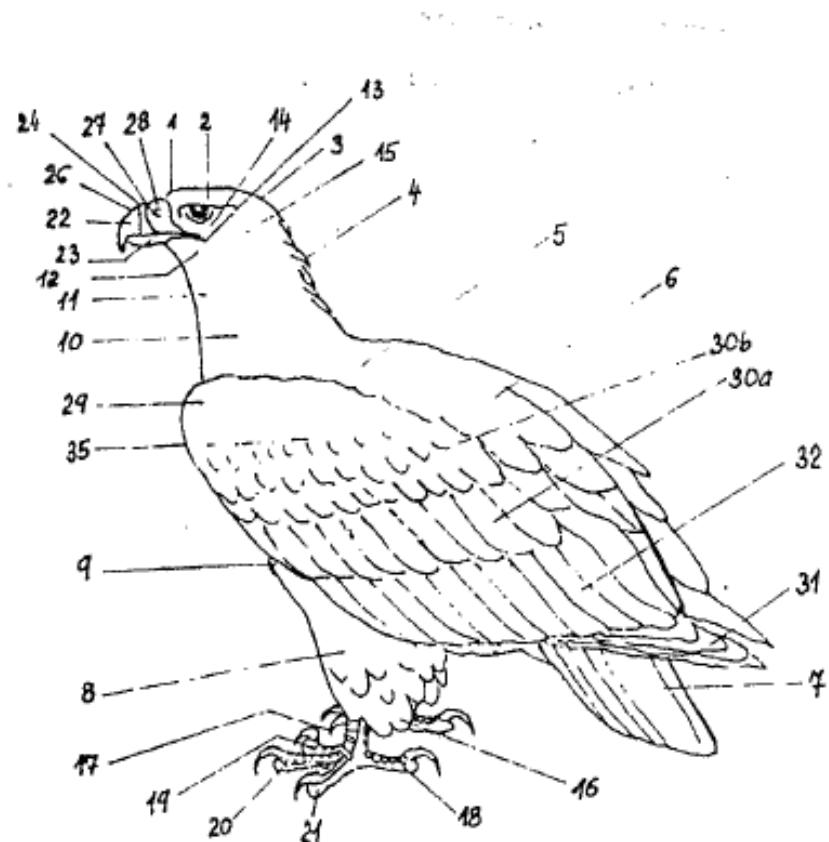
3.8 Zmyslové ústroje

- a) sluch majú dravce pomerne dobrý, ušnica tvorí „závit“ pier okolo ušného otvoru, sovy – ich ušnica je celá tvárová oblasť točených pier okolo ušných otvorov sluch na úrovni netopierov
- b) čuch dravce majú rozhodne maximálne rozvinutý, najmä karančovia, po nich supy a orol (sluch a zrak vyradené čiapočkou, návnada je maličká, noha dokonale umytná z jednodňového kurčiatka – skoro bez pachu, orol sediaci pod čiapkou na nízkom posede po pôl minúte od pohodenia cca 1 m od posedu opatrné zoskočí na zem a rozhodným krokom vykročí k návnade a zožerie ju – myslím, že ako dôkaz to postačí.
- c) Chuť: o chuti nepochybujte, pokúste sa roztrúsiť tabletku, poskytnúť dravcoví – okamžite ju zahodí aj s mäsom.
- d) Hmat - u sov dokonalý, brvové perie im nahradza nablízko zrak, tak isto spodok prstov je veľmi citlivý, pokial cítia i slabý tep krvi koristi, stále vpichajú pazúry hlbšie.
- e) Zrak je to naj, čo príroda stvorila u dravcov. Začneme s popisom zvonka. Očný krúžok a očné svaly zaistujú stabilitu a koncentráciu priestorového videnia aj pri vysokých rýchlosťach letu, čistiacu žmurku vo vysokých rýchlosťach, chráni oko pred chladom, vysychaním povrchu očných buliev, poškodením, prachom a pod. Oko je čistené slzami a pohybom viečok (spodné je väčšie ako vrchné) ich pohyb je hore dole a žmurka zozadu dopredu. Akomodácia zreničky je super rýchla. Na rozdiel od ostatných stavovcov má oko

dravca dve žlté škvurny, ktoré svojim presahom negujú účinok slepej škvurny (vyústenie očného nervu z očnej buľvy). V sklovci pláva hrebienok – je to viacúčelové zariadenie v oku pomocou ktorého dravci ihneď zareagujú na pohyb, reagujú na zemský magnetizmus a reaguje na výšku slnka, premeria polohu a vie sa vrátiť na miesto vypustenia. Množstvo tyčinek a čapíkov je vysoké (ľudské oko potrebuje 12-16 max. 22) obrázkov, aby videlo pohyb, dravec by ich musel mať okolo 150. Pre zrovnanie: ľudské oko sa začína vyrovnávať dravčiemu, pokial' má k dispozícii $8 \times 50 - 60$ mm ďalekohľad. Pre názornosť dravec (orol) vidí myš z výšky viac ako 1 200 m. Sokol videl letiaceho holuba „pod horizontom“ na vzdialenosť 1 600 m.

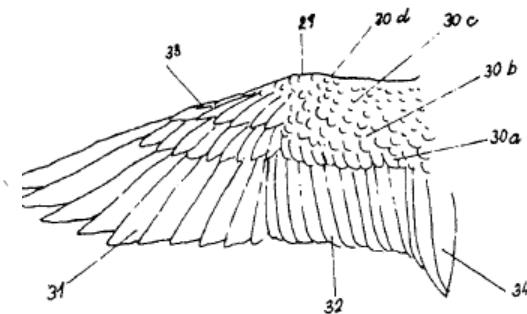
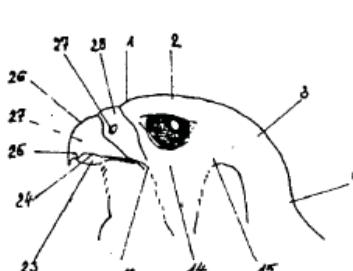
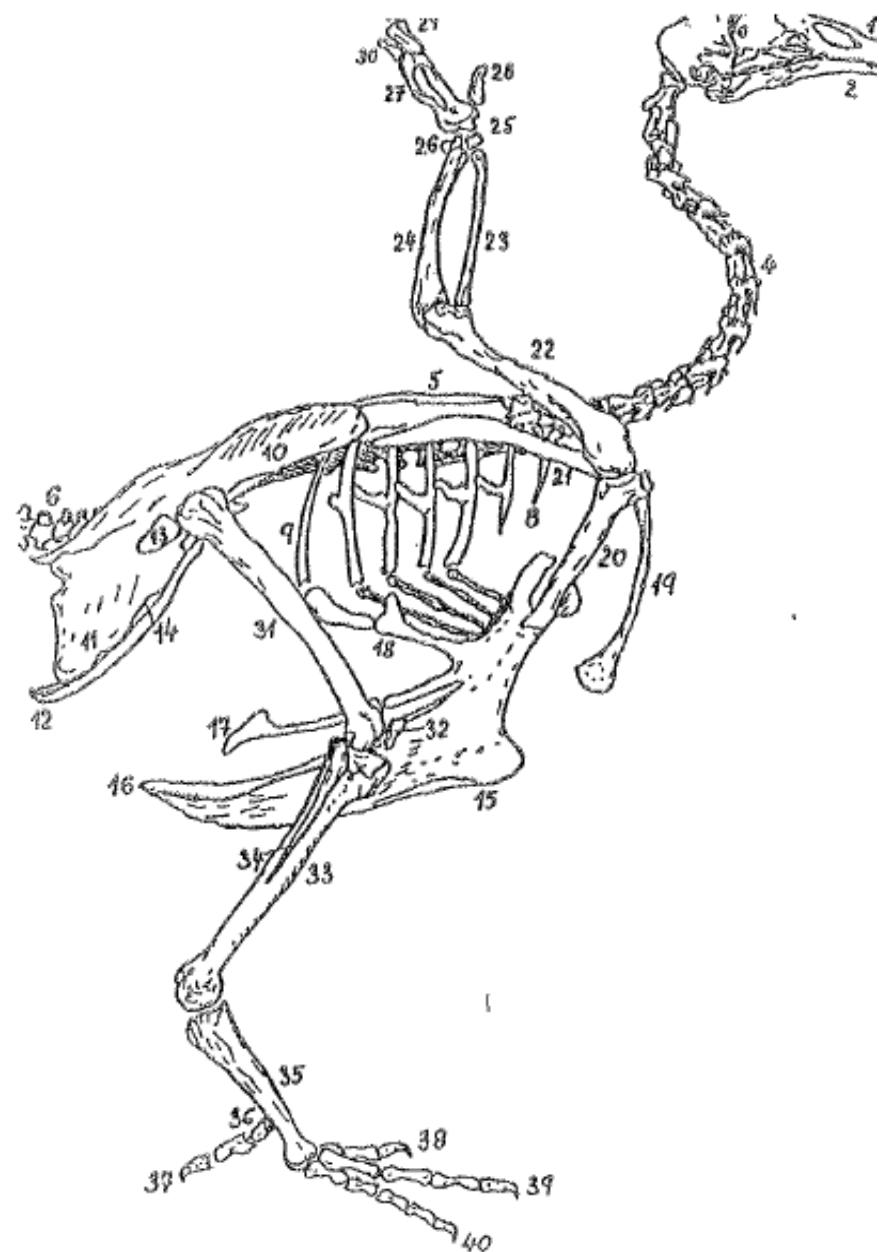
3.9 Perokresby k anatómii

3.9.1 Anatómia – topografické názvy povrchu tela dravca

1. Čelo
2. Temeno
3. Tylo
4. Šija
5. Lopatky
6. Chrbát
7. Chvostové perá
8. Bricho
9. Prsia
10. Krk
11. Hrdlo
12. Brada
13. Uzdička
14. Tvár
15. Príušie
16. Nohavičky
17. Stojak
18. Zadný, prvý prst (palec)
19. Vnútorný druhý prst
20. Prostredný tretí prst
21. Vonkajší štvrtý prst
22. Horná čeľusť
23. Dolná čeľusť
24. Vlnka zobáka
25. Zúbok
26. Slemo (u vyliahnutého diamant)
27. Nozdry
28. Ozobie
29. Ohyb krídla
30. Krovky krídlové (k. k.)
 - a) veľké k. k.
 - b) stredné k. k.
 - c) malé k. k.
 - d) okrajové k. k.
31. Ručné letky
32. Laktové letky
33. Krídelko
34. Proximálna letka
35. Podpazušie

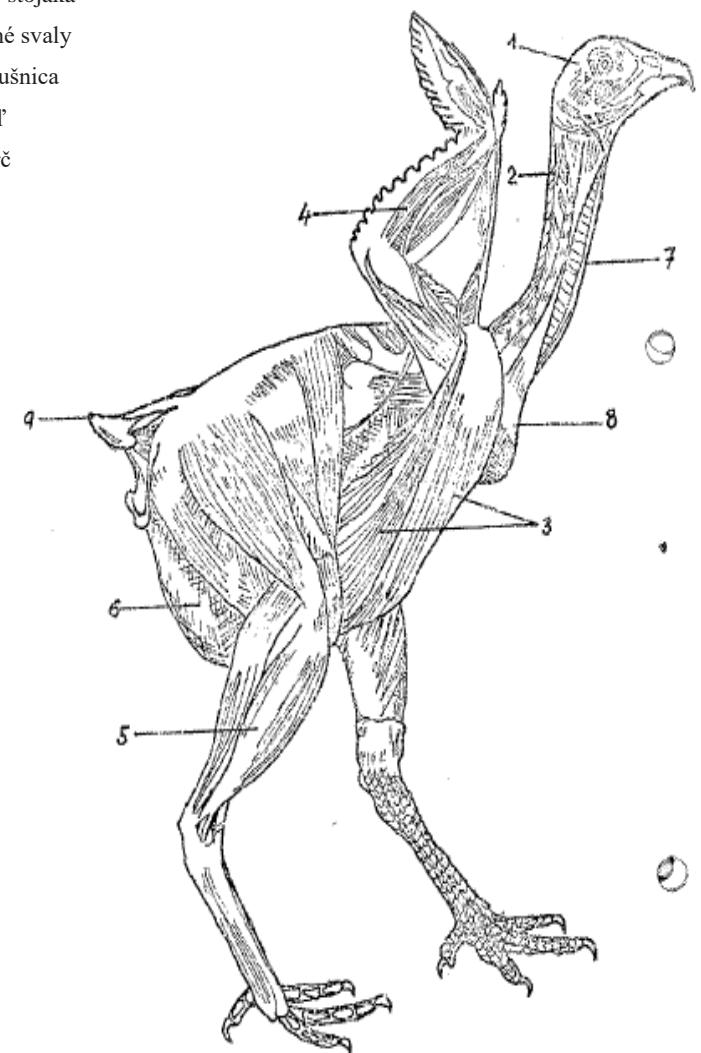
3.9.2 Anatómia kostra

1. Predčeľust'
2. Sánka
3. Kostra lebky
4. Krčné stavce
5. Chrbtová kost'
6. Voľné chvostové stavce
7. Kostrčová kost'
8. Prvé rebro
9. Posledné pero
10. Bedrová kost'
11. Sedacia kost'
12. Lonová kost'
13. Sedací otvor
14. Kandálna časť zapchatého otvoru
15. Hrudná kost' (hrebeň)
16. Stredný trámeč hrudnej kosti
17. Bočný trámeč hrudnej kosti
18. Rebrový výbežok hrudnej kosti
19. Klúčna kost' – vidlica
20. Zobáková kost'
21. Lopatka
22. Ramenná kost'
23. Vretenná kost'
24. Laktová kost'
25. Zápästná kost' vretenná
26. Zápästná kost' laktová
27. Záprsná kost' III. a IV.
28. Druhý prst krídla
29. Tretí prst krídla
30. Štvrtý prst krídla
31. Stehenná kost'
32. Kolenná kost'
33. Kolenná kost'
34. Lýtková kost'
35. II. až IV. podpäťová kost'
36. I. podpäťová kost'
37. I. prst - kostičky
38. II. prst - kostičky
39. III. prst - kostičky
40. IV. prst - kostičky

3.9.3 Svalovina vtáka

- 1- Svaly na hlave
- 2- Krčná časť hornej svalovej skupiny
- 3- Prsné svaly
- 4- Svaly krídla
- 5- Svaly stojaka
- 6- Brušné svaly
- 7- Priedušnica
- 8- Hrvoľ
- 9- Kostrč

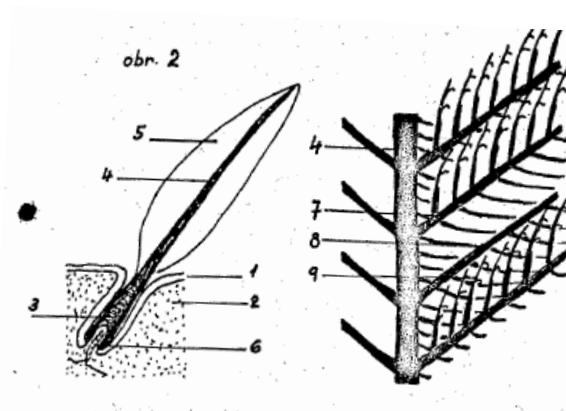
3.9.4 Schematické znázornenie vzniku pera

- 1- Pokožka
- 2- Zamša

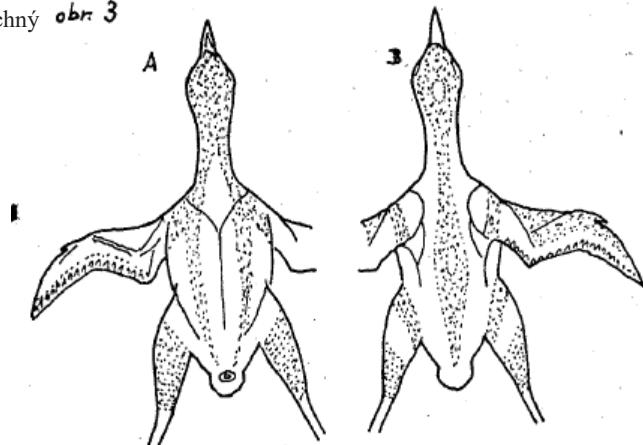
3.9.5 Schéma vtáčieho pera – celé pero

- 1- Pokožka
- 2- Zamša
- 3- Brko
- 4- Kostrnka
- 5- Zástavica
- 6- Bradavka pera
- 7- Perútky
- 8- Oblúkovité lúče
- 9- Lúče s háčikom

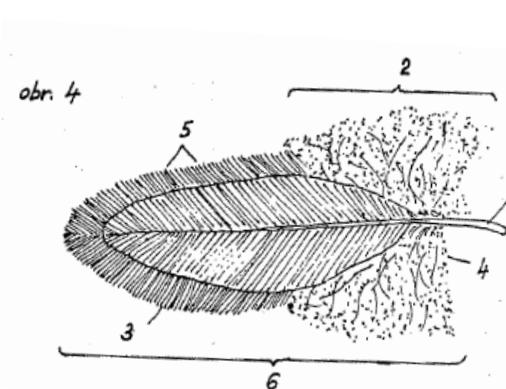
3.9.6 Schéma - perové polia a holiny

- A- Pohľad spodný
B- Pohľad vrchný **obr. 3**

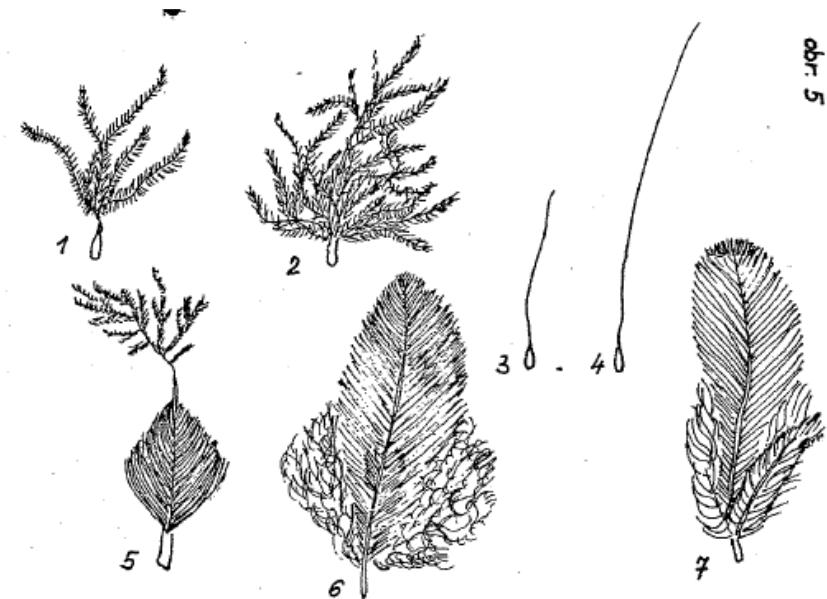

3.9.7 Kontúrové perie

- 1- Brko
- 2- Páperová časť zástavice
- 3- Kostrnka
- 4- Lúče
- 5- Perútky
- 6- Zástavice

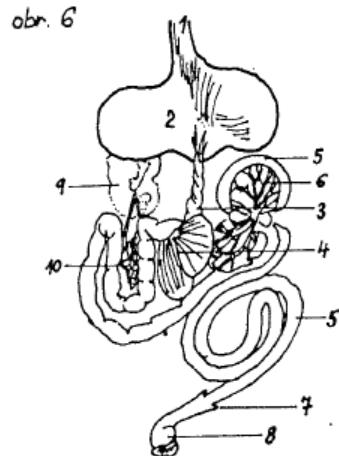
3.9.8 Typy peria

- 1- Páperčok
- 2- Páperie
- 3- Brvové perie
- 4- Vlasové perie
- 5- Kontúrové perie vytláčajúce prachové perie mláďatá
- 6- Kontúrové perie pod kostrnkou

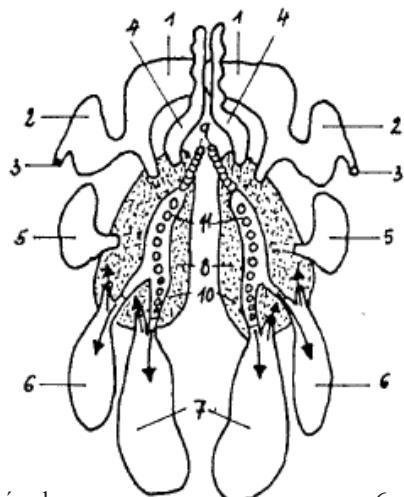
3.9.9 Schéma tráviacej sústavy

- 1- Pažérák
- 2- Hrvoľ
- 3- Žľaznatý žalúdok
- 4- Svalnatý žalúdok
- 5- Tenké črevo
- 6- Záves tenkého čreva
- 7- Kloaka
- 8- Pečeň
- 9- Podžalúdková žľaza - pankreas

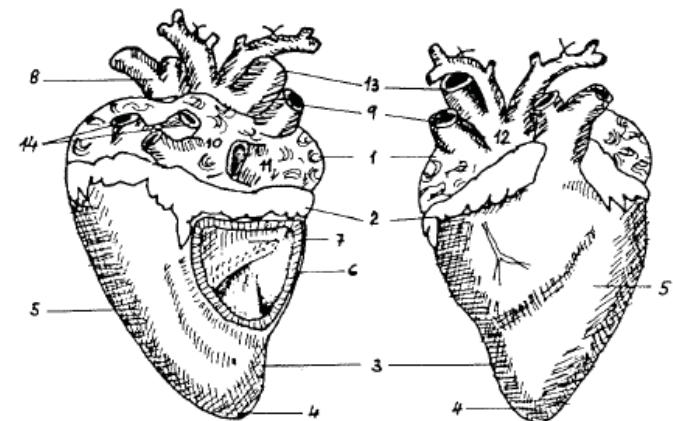
3.9.10 Schéma plúc a vzdušných vakov

obr. 9

- 1-medzikľučkový vak
- 2-kľučka do ramien
- 3-ramenné zaústenie
- 4-krčné vaky
- 5-predné hrudné vaky
- 6-zadné hrudné vaky
- 7-brušné vaky
- 8- plíuca
- 9- hlavné priedušky
- 10- vonkajšie priedušky
- 11-vnútorné priedušky

3.9.11 Srdce dravca

1-pravá srdcová predsieň

2-funkčný tuk vo vencovej brázde

3-ľava srdcová komora

4- srdcový hrot

5-steny ľavej komory

6-otvorená dutiny pravej komory

7-svalová chlopňa

8-plíucna tepna

9-prevá predná dutá žila

10-ľavá predná dutá žila

11-zadná dutá žila

12-aorta

13-zostupná aorta

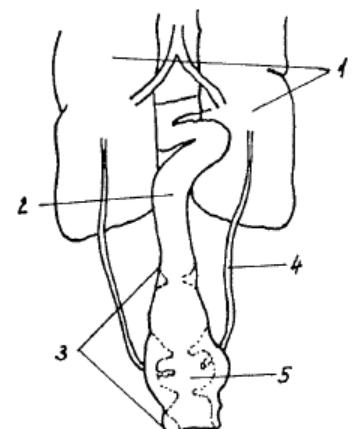
14- plíucne žily

3.9.12 Vylučovacieho ústrojenstva dravcov

1- obličky 4-močovod

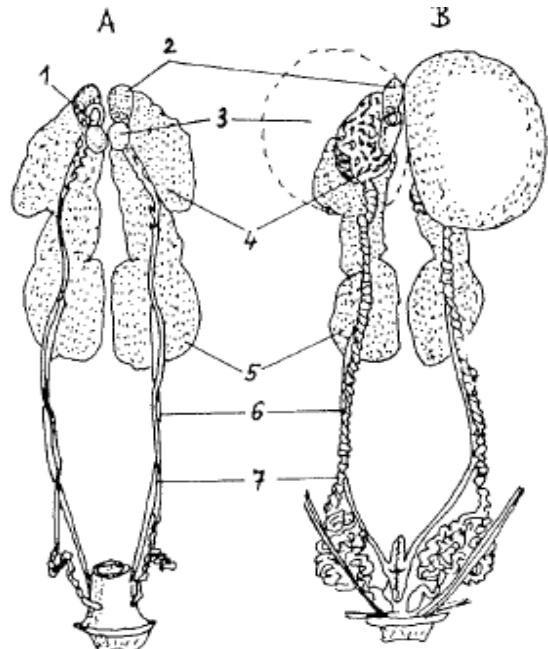
2- hrubé črevo 5-urodeum

3- kloaka

3.9.13 Schéma pohlavného ústrojenstva dravca – samca

A – mimo hniezdne obdobie
B – obdobie sexuálnej aktivity

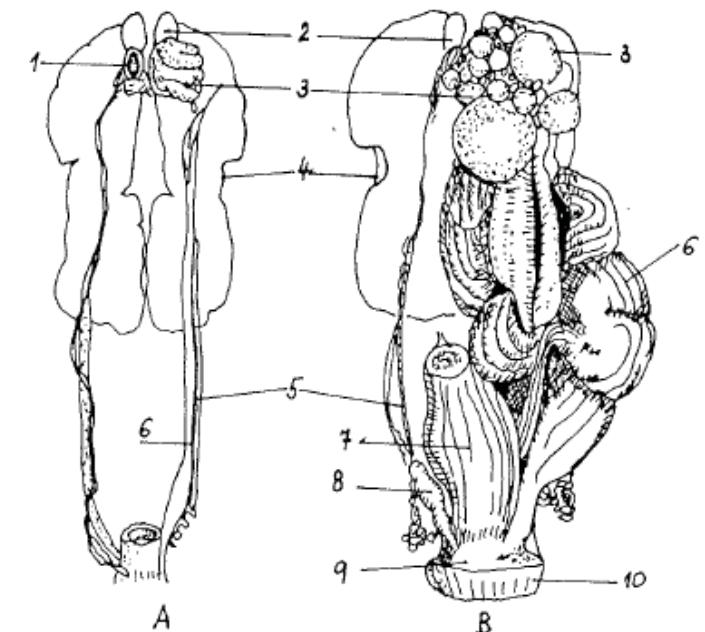

- 1- dutá žila
- 2- nadobličky
- 3- semenník
- 4- nad semenník
- 5- obličky
- 6-močovod
- 7- semenovod

3.9.14 Schéma pohlavného ústrojenstva dravca - samice

A- Mimo hniezdne obdobie
B- obdobie sexuálnej aktivity

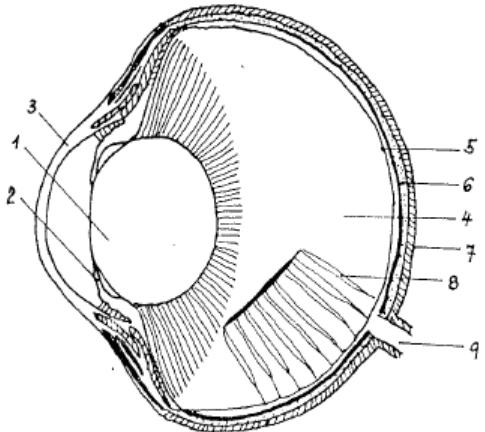
obr. 13

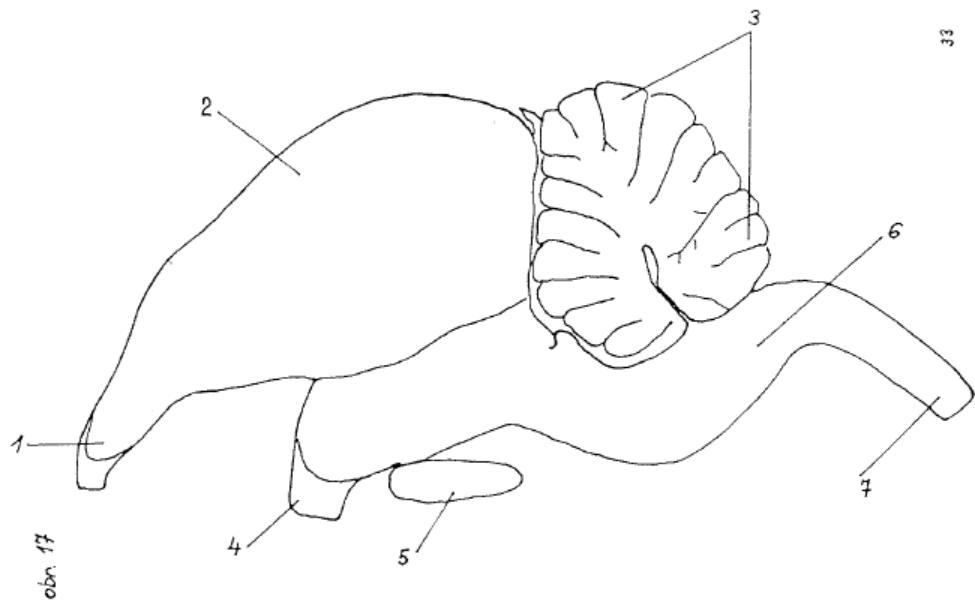
- 1-dutá žila
- 2-nadobličky
- 3-ļavý vaječník
- 4-obličky
- 5-močovod
- 6-vajcovod
- 7-kloaka
- 8-ústie močovodu
- 9-ústie vajcovodu
- 10-bradavka kloaky

3.9.15 Oko vtáka

1- šošovka	6-cievovka
2-dúhovka	7-bielko
3-rohovka	8-hrebienok
4-zadná komora	
so sklovcom	9-očný nerv
5-sietnica	

3.9.16 Mozog vtáka

1- čuchový kyj	4-zrakové skriženie
2- mozgová pologuľa	5- hypofýza (mozgový podvesok)
3- mozoček	6- predĺžená miecha
7- chrbitcová miecha	
8-	

4 Charakteristika dravcov

4.1 Systematický prehľad druhov

8.rad FALCONIFORMES – Dravce

1.čeľad' Accipitridae – Jastrabotvaré

5.rod Accipiter – Jastrab:

1. A. nisus Jastrab krahulec
2. A. badius Jastrab šikra
3. A. gentilis Jastrab lesný

7.rod Hieraaetus – Orol

1. H. fasciatus Orol jastrabí

8.rod Aquila – Orol

1. A. chrysaetos Orol skalný

2.čeľad' Falconidae – Sokolotvaré

1.rod Falco - Sokol

1. Sokol tmavý	Falco biarmicus
2. Sokol rároh	Falco cherrug
3. Sokol poľovnícky	Falco rusticulus
4. Sokol sťahovavý	Falco peregrinus
5. Sokol kobec	Falco columbarius

Vymenoval som len dravce autochtonné, zvyčajne používané v sokoliarstve.

4.2 Historické a novodobé sokoliarske rozdelenie dravcov

Historické :

Dravce nízkeho letu: Jastrab, Krahulec, Šikra

Dravce vysokého letu: Lovečák, Rároh, Sokol, Laner, Luger, Šahin, Kobec

Orly: Orol skalný

*Novodobé : - sokoliarske rozdelenie dravcov sú tie isté, len obohatené
o americké druhy dravcov*

Dravce nízkeho letu: Historické... + Haris, Červenák, Regalis

Dravce vysokého letu: Historické...+ Preriják, poddruhy sokola: Anatum, Pealei,+krížence

Orly: Historické ... + Jastrabák a krížence orlov aj s neorlami (napríklad Harisom)

4.3 Charakteristika rodu Jastrab a druhy

a) Jastrab lesný

Ang.: Goshawk

Nem.: Habicht

Rus.: Boľšojjastreb, Teterevyatnik

Čes.: Jestřab lesní

Maď.: Héja

Na území Slovenska sa vyskytujú poddruhy:

J. I. stredoeurópsky: A.g. galtinarum

J. I. balkánsky: A.g. marginatus

J. I. severoeurópsky: A.g. gentilis

Pripúšťa sa samostatná karpatská subspécia so znakmi (A.g.gal. + A.g.marginátus) + A.g.gentilis.

Morfológia

Váha: (520 g) 650 – 850 g (940g) - ♂

850 – 1300 g (1 470g) – ♀

Šat dospelých ♂ ♀ vrch tela tmavohnedý, záhlavie biele škvry, oko dúhovka žltá až granátovo červená (čím starší, tým tmavšia), hruď bielo s čiernymi vlnkami, závoj biely, chvost pruhovaný z vrchu čierne – hnedé pruhy, stojaky a prsty žlté, nozdry žlté, očný krúžok žltý, pazúry čierne až sivé. Keďže sa jedná o agresívny druh, mláďatá sú farebne do veku cca 1 ½ roka v perí mladých: ♂ ♀ - vrch tela svetlejšie hnedý ako u dospelých s ohňovými koncami kontúrových pier. Hruď žemľová s hnedými škvunami v tvare kvapky až srdiečka podľa príslušnosti k subspécii. Oko u mladých sa mení z bledej žltej až do citrónovožltej, nohy, drápy a zobák ako dospelé.

Etológia

Výskyt na Slovensku, slovenská populácia je stála je to neťažný dravec, túlajú sa väčšinou mláďatá, hlavne terčovia, toto túlanie je čiastočne spôsobené postupným ochladzovaním jeseň – zima, ale hlavne hľadaním si loveckého teritória, neskôr v dospelosti je to túlanie – vyhľadávanie partnera. Obýva lesnaté prostredie s výletom do otvorenej krajiny. Podmienka pre výber hniezdneho stromu je stály potok, cca 200 m vo svahu od potoka. Súčasne s obhajobou loveckého revíru páru prebiehajú svadobné lety, stavbe 1 -3 hniezd alebo robia ich údržbu, samec loví donáša samici potravu a materiál na stavbu hniezda a pári sa so

samicou, časovo hniezdenie : svadobné lety II. – III., párenie III – IV. Znáška v priemere 3-4, mláďatá 2-3, v populácii jastraba sa veku 1 rok dožije cca 30%, a plnej dospelosti cca 3 roky sa dožije z prežívších po 1.roku zasa 30%. Človek a „civilizácia“ sa 70% podieľajú na tomto úhyne.

Ekológia

Potrava: Rozbory sa vykonávali zo zástrelov na hniezdnej lokalite a tá je ovplyvňovaná lovčami. V prvom období cca do 3 týždňoch loví samec a samica kŕmi, dáva teplo a chráni. Preto je výsledok až 55% v prospech drobného a stredného vtáctva. Potom loví aj samica a hniezdo prechádza na prevahu cicavcov. V zime po sťahovaní väčšiny vtáctva, jastrabí pár sa špecializuje na hlodavce, polia sú odkryté od vegetácie a populácie hlodavcov sú silné, tak hlodavce tvoria 90 % potravy, (je to ľahšie preukázať, pretože jastrab prežíva vďaka obozretnosti, čo mu otvorené priestory umožňujú, a nie je možné ľahko ho streliť a spraviť rozbor potravy z hrvoľa a žalúdka). Takže jastrab, ako druh je ako pre človeka, tak pre prírodu vysoko pozitívny, jeho zákonná ochrana je dlh, ktorý splácame za roky tlmenia „škodnej“.

b) Jastrab krahulec

Ang.: Sparrow Hawk

Nem.: Sperber

Rus.: Perepeljatnik

Čes.: Krahujec obyčajný

Maď.: Karvaly

Pol.: Krogulec

Na území Slovenska sa vyskytuje Jastrab krahulec európsky.

Morfológia

Šat dospelých ♂ (120g – 170g): vrch tela šedý až modrastý, v zátylí biela škvra, hruď biela, okraje červenkasté s hrdzavohnedým ostienkováním, závoj biely

Šat dospelých ♀ (180g – 290g): vrch tela šedohnedý, hruď biela s vlnkovaním, málo hrdzavej farby, zobák je šedý s čierrou špičkou, nozdry a nohy žlté, pazúry čierne, dúhovka žltá až oranžovočervená

Šat mladých ♂ ♀: svetlejší ako je samica

Etológia

Výskyt na Slovensku, mimo východu, v lesnatom území pomerne hojný. Ako druh je v posledných rokoch stály, túlajú sa mladé vtáky, pri silnejších mrazoch a vyšom snehu cca 50% populácie mladých krahulcoch (prevažne samci) túlavým spôsobom tiahnu, sledujú kŕdle spevavcov.

Prostredie – okraje lesných porastov, ale žije aj v mestách (aj hniezdi).

Hniezdenie – v mladých porastoch cca 10 m od okraja v skupinke ihličnatých stromov, samec donáša materiál, samica stavia, málokedy páru používa to isté hniezdo po sebe niekoľko rokov.

Časove III. (koniec) . Svalobné lety, stavba hniezda

IV (koniec) – V znáška / cca 5 vajec

Inkubácia cca 35 dní, nie je sinchróm liahnutia - VI.

Vývoj ml. VII. Vyletenie (cca 25 – 30 dní)

Ekológia

Potrava: druh je prísne ornitofágny, od drobných spevavcoch, až po mladé bažanty (vrátane kanibalizmu), ako predátor loviaci zo zálohy (korist' pozoruje) znamená, že loví zver hadikapovanú (choroba, úraz, vývoj, zaostalosť), je pre prírodu prospiešný, keďže cca 30% jeho potravy tvoria druhy hospodársky škodlivých. Krahulec požíva ochranu zákonom.

4.4 Charakteristika rodu Sokol a druhy

a) Sokol sťahovavý

Ang. : Peregrine Falcon

Nem.: Wanderfalke

Rus.: Sokol

Čes.: Sokol stehovavý

Maď.: Vándorsolyom

Pol.: Sokol wendrowny

Na území Slovenska sa vyskytuje poddruh sokol sťahovavý eurosibirskej –*Falco peregrinus peregrinus*.

Morfológia:

Váha ♂ : (450g) 580 – 650 g

♀: (780 – 800g) 920 – 1050g

Šat dospelých ♂: vrch tela tmavošedý, tvár biela s výrazne veľkým čiernohnedým fúzom – lalokom, vpredu biely so svetlohnedým nádyhom, silné priečne pruhovanie, chvost sedohnedý s pruhmi

♀: to isté, z prednej časti výraznejšie nahnedlé prisia, v hornej časti výrazne kvapky.

Šat mladých: Vrch tela tmavohnedý, nažlté lemy pier, chvost so svetlejším pruhovaním, vpredu na žemľovom podklade hnedé kvapky, zvyšok ako dospelý vták. Už samotné poddruhové pomenovanie „eurosibírsky“ vymedzuje veľmi veľký areál takže populácia zo Slovenska je úplne iná ako Nórská, polostrova Kola a pod.

Etológia:

U nás najviac vyhovuje hniezdište skalná puklina, jaskynka, na kolmej stene nad korunami stromov, s výletom do otvorenej krajiny vo svojom areály. Na severe hniezdi na zemi. Na pobreží, kde nie sú vhodné skaly, tak zaberá hniezdne stromy vranám a pod. Svalobné lety sú koniec III., kladenie vajíčok (3-4-ks) IV., liahnutie (2-3 mláďat) V-VI, výchova na hniezde VI – VII., rozlietanie a zalovenie mláďat VIII. Mladé samčeky sú lovecky aktívnejšie a osamostatňujú sa začiatkom VIII. Slovenské pomenovanie Sokola sťahovavého nie je správne; nie je ťažný vták, ale je to tulák – Wanderfalke, potuluje sa za preťahujúcimi vodnými vtákmi, kde spolu s nimi zimuje, samčeky zimujú aj v mestách, kde lovia škorce a holuby. Aj u nich sú vysoké straty a pohlavné zrelosti sa dožije cca 1-2 z 3 hniezd.

Ekológia:

Sokol sťahovavý je potravinový špecialista. Je prísne ornitofágny: od kačíc a vrán až po belorítku. Potravinovo sa dostáva do konfliktu s chovateľmi holubov a poľovníkmi, no na malú početnosť populácie je vzácnou a nádhernou prírodnou pamiatkou. V šestdesiatich rokoch 20. storočia doplatil na poľnohospodársku chémiu na báze DDT a HCH (v samiciach spôsobovali mäknutie škrupín vajec a nemožnosť rozmnožovania), vyhynutím. Uvoľnenú niku po vzrástajúcich stavoch v Nemecku (dotované stavy ochranárskou činnosťou sokoliarov) zaplnili jedinci zatúlaní k nám a po zistení, že revíry sú voľné, ich obsadili. Toto sa začalo diať v 80. -90. rokoch 20. storočia. V súčasnosti sú stavy sokola sťahovavého na úrovni stavov z čias 20. rokov 20. storočia, požíva ochranu zákonom SR.

b) Sokol tmavý

Ang.: Lanner Falcon

Nem.: Lanner

Rus.: Stredizemnomorskij sokol

Čes.: Rároh jižní

Jediný zástrel potvrdený Hanzákom bol 22.4.1931. Dospelý samec, na Pustom poli pri Švábovciach okres Poprad je zodpovedný za zaradenie tohto druhu medzi pôvodné chránené živočíchy SR. Tento zástrel bol zaradený ako poddruh: Sokol tmavý stredomorský – Falco biarnicus feldeggii.

Morfológia: váha: ♂: 500g – 600 g

♀: 700g – 900g

Šat dospelých: temeno hlavy a zátylie ryšavé hrdlo, tvár biele u samcov aj hruď, úzky fúz, tmavý chrbát šedohnedý s tmavým pásikovaním. Bricho biele s tmavými kvapkami u samca skoro bezvýrazné, nohy žlté, ozobie žlté, oko čierne.

Šat mladých: vrch tela tmavý, hruď podobná ako mladé sokoly sťahovavé.

Etológia:

Po svadobných letoch a vytvorení páru žije tento párs pohromade celoročne a stále obýva skalné steny, tiež puklinu (jaskynka), znáša II. – III., 3-4 vajíčka, po vyhnieszení sa mláďatá túlajú (aj severne). Pár loví spoločne.

Ekológia: Takmer je cca 95% ornitofágny, loví počas leta valivými útokmi samca aj samice. Počas krízy sokolov sťahovavých sa používal v sokoliarstve. Používa zákonnú ochranu ako pôvodný druh.

c) **Sokol rároh**

Anj.: Saker Falcon

Nem.: Saker falke

Rus.: Baloban

Čes.: Rároh veľký

Pol.: Rárog

Maď.: Rárosólyom

Na Slovensku sa vyskytuje poddruh. Sokol rároh európsky – Falco cherrug cherrug. Sokoliari rozlišujú u tohto poddruhu dve formy stepnú a podunajskú, prispôsobené na zver, ktorá sa nachádza na stepiach (rárohy sú robustnejšie, majú silnejšie prsty, liovia stepné kurovité a hladavce) a danubiálnu (rárohy sú dlhšie, štíhlejšie, prsty dlhšie štíhlejšie, liovia vtáky lužných lesov).

Morfológia: váha : ♂: 780g – 860 g

♀: 950g – 1150g

Šat dospelých:

Samec: hlava žltá až hnedá s tmavými škvrenením na temene a tyle tmavohnedým. Chrbát tmavohnedý, konce kroviek svetlohnedé, chvost –stredové perá jednoliate hnedé, ostatné s perlovaním, žemľovej farby na hnedom podklade, hruď a spodina tela svetlá s hnedy mi škvrenami.

Samica a mláďatá: hlava skoro bez fúzu, spodina tela s pozdĺžnym pruhovaním, mladé majú nohy a nozdry sivonamodralé, dospelý ma žlté, dúhovka tmavohnedá.

Etológia:

Naše územie (vrátane Moravy a východného Rakúska) je najsevernejšia a najzápadnejšia hranica jeho rozšírenia, v súčasnej dobe druh „zahustil“ a hniezdi na všetkých svojich pôvodných lokalitách. Tah – výška cca 10 cm sneh. pokrývky nútí sledovať vtáctvo (ako loveckú korist'). Na hniezdnym areále sa vracia II - III . Svadobné lety III. Danubiálna forma hniezdi na stromoch. Hniezda (nestavia, občas upravuje) stepná forma obsadzuje skalné hniezda alebo hniezda iných dravcov, priemerný počet znášky 3-5 vajec, inkubácia 35 dní, na hniezde sa mláďatá zdržujú cca 60 dní, na rodičoch sú závislé cca 2 mesiace po opustení hniezda. Ako u iných druhov i u rárohov je vysoký úhyn mláďat.

Ekológia:

Stepná forma až 60% v čase hniezdenia loví sysle a iné hladavce, danubiálna forma v tom istom čase loví mladé vtáky – kačice, havrany, vrany a vzhľadom na početnosť slovenskej populácie a to, že staré úslovie sokoliarov hovorí:“ dobrý sokol (samozejme vzťahuje sa to aj na iné sokol. dravce) loví špatnú korist' a špatný sokol loví dobrú korist'.

Rozumej: *dobrý sokol* – sokol v sile, primeranej kondícii

špatný sokol – sokol zoslabnutý „zúfalo“ loviaci

špatná korist' – oslabená (aj chorobou, zoslabnutá nedostatkom potravy a pod.) korist', ktorú si dravec vyberá a loví cielene.

dobrá korist' - prvá korist', ktorá sa vyskytne pred dravcom v dobrej sile a kondícii a dravec (v snahe si rýchlo doplní energiu) nevyberá a maximálne sa snaží ju uloviť.

Sokol rároh do početnosti zasahuje v minimálnej mieri, skôr „pracuje“ v prospech zdravotného stavu lovených koristí. Zákon ho celoročne chráni.

d) Sokol poľovnícky

Ang.: Gyr Falcon

Nem.: Gerfalke

Rus.: Krechet

Čes.: Rároh lovecký

Poľ.: Sokól bialozór

Biológovia, aby si to zjednodušili vytvorili jedinú subspécii *Falco rusticolus rusticulus*, rozdelili ho něstandardne na tmavú a svetlú formu. Jedine Dementev rozdelil druh na 4 Euroázijské a 2 americké subspécie (viď. Sokola a Krečeta). Sokoliari si pomohli farbami (prevládajúcimi) a rozdelili: bielu subspécii: Island (Weiss),

bielo – čierne: Nórsko (Weiss-graus)

čierne-bielu: Sibír (Graus-weiss)

strieborné (najmenšia): americká subspécia (silver)

čierna: Grónsko, Kanada (Grey)

hnedá: americká subspécia (Dark)

K nám (ČSR) zablúdila jediná ♀ v 1926?, je to teda autochtonny druh!

Morfológia: Váhy: ♂: 960g – 1300 g

♀: 1400g – 2000g

Pre rozmanitosť farieb nebudem popisovať, doporučujem otvoriť si priložené CD.

Etológia:

Dospelé vtáky sú stále, pravdepodobne vytvárajú trvalé páry. Mláďatá sú tuláci, prezimujú južnejšie. Zdržujú sa pri zdroji potravy – skalnaté morské pobrežie s hniezdením kačic, čajok a aliek, niektoré uprednostňujú tundru v priestoroch s výskyтом belákov, korist' lovia nízkym, rýchlym prepadovým letom. Hniezdia na skalách, vzáynejšie na stromoch v hniezdach vrán, myšiakov, hniezda strieda, znáša IV. – V. obvykle 3-4 vajíčok, inkubácia 35 dní, sedia (pár) od I. vajíčka až mesiac a pôl- chlad spomaľuje inkubáciu. Mláďatá rodičov po operení (perie dorastá cca po 70 dňoch) sledujú a po úspešnom zalodení sa osamostatňujú.

Ekológia: Je to najcennejší sokoliarsky dravec, v sokoliarstve sú používané dravce pochádzajúce z umelých chovov. Pre nízky výskyt a výber lovenej koristi, bez tohto druhu by straty na hniezde koristi boli niekoľko násobne vyššie.

e) Sokol kobec

Ang.: Merlin

Nem.: Merlin

Čes.: Dřemlik tundrový

Poľ.: Sokol drzemlik

Biológia

Na území Slovenska sa vyskytuje na ľahu podruh Sokol kobec európsky – *Falco codumbarius aestivalis*.

1. fáza ľahu (južnejšie hniezdiace), VIII – IX prelet do juž. Maďarska

2. fáza ľahu (severnejšie hniezdiace), VIII – IX prelet do sev. Poľska, X-XI prelet juž. Maďarsko, návrat III – IV.

Má viacero subspécii - sever. Amerika má 4 subspécie, Európa 2, Ázia 6.

Sokol kobec európsky:**Morfológia:**

Váha: ♂: 160 g – 210 g

♀: 180 g – 260 g

Dospelý samec: vrch hlavy a zátylie, chrbát, krídelká, krovky a chvost svetlošedomodré, s tmavými ostenkami. Zátylie na hnedú škvruňu, brada biela, čierny fúz, hrud' ryšavá s tmavými kvapkami, chvost ukončený čiernym pásikom s belavým lemom. Dospelá samica vrch tela má tmavohnedý s čiernohnedým ostenkovým páskovaním, chvost tmavohnedý so svetlými pruhmi s bielou koncovkou, brada špinavobiela, sotva viditeľný fúz, hrud' žemľová s tmavými škvruňami. Mláďatá podobné ♀ o trochu tmavšie a nohy a prsty svetlejšie žlté, pazúry a zobák čierne, oko tmavohnedé.

Etológia:

Na ľahu, IX. –II. mesiac, fázy sú stále, hniezdi v tundre a lesotundre na zemi, znáška V., 3-4. vajíčka, (max 7), inkubácia 4 ½ týždňa. Mláďatá opúšťajú hniezdo cca 30 dňové, ešte nedospelé (ako krahulec), priemer mláďat na hniezde je 3 – 4, pohľavne zrelé pred dovršením prvého roku.

Ekológia:

Je to ornitofágny druh loví drobné vtáctvo pre jeho nízky výskyt na Slovensku hospodársky nevýznamný. Z hľadiska prírody ako predátor drobného vtáctva svojim výberom veľmi prospiešný, požíva ochranu zákona.

4.5 Charakteristika rodu Orol

a) Orol skalný

Ang.: Golden Eagle

Nem.: Steinadler

Čes.: Orel skalný

Rus.: Orel, Berkut

Poľ.: Orzel Przedni

Maď.: Szirtisas

Na našom území sa vyskytuje:

Orol skalný európsky-Aquila chrysaetos chrysaetos. Jeho výskyt je v Európe a západnom Sibíri. Ďalšie subspécie sú:

- orol skalný stredomorský – Aquila chrysaetos homeperi
- orol skalný stredoázijský – Aquila chrysaetos daphanea
- orol skalný americký – Aquila chrysaetos caradensis

Morfológia:

Váha: ♂: 2 800 g – 3 200 g

♀: 4 200 g – 4 500 g

Váhy sú zo Slovenskej populácie, alpská populácia je o niečo silnejšia. Šat dospelých jedincov ♂ ♀, vrch tela (hrbát) čierohnedý, záhlavie a zadná časť krku vytvárajú „zlatú“ hrivu. Ručné letky čierne, vnútorná zástavica zospodu šedá, lakočové letky zospodu sú šedo pruhované, chvost načernalý s priečnymi zvlnenými šedými pruhmi. Hrud' bricho tmavohnedé, na hrvoli, prsiach a holeniach žltohrdzavé škvurny. Šat mladých: tmavohnedý chrabát, spodné časti kontúrových pier belavé, prerážajúce cez tmavý chrabát, temeno a krk bledohnedé, chvost biely s čiernym pruhom (cca do 9. roku sú chvostové perá znakom veku). Dúhovka je žltohnedá, pazúry čierne ako aj zobák, päta operenie svetlé s hrdzavým nádyhom. Kompletné preperenie je 1x za 3 roky. Je to agresívny druh obhajujúc si teritórium, preto sú mláďatá dlhodobo farebne odlišené a sú rodičmi „trpené“.

Etológia:

Výskyt na Slovensku:

Od ukončenia II. sv. vojny má stúpajúcu tendenciu v súčasnej dobe už obýva všetky hniezdne teritória z minulosti, niektoré páry z nedostatku potravy (zmenšovanie lov. teritorií) hniezdia s prestávkami, vynechávajú 1 až 2 roky, druh sa začal rozširovať na Maďarsko, hniezdi na topoľoch pri riebach. Staré vtáky sú stále, mladé sa potulujú (za ľahšou korisťou jednoznačne južným smerom). Hniezdenie, svadobné lety II –III., znáška III. Inkubácia cca 45 dní,

mláďatá cca 3 mesiace rastú od 80. dňa intenzívne trénujú krídla; keďže medzi mláďatami prvých cca 15 dní je intenzívny kainizmus, mláďa, ktoré prežije sa drží rodičov celú zimu (niekedy aj dlhšie – vtedy párs nehniezdi, ale vytrvale vyvádzajú mláďa. Pohlavná zrelosť cca 4-6 rokov, tejto zrelosti sa dožije cca 1/6 vyvedených (nie narodených) mláďat.

Ekológia:

Orol skalný požíva celoročnú ochranu zákonom SR. Je vyhľadávaným sokoliarskym dravcom nielen v Ázii, ale aj v Európe, podiel na tom má aj SKS. Na sokoliarske účely sa používajú len orly z odchovov. Potravu sú stredne veľké hlodavce: syseľ, zajac; lišky, kuny, srnčia, kamzík, svišť, mršiny, vtáci cca 10% kormorán, tetrov, z domácich predovšetkým mačka, čiže hospodársky bezvýznamný, na poľov. zveri tak isto bezvýznamný, avšak ako zdravotný predátor je nezastupiteľný.

4.6 Rozpoznávanie dravcov na ruke a v lete

a) Rozpoznávanie dravcov na ruke

oko	- žlté až oranžové – jastrab, krahulec
	- čierohnedé – sokoly
	- svetlohnedé – orol
beháky	- operené: orol
	- žlté - skoro všetky dravce
	- svetlosivomodré - mladý sokol rároh
telo	- krátky chvost, dlhé krídla – sokoly
	- mohutný vzраст, zlatistá hriva – orol
	- dlhý chvost, krátke zaoblené krídla – jastraby

Ďalej sa orientujeme vyfarbením – otvorte si prílohu

b) Rozpoznávanie dravcov v lete:

Oválne telo, krátky chvost, kosákovité úzke krídla – s. stáhovavý mohutnejšie oválne telo, zužujúce dlhé krídla, dlhší chvost – s. rároh. Najmenší, silné trojuholníkové krídla, dlhší chvost - s. kobec. Najmohutnejší telom dlhé široké krídla 5 prstových letiek, zaoblený dlhší chvost – orol skalný. Širšie telo, zaoblené krátke krídla, dlhý chvost – jastrab lesný. Úzke telo, zaoblené krátke krídla, dlhý chvost – jastrab krahulec

Ďalej si otvorte prílohu.

Doporučená literatúra:

- Karel Hudec a Walter Černý: Fauna ČSSR, Ptáci – AvesII.diel
Tomáš Krivianský: Sokoliarstvo, II. diel
Zdeněk Sternberg: Sokolnictví

5 Choroby dravých vtákov

5.1 Prevencia pred chorobami

Sokoliarstvo je držanie dravcov , za účelom ich výcviku, chovu alebo poľovných dravcov na lov zveri , či už pernatej alebo srstnej . Neodmysliteľnou súčasťou každého sokoliara je poznanie nie len výcviku a veci spojených s ním, ale takisto chorôb, ktorími môžu byť dravce postihnuté. Neznalosť základných prvotných symptómov, ukazovateľov ochorenia, môže viesť k neskorým, závažnejším sekundárnym príznakom, spôsobujúce často už neliečiteľné ochorenia. Kontrola fyziologického stavu dravca, kondície, čistoty a welfare(životne nezávadné prostredie), musí byť každodennou súčasťou správneho sokoliara . Častými príznakmi, či už spôsobenými bakteriálnymi, vírusovými, parazitárnymi ochoreniami či chorobami spôsobenými nesprávnym držaním, sú hned' na prvý pohľad viditeľné. Únava, oválne alebo trojuholníkové oči, nauchorené perie, spomalé reakcie, nízka kondícia, svalstvo v blízkosti sterna (kosti na hrudi) je ostro ohraničené, odmietanie potravy, opieranie chvostom, sfarbené striekance (zelenožlté, červené, čokoládovo hnedé), sú stručnými a jasnými príznakmi začínajúceho alebo čiastočne pretrvávajúceho ochorenia .

5.2 Zdravý a nemocný dravec

Klinické príznaky sa hodnotia : - adspekcio - voľným okom

- palpáciou - hmatom (opuchliny , zlomeniny)
- auskultáciou – sluchom (šelesty, hvizdy)
- veterinárnym vyšetrením – odber krvi , biochemické , mikrobiologické a parazitologické vyšetrenia , endoskopia , RTG,USG

Vyšetrenie, liečbu a liečivá stanovuje veterinárny lekár.

5.3 Rozdelenie chorôb

Rozdelenie ochorení dravých vtákov

Bakteriálne	Vírusové	Plesňové	Parazitárne		Poruchy látkového metabolizmu
			Endo	Ekto	
Cholera	Ornitóza	Aspergilóza	Kokcidióza	Prašivina	Avitaminóza A
Tuberkulóza	Diftéria		Trichomonóza	Švoly	Avitaminóza B
Salmonelóza	Infekčná chrípka		Kapilarióza	Kliešťikovec	Avitaminóza C
Pseudotuberkulóza	Pseudomor		Syngamóza	Perohubovitosť	Avitaminóza D
Otrava krvi	Západo-Nílsky vírus		Pásomnice	Ploštica	Avitaminóza E
Mykoplazmóza					Avitaminóza K,H

Pozn. Červene písané choroby sú prenosné na človeka

5.4 Charakteristika jednotlivých ochorení

5.4.1 Bakteriálne:

➤ **Cholera:** - pôvodca : Pasteurella multocida

- forma : akúttna / perakúttna
- prenos: myši, hraboše, potkany(hlodavce)
- výskyt : vlhké a tmavé prostredie, kadáveri (zdochliny) zvierat
- inkubačná doba : 12-48 hodín
- klinické príznaky : - perakúttna forma : zvierajúce hynie náhle, bez klinických príznakov
- akúttna forma : ospalosť, malátnosť, našuchorené perie, hlienovitý výtok, znižený príjem potravy / zvýšený príjem tekutín , poruchy trávenia sprevádzané hnačkou a zapáchajúcim trusom
- liečba : - veterinárny lekár (sulfaquanidinom, sulfaquinoxalinom)

➤ **Salmonelóza:** - pôvodca : sérovary Salmonella typhimurium, S. gallinarum , S. pullorum
- prenos : kontaminované krmivo, voda, hlodavce, mäso, hlavne vodné vtáctvo

- inkubačná doba : 12 hodín – niekoľko dní
- klinické príznaky: ospalosť, triaška, poruchy trávenia sprevádzané hnačkou, hlienovitý výtok, okolie kloaky je znečistené polepeným perím, trus -zelený a vodnatý
- prevencia : zabránenie styku s kontaminovanou potravou, dezinfekcia prostredia, likvidácia vývržkov
- liečba: veterinárny lekár (Chloramfenikol, širokospetrálne antibiotiká)
- **Zoonóza – ochorenie prenosné na ľudí !!!**

➤ **Tuberkulóza:** - pôvodca : Mycobacterium avium

- prenos: kontaminovaná voda, zver, trus , človek
- inkubačná doba : 1 deň - niekoľko mesiacov
- klinické príznaky: ospalosť, malátnosť, našuchorené perie,hmatateľné tuberkulózne uzlíky na stehne , poruchy GIT, pri pitve na črevách a pečeni výrazné tvrdé flaky , výskyt zmeny sfarbenia peria, nepreperiuje
- prevencia : dezinfekcia a asanácia prostredia chlórovým vápnom
- liečba : bez liečby, eutanázia, uhynuté zvieratá sa musia spáliť; toto zaistuje veterinárna služba.
- **Zoonóza – ochorenie prenosné na ľudí !!!**

➤ **Pseudotuberkulóza:** - pôvodca : Yersinia pseudotuberculosis

- prenos : zkrmovanie nakazených zajacov, králikov, alimentárnov a inhalačnou cestou
- inkubačná doba : 5-8 dní
- klinické príznaky : chronický priebeh, mláďa a hynú, staršie vtáky sú apaticke, našuchorené, majú dlhotrvajúce silné hnačky
- liečba: veterinárny lekár, úspešná v prvnej fáze- používajú sa širokospetrálne antibiotiká a vitamíny

➤ **Mykoplazmóza:** - pôvodca : patogénne Mycobacterium spp.

- prenos : infikovanou potravou , kontaktom ,vodom , predmetmi
- inkubačná doba : 2-3 týždne
- klinické príznaky: zápal horných dýchacích ciest , výtok zápalového hlienovitého charakteru sivej farby, zápal spojiviek , znižený príjem potravy, kachexia , mláďa a väčšinou hynú, u starších vtákov je chronický priebeh (v dutine zobáka sú špinavožlté blány)
- liečba : - pomocou striekačky vyplachujeme napadnuté dutiny

1 – 4 % roztokom dusičnanu strieborného alebo 8% protargolom

- veterinárny lekár – špecifická ATB

➤ Otrava krví :

- prenos : rôznych vírusových a bakteriálnych zárodkov pohryzením, odretím, porezaním
- inkubačná doba : niekol'ko dní
- klinické príznaky : - po pohryzutí mačkou – infekcia druhmi Pasteurella – úhyn do 2 dní
- liečba: - lokálna dezinfekcia jódovou tinktúrou alebo chloramfenikolovým sprejom - veterinárny lekár – antibiotiká

5.4.2 Vírusové

➤ Ornitóza:

- pôvodca : Chlamidya psittaci (psitakóza)
- prenos: infikované krmivo (holuby)
- inkubačná doba 3-15 dní
- klinické príznaky: ospalosť, malátnosť, našuchorené perie, spojivky majú hnisavý zápal, ktorý končí až oslepnutím- vzniká tzv. rybie oko, poruchy centrálneho nervového systému, st'ažené dýchanie, poruchy trávenia- hnačka, trus- vodnatý a okolie kloaky je znečistené
- liečba : veterinárny lekár – špeciálne ATB (Tetracyklín)
- **Zoonóza – ochorenie prenosné na ľudí !!!**

➤ Pseudomor: **NewCastl choroba- vírus NewCastl. Choroby**

- pôvodca: vírus z čeľade Paramyxoviridae
- prenos : potravou, vodou, kontaktom , trusom , vlhké prostredie , kadáveri
- inkubačná doba: 2-20 dní
- **prevencia: vakcinácia**
- klinické príznaky: -formy : Akútnej forma- teplota, apatia , anémia, neprijímanie potravy, ťažké dýchanie , hnačka, trus- vodnatý, žltozelený a zapáchajúci. Chronická forma - nepravidelný pohyb, vytáčanie krku (kŕče svalov), paralýza končatín a krídel, zdroj ďalších nákazy
- liečba: nelieči sa, eutanázia , prísne bezpečnostné predpisy, priestor sa musí vydezinfikovať, platí nahlásovacia povinnosť.
- **Zoonóza – ochorenie prenosné na ľudí !!!**

➤ Diftéria: - **Vtáčie kiahne**

- prenos: bodavým hmyzom(komáre, mäsiarky), skrmovaním holubov
- inkubačná doba: 4 - 8 dní
- rozoznávame 3 formy: sliznicová, kožná, zmiešaná
- klinické príznaky: **Sliznicová**– difteroidné bieložlté povlaky na jazyku a hltane, poruchy prehlítania
Kožná- tvorba mokvajúcich opuchlín na očnom krúžku, nozdier kútikoch zobáka, neskôr tmavohnedé tvrdé
Zmiešaná- kombinácia 2 foriem , spôsobuje úhyn
- liečba : - lokálna aplikácia jódglycerínu
- veterinárny lekár (širokospektrálne ATB a vit A,B,C)

➤ Infekčná chrípka:

- **Influenza virus A , čelad : Othomyxoviridae**
- výskyt : zlé chovné podmienky, vlhko, prievan
- inkubačná doba: 7 - 14 dní
- klinické príznaky: poruchy dýchania, hlienovo-hnisavý výtok v dutine ústnej , zápal očných spojiviek
- liečba : -zlepšenie welfare, chovných podmienok ,výživy a hygiény
- alternatívna forma : - podávanie vitamínov A,B,C per os (v potrave)

➤ Západonílska chrípka: - WestNileFever

- pôvodca : vírus čeľade Flaviridae
- prenos : bodavý hmyz (najmä komáre)
- inkubačná doba : 2-15 dní
- klinické príznaky : zápal mozgu a CNS , apatia, kachexia, našuchorené perie , trus- zelený, nervové príznaky, strata orientácie, slepotu, triaška, paralýza končatín, úhyn
- liečba : - zatiaľ neznáma , prevencia

5.4.3 Plesňové

➤ Aspergilóza:

- prenos : vdýchnutie spór do respiratórneho aparátu
- pôvodca : spóry Aspergillus flavus , Aspergillus fumigatus
- výskyt : vlhké , tmavé prostredie , zatuchnuté a plesnivé rastliny, napr. seno, poťahnutá burina vo voliere, nedodržanie hygienického prostredia

- inkubačná doba: 5 - 7 dní , niekoľko mesiacov
- klinické príznaky: *Akútna forma* - anorexia, dyspnoické dýchanie spojené so šelesťami, rychlý pulz, zvýšená teplota, našuchorené perie, ochrnutie a smrť.
- Chronická forma*- trvá niekoľko mesiacov - chudnutie, hnačka, rýchla únava a dýchacie ūžnosti, anémia, exsudatívna rinitída, spomalenie rastu, otvorený zobák
- Endoskopia* - granulomatázne inflamačné lézie v pľúcach a vzdušných vakoch, žlté kazeózne noduly alebo diskysy v pľúcach a priľahlých vzdušných vakoch, priedušniči a bronchech-ťažke dýchanie
- liečba : veterinárny lekár (Antibiotika, Antimykotika)

5.4.4 Parazitárne ochorenia

- Endoparazity (vnútorné)**
- vnútorný cudzopasník je organizmus, ktorý žije vo vnútri tela iného organizmu
 - šírenie najčastejšie trusom chorých zvierat

- **Kokcidióza:**
- pôvodca : kokcídie *Eimeria spp.*
 - prenos : - tento parazit má zložitý vývoj – z tráviacej sústavy(budúcej koristi) sa uvoľňujú vajíčka tzv. oocysty, ktoré vo vonkajšom prostredí prekonávajú štadium (exogénny vývoj trvá približne 1-2 dni), aby mohli vyvolat' nákazu. Prostredníctvom infikovanej potravy sa dostávajú znova do organizmu. Ochrany obal parazitov sa rozpustí, pričom prenikajú do sliznice črevných buniek. Pokračuje ďalšie štadium (endogénny vývoj) pri ktorom nastáva nepohlavné a neskôr pohlavné rozmnožovanie. Celý proces v hostiteľovi trvá 3-5 dní a jeho výsledkom sú nové oocysty
 - klinické príznaky: prýmym príznakom je strata chute silovo lietať a lovit', malátnosť, našuchorené perie, spomalený vývoj, kachexia, poruchy trávenia - hnačky, trus je zelený, riedky neskôr sa mení na hlienovo-vodnatý s prímesou krví
 - liečba: veterinárny lekár (Antikokcidiká, Sulfadimidin + vitamíny A a K)

- **Trichomonóza:**
- pôvodca: bičíkovec *Trichomonas columbae*
 - prenos : trus, potrava(mäso z infikovaných holubov)
 - inkubačná doba : 10 - 15 dní
 - klinické príznaky:
 - Sliznicová forma** :postihuje hlavne mladé vtáky ktoré zaostávajú v raste, ūžnosti prijímajú potravu, v ústnej dutine, v hrtane a hrivoli- sivožlté uzlky- neskôr povlaky
 - Orgánová forma** vzniká pri silnom zamorení, napadnuté sú vnútorné orgány-poruchy GIT-hnačky ,trus-vodnatý
 - liečba: -vylepšenie chovných podmienok a welfare
 - veterinárny lekár (Antiparazitiká, Trichombion, Stomorgil)

➤ **Kapilaríóza:**

 - pôvodca : nitkový červ *Capillaria columbae*(8-13 mm)
 - prenos : larvy, voda, potrava, napáda sliznicu tenkého čreva
 - inkubačná doba : 2-3 týždne
 - klinické príznaky: ospalosť, našuchorené perie, spomalený vývoj, poruchy trávenia, hnačky, kachexia , úhyb
 - liečba : veterinárny lekár (odčervenie , antiparazitiká)

➤ **Syngamóza:**

 - pôvodca : Syngamus trachea (2-3 cm dlhý červ)
 - prenos : vajíčka prenáša slimák, po požratí napr. bažantom sa parazit v dýchacích cestách rozšíri, bažant stratou plachosti sa stáva ľahkou korisťou a po požatí dravcom sa ten infikuje.
 - klinické príznaky: dusenie, kašeľ, celková slabosť, bledé sliznice , kachexia
 - liečba : veterinárny lekár (Ivomec, Syngamix)

➤ **Pásomnice:**

 - pôvodca : ploché červy, článkovité telo
 - inkubačná doba : vývojové štadium - 3 týždne
 - je niekoľko druhov pásomníc –hlísty, mrle
 - klinické príznaky: poruchy trávenia-hnačky, chudnutie, celková slabosť, našuchorené perie, anémia,kachexia, trus-články z tela s vajíčkami
 - liečba : veterinárny lekár (Antihelmintiká, Antiparazitiká)

Ektoparazity (vonkajšie): -parazity, ktoré parazitujú na povrchu tela hostiteľa (koža, perie)
napr. : kliešte, blchy, vši, švoly, svrabovce

Kožné parazity

- **Klieštikovec** – drobný roztoč 0,5 mm žltičervenej farby
 - patrí medzi ektoparazity , živia krvou a útočia na odpočívajúce vtáky v noci
 - inkubačná doba: 7 dní
 - klinické príznaky : anémie , ospalosť , svrbenie
- **Ploštica** – veľkosť 4-5 mm, červenohnedá farba
- **Svrab –prašivina (vápenka)** – roztoč sa zavŕtava pod šupiny kože a vylučuje produkt bielej farby , ktorý vytvára vápenné útvary

Parazity na perí

- **Periarky (švoly)**
 - živia sa šupinami kože a zvyškami peria, majú úzke pretiahnuté telo, pri silnom zamorení poškodzujú celistvosť peria
- **Perohubovitosť peria**
 - klinické príznaky: nekľudnosť, zobákom si preberajú perie, pozorované zmeny na perí, najčastejší výskyt pod krídlami
 - liečenie: Antiparazitiká vo forme sprejov (Arpalit 1% spray, Biokill, Frontline)

5.4.5 Poruchy látkového metabolizmu

- avitaminóza A** – nedostatok vitamínu A sa prejavuje znížením citlivosti zraku, vyschýnaním očnej rohovky, zapričiňuje dnu a tým poškodenie obličiek s následným uhynutím; vitamín A podporuje rast a zvyšuje odolnosť proti infekčným chorobám (Combinal AD3)
- avitaminóza B** – nedostatok vitamínu B sa prejavuje zvýšenou embrionálnou úmrtnosťou a spomaleným rastom mláďat, nervová sústava býva vážne poškodená (B-komplex)
- avitaminóza C** – vitamín C zvyšuje energetickú produkciu látkového metabolizmu, a tým pomáha dosťatočnej tvorbe protílátok (lepšie prekonávanie stresových situácií a nízke alebo vysoké teploty), **dravec si ho vytvárajú samé.**
- avitaminóza D** – nedostatok vitamínu D spôsobuje Rachitidu mláďat, vitamín D3 sa na páperí vytvára pôsobením slnečného žiarenia (Infadolan pre dospelých v zimných mesiacoch, pre mláďa z inkubátora po prvom týždni **jednu kvapku Combinalu AD₃**)
- avitaminóza E** – vitamín E podporuje pohlavnú činnosť, nedostatok spôsobuje degenerácie svalstva a nervové poruchy (Combinal E a kličkový olej)

avitaminóza K – nedostatok vitamínu K sa prejavuje zvýšenou krváčavosťou a zhoršenou zrážanlivosťou krvi (Combinal K₁)

avitaminóza H – vitamín H má priamy vplyv na kvalitu peria, jeho nedostatok spôsobuje poruchy vo vývine peria, ktoré je riedke, matné, nedostatočne prilieha k telu (Roboran H)

Prevencia pre všetky druhy avitaminóz spočíva v kvalitnej, čerstvej, podľa možnosti nemrazenej strave v pestrosti minimálne tri druhy mäsa za týždeň.

5.5 Choroby spôsobené nevhodným držaním dravca

Dravce sú od prírody divoké a neprístupné, preto je práve pri ich držaní nutná skúsenosť a svedomitosť. Nakoľko je u dravcov držanie v kletkach a voliérach bežné, je práve u dravcov kvôli ich citlivosti šetrnejšie sokoliarske upútanie. K väčšine poškodeniam dravca dochádza v dôsledku chybného umiestnenia, a to na týchto častiach tela: operenie, krídla, chvost a hlava.

Poškodenie operenia je rozmanité. Môžu to byť ohnuté, nalomené alebo zlomené perá krídel a chvosta, poruchy preperovania spôsobené stresom alebo poruchy rastu letiek ktoré sa objavujú predovšetkým pri odchove mladých vtákov. Poslednú menovanú chorobu môžu tiež spôsobiť stresové faktory alebo nesprávna potrava. Aby sme zabránili poškodeniam operenia, musíme odstrániť príčiny. Dravec cvičený na lov musí byť perfektne operený, a k tomu je najlepsie sokoliarske držanie na preletovačke, pretože tak si vták nemôže operenie poškodiť. Ak si pero ohne alebo ľahko nalomí, miesto ohybu sa krátko namočí do horúcej vody. Potom sa zrovna do pôvodného tvaru. Ak sa pero na letke alebo chvoste zlomí, môžeme ho spraviť. Zlomenému peru prestrihneme stredový osteň v mieste lomu a pokiaľ nemáme zlomený kus, môžeme ho nahradíť perom z preperovania. Obe dve časti potom spojíme nastavovacou trojhrannou ihlou, namočenou do rýchloschnúceho lepidla, ktorá sa z polovice zasunie do každej časti spravovaného pera. Násilné vytrhávanie pier v nádeji, že zase rýchlo dorastú, sa u dravcov neodporúča, pretože perá obvykle nedorastú úplne alebo nedorastú vôbec. Dravce preperujú len jeden krát v roku, behom letných mesiacov. Veľké druhy ako napr. orol, vymenia celé operenie behom dvoch až troch rokov. Problémy s preperovaním sa dostávajú pri stresových situáciách spôsobených neustálym vyrušovaním. Rytmus preperovania narušuje aj zlá potrava alebo vnútorné ochorenie. Proces preperovania môže začať alebo zrýchliť jednorazovým podaním štitnej žľazy jatočného zvieraťa. Hormón štitnej žľazy tyroxín je dôležitý pre látkovú výmenu. Sú známe prípady, kedy dravec po podaní príliš veľkej časti štitnej žľazy behom krátkej doby zhodil všetko drobné operenie a väčšiu časť obrysového peria. Preto by sme dravcom veľkosti jastraba nemali dávať v potrave viac než polovicu jedného laloku štitnej žľazy napríklad z prasaťa.

Ku zraneniu krídel a hlavy dochádza často v drôtených voliérách, ale aj v sokoliarskych komorách, predovšetkým u veľmi nervóznych a plachých dravcoch ako sú napr. jastraby, pretože sa neustále snaží preletieť cez pletivo alebo mrežu. Pritom si zraňujú krídelné krovky. Môže to viest tak ďaleko, že odreminy obnažia kost a klby neskôr stuhnú. Vzácne nie sú ani zranenia hlavy, pri ktorých sa ozobie a okraje očí odrú až do krví. Kvôli nebezpečenstvu týchto zranení na hlate a poraneniu letiek sa u malých a stredne veľkých dravcov, predovšetkým tých, ktorí sú chovaní k louvom, zásadne nedoporučujeme voliéry tvorené z mreží. Výnimku tvoria orly a supí, pretože si na tento spôsob umiestnenia väčšinou rýchle zvykajú.

Zlomeniny krídel a holennej kosti si dravec môže spôsobiť nielen pri love, ale aj pri neodbornom a nevhodnom umiestnení vo voliére alebo pri nedbalom upútaní. Postihnutý orgán bud' stále visí alebo je úplne nehybný. V tomto prípade čo možno najrýchlejšie vyhľadáme skúseného veterinára, ktorý by dravca zröntgenoval. Moderná veterinárna medicína dnes disponuje rôznymi možnosťami, ako zlomeniny stabilizovať, pomocou ktorej sa po vyličení funkcia orgánu opäť obnoví.

U zlomenín kostí beháka sa tieto metódy dajú použiť jednoduchšie ako u zlomenín krídel. Úplné navrátenie schopnosti letu je neobyčajne zložité. U vtákov zlomeniny kostí rýchlo zrastú, u jastraba alebo sokola dokonca väčšinou už za 10 až 12 dní. Znehybnenie napr. krídel by nemalo trvať dlhšiu dobu, pretože inak môže dôjsť ku stuhnutiu kĺbu a skráteniu šliach.

Takzvané otlaky patria k najobávanejším poraneniam behákov . Voľne žijúci dravec nimi netrpí. Otlaky sú spôsobené len zlými podmienkami pri držaní dravca, predovšetkým veľkých sokolovitých druhov a u supov. U divochov toto ochorenie pozorujeme častejšie ako u hniezdošov a má rôzne príčiny. V podstate je spôsobené poruchami látkovej výmeny a zlým prekrvením ako dôsledok nedostatku pohybu a pôsobením stresu, vyvolaného príliš dobrou stravou, veľkou hmotnosťou, a dlhým staním na plochej a tvrdej podložke. Otlaky spočiatku vyzerajú ako zhrubnutá koža, podobná kuriemu oku alebo bradaviciam na spodnej časti chvatu v ťažisku tela, alebo sa mierne podobajú na odtoky, ktoré sú na hmat teplé a bolia. Môžu sa vyskytnúť len na jednom, alebo aj na obidvoch chvatoch. Ak sa ochorenie nepodchýti v počiatočnom štádiu a správne sa nelieči pri ďalšom priebehu ochorenia sa na miestach najväčšieho zaťaženia objavia otlaky s rastúcimi obtokmi, ktoré vedú k hnisaniu ložísk, prenikajúcich do hlbky, pričom môže dôjsť ku strate funkčnosti ohýbača. V tak pokročilom štádiu vták poľaháva, a tým u neho môže dôjsť k nekróze hrebeňa prsnej kosti. Niektory pomôžu už len operácia, behom ktorej sa odstráni hnisiavé a poškodené miesta a pokiaľ možno chráni šlachy. Po operácii sú dôležité obvázy a dlhodobé podávanie antibiotík. často dochádza ku recidíve, ktorá je pre dravca trýznivá. V podobnom prípade sa odporúča bezbolestné utratenie. Otlaky sa môžu objaviť aj pri tuberkulóze, alebo pri škrtení nohy pútkami. Tu sa musí najprv zistiť príčina. Alternatíva liečenia je v použití medicinálneho posedu so striedavým plnením repíkovým a harmančekovým odvarom, táto metóda je dobrá v začiatkoch tvorby otlaku.

6 Umiestnenie dravcov a výstroje

6.1 Posedy

Nízke :

nízke pre jastraby - jastrabí oblúk
nízke pre sokoly – sokolí klátik
nízke pre orly – orlí oblúk

Vysoké :

vysoká hrazda
Renz Wallerov posed
stenový posed

Obsedávky v preper.komore:

pieskovcová skala
malé obsedávky – potiahnuté astroturfom
hniezdo okraje a plocha potiahnuté kobercom astroturf

6.2 Sokoliareň

Vid'. Foto

6.3 Výstroj dravca a jeho výroba

6.3.1 Nástroje na prácu s kožou

Nožnice veľké– sú najdrahšou pomôckou, pri ich výbere sa neriadime cenou, ale si ich vyskúšame na donesenej vzorke kože, všímame si ľahkosť strihu a čistotu rezu, rukoväte by mali byť ergonomické, otvory rukoväte nesmú tlačiť, ruka musí vklznuť do nich, profi nožnice stredne veľké (čepele dlhé cca 10 cm, celé nožnice cca 22 cm) aj s ostrícom sa dajú kúpiť cca za 30eu.

Nožnice malé – hrotitě rovné a pól okrúhle sa dajú kúpiť v chirurgických potrebách (čepele dlhé cca 4 cm, celé nožnice cca 15 cm).

Ihelec – chirurgický nástroj na jemné štie vo vrstvách kože skrytým madracovým stehom pre ihly veľkosti No 12 (hlava cca 2 cm pôlokruhla nízka s jemným zdrsnením, celý ihelec je dlhý cca 18 cm).

Kliešte polookrúhle hrotitě rovné alebo ohnuté – používame na štie s hrubšími ihlami

Šidlo – používame viac druhov : dlhé rovné okrúhle, dlhé ohnuté, čalúnické, krátke a pod. s univerzálnou rukoväťou..

Peán – používame „rybársky“ rovný (cca 18 cm dlhý).

Pravítko rovné dlhé kovové – vo Ferone si necháme odrezáť z pásoviny 2,5 mm hrubej cca 20 mm širokej 125 cm dlhý kus na ktorom si vyznačíme orientačné dm úseky.

Priebojníky – najviac používame veľkosti 1 až 6 mm.

Skalpelová rúčka a rôzne výmenné hroty – dá sa použiť aj nôž „Kladec“ (tak isto sa dajú doň uchytíť skalpelové hroty a veľmi dobre sedí v ruke).

Ihly – veľkosti 12, 8, 2 rovná krátka tupá, občas malé chirurgické ihly a sedlárske rovné a ohnuté ihly.

Tvarovacie guľky – ložiskové guličky od priemeru 14 mm navarené na rukoväť alebo trň, používajú sa na zaklepanie stehu a tvarovanie kože.

Spotrebny materiál – nite, nity, duté nity (diery), vosk, lepidlo (najviac používané Toppren – riedi sa toluenom), pracky a pod.

Radlovačka – užitočný nástroj na presné vzdialenosť stehov.

6.3.2 Nákup kože

Kožu kupujeme od výrobcu, pretože u neho je najväčší výber a je najlacnejšia, pre naše potreby je to firma NICOLAUS LEDER s.r.o. Belopotockého 4, 031 01 Liptovský Mikuláš. Kožu hovádzia a teľaciu výrobca ponúka ako polenú (t.j. koža je rozrezaná pred garbiarskym spracovaním na polovicu v osi chrbta a sú z nej orezané poškodené časti). Vyberáme kožu, ktorá je len minimálne poškodená pri sfahovaní zo zvieraťa a všímame si poškodenia po strečkoch, prípadne iné parazitárne a iné mechanické poškodenia počas života zvieraťa. Podľa veľkosti kože máme obraz o veku a veľkosti zvieraťa (neberieme ani moc veľké ani malé kože). Všímame si aj garbiarske spracovanie a farbenie kože, koža by mala mať rovnakú hrúbku a rovnomenrú vrstvu a odtieň farby. Firma ponúka aj vodoodpudivú úpravu, je o niečo drahšia. Koža by mala byť primerane mäkká (nesmie byť „plechová“ ani „handrová“). Ak kožu kupujeme na odev, môžeme si ju nechať na počkanie strojovo zmäkčiť. Koža sa predáva na kvadratne stopy (cca 33 x 33 cm), meria sa elektronicky (priemerná koža veľmi dobrej kvality a vypracovania pri miere cca 20 až 23 kvadratnych stôp stála cca 1.400.- Sk). Zakúpenú kožu neskladáme, pre účely dopravy ju nie natvrdo zrolujeme. Doma kožu skladujeme prevesenú (bez skladania) pri normálnej izbovej teplote a vlhkosti v bezprašnom prostredí tak, aby na ňu nesvetilo slnko (ani cez okno).

6.3.3 Výroba dĺžcov

V osi chrbta zarovnáme okraj kože do priamky (používame kovové dlhé pravítka a kreslíme šidlom).

Nakreslíme si dĺžce : 12 mm široké (♂ jastrab a ♀ veľkých sokolov)

10 mm široké (♂ jastrab a ♂ veľkých sokolov)

8 mm široké (♀ krahulec a malé sokoly ♀,♂)

Ďalej kreslíme (pokiaľ potrebujeme) brašnový pás a opaskový pás. Všetko narysované nožnicami vystrihneme. Z 1. časti obyčajne získame 12 až 15 dĺžcov a 2 pásy. Dĺžce vyhotovíme tak, že „naskladáme“ gombík, v strede ho prepichneme šidlom, priebojníkmi vysekнемo otvory, kožu namastíme balzamom na kožu (obchodný názov Philadelphia) a až potom urobíme gombík, hotové

dĺžce ešte zopár krát namastíme a pred samotným použitím znova namastíme a počas používania pravidelne mastíme, frekvenciu určuje vysychanie kože.

6.3.4 Výroba pútok

Podľa vlastných alebo použijeme vzory z obrazovej prílohy č.2 urobíme mustry (dokonalé strihy z tvrdého glejeného papiera). Mustry obkreslujeme na kožu šidlom – **pozor na smer, len v pozíznom smere**, aby sa pútka nevyťahovali. Po nakreslení najprv vysekneme otvory a až potom pútka vystrihneme. Vystrihnuté pútka, ich okraj v stojakovej časti, šikmo zrežeme žiletkou, prípadne zabrúsime na el.bruske , potom ich skalpelom narežeme aby sa pri vyrážaní dravca formovali na stojaku, nakoniec pútka **dokonale vymastíme**.

6.3.5 Výroba čiapočky – „indická“ zošívaná

1. Presne odmeriameme (zhora) vzdialenosť medzi očami dravca a pripočítame k nej 2x hrúbku kože napr. 4.6 cm + 2x1mm= 4.8 cm = **AB**
2. Narysujeme úsečku **A1B1** = 2 x AB
3. Narysujeme rovnostranný **Δ A1B1C**
4. Narysujeme **A1B1** || DE v bode C a dostaneme obdlžník **A1B1DE**
5. Rozdelíme úsečku A1D : 2 = **W1** B1E : 2 = **W2**
6. Bod F leží na úsečke A1C v polovici
Bod G leží na úsečke B1C v polovici
Bod C1 leží na úsečke A1B1 v polovici
7. Z bodu C opíšeme kružnicu s polomerom C1C a priesečník s A1D nám dá bod **Y**
a priesečník s B1C nám dá bod **Y2**
8. Z bodu A1 opíšeme kružnicu s polomerom A1C1 a priesečník s A1D nám dá bod **P1**
Z bodu B1 opíšeme kružnicu s polomerom B1C1 a priesečník s B1E nám dá bod **P2**
9. Z bodu P1 opíšeme kružnicu s polomerom B1C1 a priesečník s A1D nám dá bod **X1**
Z bodu P2 opíšeme kružnicu s polomerom P2C1 a priesečník s B1E nám dá bod **X2**
10. Bod K leží v polovici úsečky CC1
11. Bod C1 je stred úsečky **KH**
12. Priesečník HF a DE = bod **M**
Priesečník HG a DE = bod **M1**
13. Vytvoríme rovnostranné **Δ A1GO1 a B1FO**
14. V bodoch O a O1 vedieme rovnobežky (||) s CC1
15. Z bodu W1 opíšeme kružnicu s polomerom W1D a dostaneme bod **R**
Z bodu W2 opíšeme kružnicu s polomerom W2E a dostaneme bod **R1**
16. Priesečník YC a P1P2 nám dá bod **Z**
Priesečník Y1C a P1P2 nám dá bod **Z1**

17. Z bodu M a M1 opíšeme kružnicu s polomerom MZ a na osi CC1 dostaneme bod **S**
18. Z bodu S kružnicou s polomerom SM spojíme body **M a Z (M1 a Z1)**
19. Z bodu H kružnicou s polomerom HM spojíme body **M a M1**
20. Z bodu H kružnicou s polomerom HR spojíme body **R a R1**
21. Z bodov P a P1 kružnica o polomere CC1 vytvorí bod **H1**
22. Naznačíme otvory **1,2,3** a úmerne k veľkosti naznačíme **kryt**
23. Podľa vzoru vytvoríme strih zadnej partie čiapočky
24. Podľa pomeru YQ:QZ = 3:5, Y1Q1:Q1Z1 = 3:5 **vytvoríme kriku strihu bočného švíku**
25. Body **T1 a T2** ležia na polovičnej vzdialnosti FG a ZZ1
26. Vzdialosť YZ meraná odpichovadlom po krike sa musí rovnati ZM
27. Vytvarujeme kryt ozobia **TUT1**
28. Kontrolné meranie X1Y + X2Y1 = MM1 (merané po priamke)
29. Strih zvýrazníme a vystrihneme.

Postup výroby :

Strih pomocou šidla prenesieme na kožu, vystrihneme, otvor pre zobák po vystrihnutí šikmo zrežeme. Šijeme od hornej časti švíku, používame skrytý madracový steh. Postup vedenia stehu : čiapočku držíme semišovou stranou dohora, ihlu zapichneme 1.5 mm od okraja bočného švíku a vedieme ju šikmo dodola (k lícu), kolmo na bočný švík. Používame ihlu No 12, dvojpradenovú niť Beneru a ihelec. Ihlu výjdeme úplne pod lícom z kože. Čiapku otočíme lícom dohora, ihlu vpichneme oproti úplne pod líce a vedieme v koži šikmo dole kolmo od bočného švíka. Ihlu výjdeme na semišovej strane 1.5 mm od bočného švíka a steh dotiahneme. Otočíme čiapočku semišom dohora vpichneme ihlu 1.5 mm od miesta, kde sme vyšli von a ihlu vedieme šikmo dodola kolmo na bočný švík úplne pod líce a pokračujeme ako predtým. Tento steh si treba nacvičiť na kúskoch kože, a až keď budete spokojní sami so sebou, šijte čiapočku. Po ušíti zaklepeme steh do kože, jedným stehom zadnú hornú partiu a po brúsení cca na polovicu príšijeme kryt viazania čiapočky. Čiapočku podlepíme z tenkej kože lemom spodnej časti, čiapočku opatríme viazaním. Ešte nevyformovanú čiapočku vyskúšame na dravcovu. Pokiaľ je akurát ju môžeme navlhčiť roztokom vody a vločkového gleja (10 ml vody a 3-4 vločky gleja – vždy používame čerstvý roztok !) na semišovej strane a vysušíme na slnku. Pokiaľ je trochu väčšia urobíme to iste, len sušíme pri vyššej teplote – trocha sa scvrkne. Pokiaľ je malá upravíme strih a začneme od začiatku. Hotovú čiapočku namastíme balzamom na lícnej časti a viazanie komplet. Čiapočku vešiame za podbradok zatvorenú.

6.4 Výstroj sokoliara a výroba tých častí, ktoré sa nedajú kúpiť

Kúpiť sa dá takmer všetko: rukavica, odev (slávostný aj poľný) nie maskáče, brašna, vesta s vakmi, obuv, doražák, nôž, vábitko, vlečka, príletová šnúra, šarkan s viazaním a vábitkom + šnúra s navijakom (bateriova utáhovačka sa dokupuje extra), lekárnička pre dravce, brašnička

pre čiapočky, brašnička pre mäso na výcvik. Z bežných potrieb je to už len palica, ktorú zatiaľ nik nepredáva. Mala by byť z nepraskavého dreva napr. z mladej drienky cca 2 - 2,5 m dlhá. Riadne vysušená, zbavená kôry, zbrúsená do hladka očká na oboch koncoch kovania dolný hrot, horné kovanie s otvorm pre dlžec vábidla a zahnutý háčik pre pridržanie koristi (pri dravcovi, ktorý vedie korist').

6.5 Rádiotelemetria a použitie

Pre lovecké využitie sokolov (v súčasnosti je aj jastrab pre právnu nedostupnosť nadobudnutia z prírody je veľmi často používaný s telemetrom) vznikla potreba mať zariadenie, ktoré by sledovalo dravca na veľké vzdialosti. Tak sa stala rádiotelemetria súčasťou života sokoliara. V súčasnej dobe je rádio telemetria obohatená o GPS (v krátkej dobe Galileo) a výkonné vysielače zadávajú signál a to pre prijímač, tak aj pre satelit a ten späť odvysielajú údaje o polohe do servera internetu a do tabletu, do smartfona s presnosťou na 2m! Väčšina sokoliarov má telemetriu, no nie všetci ju vedia správne používať. U nás sa používajú dve frekvencie 216.000MHz. (americký Elektronics), spoľahlivé jednoduché vysielače a prijímače, no v dnešnej dobe už zastaralé (niektoré majú cez 45 rokov nahradza ju 434 MHz, má nesporné výhody: anténa vysielača je len 17 cm (oproti 37,5 cm) skladnejšia a menšia anténa prijímača cca o ½, čo sa týka praxe:

1. Telemetria nám ukáže, kde je naš dravec, no je na ňom (a na nás, ako sme viedli výcvik), či sa vráti.
2. Čím z väčšej výšky skenujeme terén, tým je väčšia šanca zachytiť signál.
3. Pred samotným skenovaním skontrolujeme frekvenciu a citlivosť, zvolíme maximum, pri skenovaní postupujeme pomaly využívame anténu v horizonte, tak aj potom vo vertikále. Pri zachytení signálu zídeme za menšiu citlivosť, na 1/3 a začneme sa približovať, po priblížení napr. do burín alebo hustých krikov, po priblížení sa na zopár metrov zložíme king z antény z prijímača a signál chytáme len prijímačom.
4. Vysielač je napájaný z batérií a tie si denne skontrolujeme záťažovým testerom, v lete – jesenný vydržia cca 20 dní, pri klesaní teplôt klesá aj ich výdrž.

- Skôr, než 1.x použijeme telemeter, zakúpime si min. 5 súprav batérií do vysielača a požiadame priateľa, aby ich zaniesol a schoval, a my ho dohľadáme, miesto schovávania – náročnosť stupňujeme a hľadáme a hľadáme, trocha teórie a veľa praxe nám dáva záruku úspechu pri ostrom“ hľadaní. Priateľ, ktorý ovláda dohľadávanie, nech nás kontroluje a každé hľadanie nech vyhodnotí.

7 VŠEOBECNE O VÝCVIKU A LOVE

7.1 Podstata sokoliarskeho výcviku a lovú

Dravci (myslím tým dravce historicky používané na sokoliarstvo a aj dravce a krížence, ktoré sokoliari včlenili medzi novodobé sokoliarsky používané dravce) radi „uzatvárajú lovecký spolok“ s človekom, prípadne s kvalitne ovládaným poľovníckym psom. Ja som uzavrel takýto „spolok“ s krahulcom už viac ako 40 rokmi. Denne som chodieval na starý majer pri Košiciach k svojmu dravcovovi poľnou cestou. Na stromoch poslednej záhrady mal svoje stanovište krahulec a ja som mu z kriakov popri poľnej ceste „vypichoval“ vrabce a vrabec bez ochrany trnína, vo vzduchu, bola výzva k lovu krahulca a to sa diaло denno až do neskorej jesene, keď krahulec si zrejme našiel nový lov. revír južnejšie od Slovenska. Z literatúry viem, že podobne sa správa stáhovák, kobec; párs rárohov podporoval v hniezdení priateľ vypúšťanými holubmi, ďalší priatelia vytvorili v zime „újed“ pre orly skalné zo strelennej škodnej. Čiže, dravce lovia radi, ale keď zistia, že efektívnejší lov je s človekom, uzavrú „spolok“ a to stále hovorí o divých dravcoch z prírody. Sám dravec (napr. terček jastraba má 1 z 10 útokov úspešný na holuby, pri kvalitných poštároch vedených vysoko letkami je jeho „skóre“ nižšie. Tak isto výcvik hniezdošov a ich vylietavanie, dravce radi lietajú (je to ich prirodzenosť) a na tom sa dá stavať, napr. sokoly, hore nie veľmi radi šli do výšky stačilo na 2-4 dni obmedziť výcvik (skôr zamedziť lietanie), po tejto prestávke sa snažili „dohnať“ letové hodiny a „šlapali“ do výšky. U divochov a lapardov stavíame tak isto na poznání druhu v prírode, na empírii kondície a individuálnych rysoch a charaktere jedinca. Starí sokoliari po nadobudnutí dravca ho onášali, sedávali pri posede a pozorovali jeho správanie a až potom mu dali meno, keď spoznali jeho osobnosť.

7.2 Onášanie, nosenie a preprava sokoliarskych dravcov

Dravca pre výcvikom k lovu musíme onosiť. Onosiť je mnoho významový výraz používaný sokoliarmi. Bez kvalitného onosenia nemôžeme pokračovať vo výcviku. Keďže láska ide cez žalúdok, jediným prostriedkom uľahčujúcim tento výcvik sú kúsky mäsa, z počiatku väčšie a výcvik je kratší, potom stále menšie (tým pádom viac kúskov) a výcvik je dlhší. Hniezdoša začíname onášať, ako náhle mu zaschnú perá (fuknutím zboku na pod chvostové krovky pri koreni chvosta si všímame farbu brka krajnej chvostovky - pokial' je farba sklovito mliečna, je pero dokonale vyvinuté a môžeme začať výcvik), pokial' by sme

začali skôr, tak (napr. hniezdoš, jastrab ukončí rast operenia) máme krátko chvostého dravca. Väčšina dravcov nízkeho letu odchováme rukou, orly rukou a matkou a preberáme až zaschnutého dravca, sokoly nechávame zaschnuť pri rodičoch vo voliere (cca 60-65 dní). Rukou odchované jastraby, harisy, myšiaky, prípadne ich krížence obujeme komplet, uvážujeme na hrazdu – očný kontakt v rovine je psychický lepší ako keď pozera dravec z oblúka na obraz človeka). Orol, lepšie je nadobudnúť orla dopereného, má fixovaného rodiča, alebo človeka ktorý ho kŕmieval, ku tým si dovoľuje až priveľa, nový sokoliar zo začiatku cca 2 týždne ho berie s odstupom, no ten sa stratí a stará agresivita by sa nemala objaviť. Mladé sokoly po odchytze z voliéry ihneď zatienime, potom obujeme a postavíme na bezpečné, tiché miesto, z počiatku (2-3 dni) v čiapočke, na klátik, sme so sokolom len v hlasovom kontakte a cez otvory v nozdriach mu poskytujeme vodu viac krát denne malým postrekovačom. Kontrolujeme bezodkladne, (s ohľadom na druh) striekance a po ukončení trávenia (hlavne sokoly prekrmujú mláďatá) aj sokola postavíme na hrazdu. Sokol má stále (bez zloženia) čiapočku – za tie dni by mal v čiapke bez syčania prešľapovať na päst'. Večer po dokonalom vytrávení (spomínaný 3. až 4. deň) pinzetou ponúkame mäso, krídlo holuba s trochou prsia držíme v rukavici a po zožratí ponúknutého mäsa mu zložíme čiapočku. Sokol má vydráždený žalúdok, nemal by byť problém prijať mäso na rukavici, za ten čas kontrolujeme čiapočku (či nie sú výpotky – od očí). Sokol po chvíli ukončí žranie i keď mu to zdáaleka nestačí), ihneď mu nasadíme čiapočku, ráno po vytrávení ho odvážime a od toho dňa ho denne vážime a robíme si poznámky o aktivite dravca, ochote pracovať a odmeny- kvalita (druh mäsa) a kvantita v g, počet kuriatok ks, potkan (1/3- vek potkana, ½- z potkana) a pod. Dravce nízkeho letu (hlavne odchované rukou) sú krotké, ihneď na druhý deň ponúkneme potravu a necháme dlho Oberať krídla (nohy), celý čas mu pomáhame pridržiavať mäso (dravec si to stotožní s ponúkaním potravy a pri love ju berie za normálne pri dorážaní úlovku). Keď už stojí na pästnej časti rukavice a prijíma potravu, začneme pridávať ďalšie vzruchy: autá, cudzí ľudia, väčšie stroje na poli, traktory, kombajny, nakoniec keď sú riadne zvyknuté, tak záhradný bufet. Princíp je jednoduchý, až vzruch (napr. traktor) približovaním sa dravec sa pripravuje na vyrazenie z rukavice, rýchle mu ponúkneme mäso, dravec prijme potravu a je pokojný. Pri onášaní orla, nerobí problém jeho váha, ale vratkosť t'ažiska jeho tela, ihneď zo začiatku to učíme prijať čiapočku a nosíme opretého o našu hrud', prípadne pravou rukou, pri snahe vyraziť ho pridržiavame. Treba to robiť jemne, ale rozhodne a po vyrazení mu stále pomôžeme na rukavicu. Popri onášaní učíme (potom čo dravec nám na 100% dôveruje) dravce na prepravu. Vyrobíme si prepravku alebo si ju kúpime, nainštalujeme do auta a vkladáme sokoly v čiapočke a behom cesty ju ponechávame, dravce nízkeho letu to

isté, alebo s povolenými remienkami to vložíme a čiapočku zložíme a privrieme dvierka. Pri vyberaní stále vložíme dnu cez pootvorené dierka rukaviciu s odmenou. Sokola až vonku odtienime, sokol okamžite sa zbaví veľkého striekanca (zdržiava) a ihneď ho odmeníme, znova zatienime a onášanie pokračuje

Po čase zodpovedáme na otázky:

Očakáva nás dravec, rád preskočí na rukavicu, nebráni sa založeniu čiapočky, s plnou samozrejmosťou aj odtienený stojí na pästnej časti rukavice, pokojne prijíma potravu, nekryje ju spred nami, je pokojný pred veľkými strojmi - autobus, kombajn, faktory, cudzí ľudia, kočíky, prevádzka hustej dopravy na cestách a pod. Pokiaľ si odpoviete na všetky otázky áno, je dravec onosený, pokiaľ je jedna nie, nie je onosený.

7.3 Ovládanie sokoliarskeho dravca

Počas onášania sme vážili dravca každý deň, nakŕmený bol cca na ½ hrvoľa rôznym mäsom, máme empirické záznamy ako váha išla hore po silnom červenom mäse, ako klesla pri pôste, alebo pri vymočenom alebo diétnom mäse. Ako sledovala aktivita dravca jeho váhu a ako rástol prsný sval. Počas onášania dravec sa naučil preskakovať na rukavicu. Dravca pripravíme pôstom alebo slabým mäsom a zaradíme preskakovanie – prelet z hrazdy na rukavicu 1m – 2m. Mäso pripravíme také, aby si udržal rannú váhu, na ďalší deň zaradíme prílety na šnúre na rukavicu z posedu (oblúka) na 2-5 m, pri najdlhšom prílete skŕmíme naraz ostatok mäsa, nejde nám (z počiatku) o počet príletov, ale o vzdialenosť na ďalší deň začíname 5 m a ukončíme 15-30 a ďalší robíme 50m. Keby dravec štartoval ihneď po našom vzdáľovaní, tak si vypomôžeme pomocníkom, ktorý ho pridrží na rukavici. Keď je dravec „spoľahlivý“ na šnúre na prvé píske, tak šnúru vyperieme, navoskujeme a odložíme (na ďalšie použitie), a pri dobrej váhe a okamžitom preskočení na rukavicu s dravcom lietame na voľno. Naučíme ho v sade z vetvy zoskakovať na rukavicu, potom ho naučíme zlietať šikmo zo stromu cca 5 m výška (my sa naučíme jemne, ale razantne ho na tú vetvu vyhadzovať, a voláme ho stále bližšie a bližšie k stromu, až kým nerobí kolmé prílety z hora. Začneme stupňovať fyzickú prípravu na lov a obratnosť pri lietaní. Po vývŕžku ráno (alebo nedávame balast pri večernom lietaní) robíme s dravcom kolmé vzlety zo zeme na rukavicu (paža je vztýčená), spočiatku 10x, behom týždňa až 50 krát, v rýchлом tempe na malé odmeny (dravec zmení tvár tela z valca na trojuholník), podvečer prejdeme na výcvik voľného sledovania, stále meníme miesto, začneme topoľovým stromoradím vedľa poľnej cesty a končíme v mladom lese – hustej žrd'ovine, kde musí vo švihu „lietať na chvoste“.

Tento dvojfázový tréning ukončíme cca za 2 týždne a každé voľné sledovanie potom už ukončujeme za pomoci pomocníka vlečkou a králikom u samíc a zastríhnutým holubom s bažantom chvostom u samcov. Po prvých „úspechoch“ na cvičnú zver, požiadame o povolenie na lov (od 1.9.), hospodár PZ iste pochopí, že chceme do mladej zveri (taktiež táto zver by mala problémy s nástupom zimy a so škodou) na ďalšie zacielenie dravca a potom na ostro, aby si dravec nezvykol „na zver lovnú a zver podobnú lovnej, ale nejedlú“. U sokolov pri zavedení 2-fázového tréningu uplatňujeme kolmé vzlety a útoky na vábidlo cca po 2 týždňoch prejdeme na zosilnenie svalstva pomocou letov za šarkanom – postupne stupňujeme záťaž zvyšovaním výšky, nakoniec dvívame šarkana a bez vábidla a sokolovi púšťame cvičnú zver. S orlami môžeme robiť voľné sledovanie, ale keď prejdeme do hustejšieho porastu, nebude sledovať, ale krúžiť, tak isto kolmé výskoky sú pre jeho fyziognómiu neprípustné (bolo by to týranie, a hlavne bez efektu), o to viac sa venujeme dlhým útokom na vlečku líšky – stojí za to najšť si kontakt na jazdcu, ľahat' mu koňom vlečku. Počas cvičení na ovládanie, sokoliar dravca denne váži a robí si poznámky a týždenne si ich vyhodnocuje.

7.4 Kondícia a kŕmenie sokoliarskych dravcov

a) rozdelenie dravcov používaných v sokoliarstve podľa ich potravinovej špecializácie:

- prísne vtáctvo žravé: sokol sťahovavý (vrátane šahinov), sokol kobec, sokol tmavý, jastrab krahulec (vrátane šikry)
- vtáctvo -hlodavce (vrátane králika divého a zajaca poľného): sokol rároh, sokol pol'ovnícky, veľké krížence sokolov
- vtáctvo -hlodavce – malé šelmy (tchor, kuna): jastrab lesný, orol jastrabí, haris, červenochvost, krížence orla a harisa
- vtáctvo -hlodavce – šelmy – malé párho a nepárno kopytníky (zver srnčia, mladá muflonia, veľmi mladá zver diviačia): orol skalný

b) Rozdelenie mäsa podľa akostí:

- vysoká akosť (červené mäsá s podielom tuku po požití dravec ide váhou hore, kalorické): kuracie nohy, zajac poľný, prepelica, jarabica, mastné kuracie krídla, kvalitné holuby
- doporučené 1x týždenne v množstve 1/3 – ½ hrvoľa pečen kuracia, srdcia
- udržanie dobrej kondície: jednodňové kurčatá, a však po odpitvaní žaludka, žltkového vaku a črev vrátane kloaky (žiadne zo sokoliarskych dravcov nemá tráviaci aparát

postavený na vytrávenie žltka, ktorý zaťažuje organizmus), chudé králičie mäso, kuracie krky, bravčové srdcia bez tukových častí z mladých prasiat (používame v zime), laboratórny ½ potkan (je uprostred vývoja), myši laboratórne, nami chované 3 týždňové kurčatá chováme tak, že jadro tvorí ¼ - 1/3 v podobe šrotu, môžeme ho pokvapkať kukuričným olejom (E - vitamín) zvyšok tvorí žihľava (na jar) alebo ďatelina s lucerkou (máj – jún). Pečeň z týchto kurčiat je „vitamínová bomba“ používame ich na vyvolanie a povzbudzovanie toku a znáschy.

c) Jedálny lístok

Počas výcviku a lovov: zásadou je denné podávanie vody.

- 1x pôst (pokiaľ lovíme S, N) tak je to v piatok u jastrabov a sokolov
- pôst vynecháme u krahulcov a kobcov (v zime, aj keď sú ustajnený v zateplených komorách, ráno kŕmime na 1/3 hrvoľa)
- u orlov, keďže majú „kondičnú zotrvačnosť“, môže byť po love kondícia dvihnutá a pred lovom zaradíme i viac dňový pôst, ale voda musí byť podávaná
- striedanie mäsa: behom týždňa 2-3 zmeny kvality a aj kvantity.

Počas preperovania u všetkých lov. dravcov sa snažíme o sínusoidu kondície (váhy) 1x za 3 týždne dosahujeme dno, (v ten deň a po ňom je masívne vypadávanie peria, padanie pier zaznamenávame do preperovacej schémy). O preperovaní nehovoríme, pokiaľ padá prachové a kontúrové perie, vypadnutie laktových letiek je nástup do preperovania, ale hlavné sú prstové letky a chvostové letky. Pamäťajme na to, že len dravec v kompletnom operení (aj nastavenom), kvalitne preperí, pretože rastúce pero mimo kvalitnej výživy potrebuje oporu starých pier. Dravce v nečinnosti radi vytvárajú zásoby tuku a zatukované dravce poriadne nepreperuju.

Počas úrazu a nemoci na jedálnom lístku sa dohodneme s veterinárom, hlavne pri úrazoch; koščotvorná strava sú laboratórne myši, pri nemociach je ľahko stráviteľný, čerstvý, z dobrého chovu, holub bez balastu a len s malými koščami.

d) Kondícia

Na kondíciu pozérame okrem váhy a stravy aj na psychicky stav. Snažíme sa aby sa dravec podobal „prírodnému“ mal osvalovanú hrud' a dosť fyzických síl – takýto dravec nám poskytne krásny let, pri kvalitnej zveri, dlhý útok, keď ukáže ako vie šprintovať a lovíť dravec. Neexistuje žiadnen zázračný recept na kondíciu, existuje poznanie druhu, existuje poznanie individuality jedinca, existuje naša vedomosť o nasledujúcim počasí a vývoji teplôt a existujú naše poznámky o váhe, potrave a pracovitosti dravca a naša schopnosť analyzovať

a už sme blízko toho, aby sme pohľadom na dravca vycítili v akej kondícii je náš dravec.

Poznáme stupne kondície:

Vysoká kondícia

Dravec je váhovo vyššie ako v loveckej kondícii, má ochotu loviť „ľahkú“ korisť, má neochotu k ovládateľnosti, veľmi vysoká kondícia (príroda ju nepozná) ohrozuje život dravca. Vysokú kondíciu poznáme aj podľa žrания, dravec trhá malé kúsky, niektoré zahadzuje, hlavne kosti. V tejto kondícii dravec ľahko zblúdi.

Lovecká kondícia

Dravec má zmenšené tukové rezervy, letovým tréningom mohutnie svalstvo (prsné svaly), je to dobrá kondícia na život, na lov, na prirodzenú imunitu, na dobrú ovládateľnosť a rád dravec spolupracuje so sokoliarom. Loveckú kondíciu poznáme aj podľa žrания : dravec sústredene trhá potravu na primerané kúsky, žerie pokojne, vrátane kostí, mäso mu nepadá, dopraje si aj balast.

Nízka kondícia

Dravec je chtivý za zverou, ale ju nestíha, má skvelý prílet – lepí sa na sokoliara, táto kondícia je nežiaduca a dravec má zníženú imunitu, ľahko ochorie. Nízku kondíciu spoznáme aj podľa žrания, dravec trhá veľké kusy, pri ich hltaní sa s nimi zadúša, snaží sa hľtať aj väčšie kosti aj balast. Keď dravec sa ocitne v takej kondícii, okamžite sa snažíme o jej vylepšenie (čo sa pokazí za týždeň, naprávame niekedy aj tri týždne). Ak to spôsobí neočakávané ochladenie, dravca premiestníme do zateplenej komory a poskytujeme kvalitné červené mäso bez kostí a balastu (dravca neprekrmujeme), najhoršie čo môžeme urobiť je odčerviť dravca (povieme si, čo keď sú za tým parazity) – dravec vám spadne ešte nižšie. Stále platí zásada, bez vyšetrenia alebo 100% symptómu, neodčervujeme. Na odčervenie po vyšetrení musí byť dravec min. v loveckej kondícii. Neexistuje žiadne preventívne odčervenie.

7.5 Pes v sokoliarstve

Bez psa si sám nedokážem prestaviť pekný lov (a aj úspešný). Psa potrebujeme temperamentného – aby rýchle našiel zver, pokojného, aby pri vystavovaní nevyplašil zver, ale až máme pripraveného dravca na útok, aby až na pokyn zdvihol zver a disciplinovaného, aby ju hlučne neprenasledoval, ale aby vyhľadal dravca s úlovkom a nepribližoval sa k nemu, ale aby zaľahol min. 2-3 m od neho. Po prvé potrebujeme stavača, ktorý skutočne vystavuje. Šteňa si vyberáme, osobne s predstihom sa spojíme s chovateľom, najlepšie ak nám predvedie na love sučku, samozrejme šteňa nadobúdame s preukazom o pôvode a veterinárny

preukazom, keďže sokoliarstvo je riadny zákonný spôsob lovu zveri, tak aj použitie psa je podriadené skúškami na poľovnú spôsobilosť, u stavačov sú to jesenné skúšky stavačov, je dobré ak pes má jarné vlohové skúšky a aj výstavu. Zvyčajne sokoliarske psy sú dobré a žiadané je aj ich potomstvo. Pamäťajme, že stále platí: Aký pán, taký pes; a pes sa cvičí trpežlivosťou a nie fyzickými trestami, ustráchaný pes nespĺňa prvú podmienku – má byť temperamentný.... atď. Z plemien, ktoré sa osvedčili v Európe sú: český fúzač, slovenský hrubosrstý stavač, nemecký drôtosrstý stavač, maďarská vyžla, bretónsky stavač, pointer, anglické a írske setre.

8 Špeciálne výcviky sokoliarskych dravcov

8.1 Výcvik hniezdoša jastraba lesného

Jastrab ako druh charakterizuje vnútorný boj medzi strachom a hladom. Jastrab bol cenený dravec celé tisícročia, ako sokoliarsky dravec a až vynález z brokovej zadovky zmenil oslavovaného na prenasledovaného, aby prežil, využíva svoju energiu na svoje prežitie tým, že človeka povýšil na najvyššiu hrozbu a vyhýbanie sa človeku to zaistuje. Človek – sokoliar, aby zvládol akéhokoľvek dravca ho musí onosiť a u jastraba si to vyžaduje vysokú dávku trpežlivosti a empatie, aby túto najdôležitejšiu časť výcviku zvládol. V minulosti sa vyberali jastraby na sokoliarsky výcvik v štádiu hniezdoša, vo veku, keď jeho chvostík bol otvorený cca 2-3cm, tento vek zaručoval bezproblémový vývoj a dobrý zdravotný stav a ochotu spolupracovať, ale stali sa naviazaný na sokoliara a tým aj (u niektorých) volači, niektorý až tak beznádejný, že okolo 22.00 hod. ešte volal a 04.00 hod. už volal) a to išlo každému „na nervy“. Potom dochádzalo k výmenám dravcov, alebo zverovaniu inému sokoliarovmu, aby stresom z premiestnenia „zabudli“ na volanie.

Pokiaľ hniezdoš, (už sa stáva halúznikom), má chvostík (prekrvená tuba + rozvinuté zástavice) samec, 7-8cm viac, a samica, 8-9cm a viac dlhý a stále je viazaný na hniezdo, už nehrózí volanie v takej miere a však už má odstup od človeka a prvý deň určite neprijme potravu od neho, pri príchode sa bráni otvorenými krídlami a syčiacim - kričiacim zobákom. Takého dravca umiestníme do miestnosti v šere, prežije deň, riadne vytrávi a hlad trocha obrúsi strach a potravu prijme, takého dravca (v takom veku) máme obutého, ale to neviažeme, odchováme to vo voliére na dohľad od rušivých podnetov, bezpečnou pred dosahom drobných šeliem a psov (túlavých). Ku dravcovovi vo voliére pristupujeme s ponukou maškrty, kŕmenie by malo byť čím dlhšie a z ruky prípadne pinzetou, pri odchode nechávame obeťať krídra, pri kŕmení nech je vedľa voliéry pes, ak je nasýtený doprajeme dravcovovi úplný pokoj. Hniezdoša kŕmime naplno ešte 2 týždne potom, čo sa nám zdalo, že je dorostený, dravec bude mať dlhý chvost, plnú hrud'. Psa nech vidí pri kŕmení, no potom pokojne a slastne trávenie. Tieto kontakty by mali mať dobrý nástup do onášania: dravec sa nás nebojí, päť (v rukavici), je miesto nerušeného a bezpečného odpočinku, nebojí sa psa, vzdialenosť ruch si nevšíma. Keď už sme sa konečne dočkali do veku „zaschnutých pier“ dokončíme onášanie dravca, dravca kontaktujeme s ľuďmi, ruchom cesty dlhším posedením v záhradnej pivárni (sokoliar ma mať 100% reflex, z toho vyplýva, že kofola je dobrý nápoj), každý prejav stresu u jastraba znižujeme malým kúskom mäsa (nožička z jednodňového kurčiatka je na 2x), mäso

ponúkame rukou a po zobrať „odmeny“ ruku a prsty si necháme skontrolovať okom i hmatom zobáka (dravca to tak upúta, že v diaľke zaregistrovaný traktor si všimne len tak mimochodom, až keď nás obchádza. Znaky onoseného dravca: dravec počas nesenia cez rušivé miesta si všíma okolie, ale krídla sú „pri tele“ v záhradnej pivárni zvyčajne sedí na jednej nohe alebo si čistí perie. Po výcviku, keď je nakŕmený, dodržiavame zásadu hneď domov, pokiaľ má cesta trvať dlhšie použijeme čiapku (keď mi stojíme a rozprávame sa s priateľom, jastrab využije čas a v čiapočke si „pospí“. Dobu onášania sme využili na poznávanie kondície dravca, reakcie na zvýšenie príjmu a zvýšenie výdaja, potom na reakciu pri ponuke, robili sme si poznámky (denník dravca – môže byť aj v programe Excel) a dravca denne vážili prikročíme k ďalšiemu výcviku – ovládania dravca, začíname u horizontálnych preskokov na rukavicu (tu si ešte môžeme dovoliť váhanie) cez prílety na šnúre až po prílety na voľno v sade s nízkymi vetvami (tu si už nemôžeme dovoliť váhanie dravca, dlhé čakanie na prílet!!!, vráti sa nám to pri lovoch, keď dravec už vo vyššej loveckej kondícií sa ochotne vracia na rukavicu do rojnice). Dravca necháme lietať aj po nakŕmenie na $\frac{1}{2}$ (až $\frac{2}{3}$) hrvoľa, kým lieta ochotne a v najlepšom končíme s maxi odmenou. Potom prejdeme (vyhneme sa váhaniu kondičnou prípravou) na vertikálne prílety od zoskokov z vetvi až po 5-10m . Kolmé prílety brillantne vykonane (brzdenie pred rukavicou naplno otvoreným chvostom a pootvorenými krídlami). Sad opustime a prejdeme do vetrolamu, kde dravec nás začne samovoľne sledovať, odmieňame ho až keď nás vzorové pretletí a otočí sa k nám – to je už lovecký postoj. Od druhého sledovania končíme vyhodením vábida (ťažkého, s bažantími krídlami, 1/2kg pre samicu nie je ťažké) s malou odmenou a dokrmenie je po prebrati z „úlovku“ na rukavici. Od 4.dňa sledovačky viac krát použijeme vábido, po brillantných „viazaniach koristi“, jastrabovi pri ukončení sledovačky dáme pomocníkovi pokyn na skryté vypustenie bažanta (alebo holuba s bažantom chvostom a zaokruhlenými zastrihnutými krídlami). Počas výcviku od voľného lietania až po lov cvičíme 4-5x týždenne (pri kŕmení bez balastu) kolmičky, až kým sa dravec nevyformuje (má plne osvalovanú, širokú hrud' a lieta ako malý stíhač). Na výcvik lovú nám postačia 2 ks vypustenej cvičnej zveri a 2-3ks ulovenej (samozrejme s povolením od hospodára PR) mladej zvere (náhradná znáška, neskoré vrhy) a máme plnohodnotného loveckého dravca . U jastrabov si musíme uvedomiť, keď nelovíme, opakujeme výcvik so zmenami miesta. Vyhol som sa používania príťaže (väčšie a ťažšie rolničky, alebo sparty - šnúra zo zaťažím pôsobiacim ako kotva). Podľa mňa šívah a silu mu dajú kolmičky a lov vábida. Takto sa pripravuje jastrab na kolektívne lovy, kde sa loví predovšetkým bažant a zajac , pričom stavy zajaca sú v stálom poklese. Veľmi pekný a vzrušujúci je lov havranov. Naviesť na havrana zodpovedá vrobiť si čierne vábido z

havraních krídel, zaloveniu napomôže vyložený na kost' zmrazený havran vzpriamenom postoji na poli, na krk mu priviažeme kus hrude z holuba (čerstvé), po útoku jastraba preberieme z koristi na rukavicu s vypitvaným čiernym holubom a doplna nakfmime. Ďalší havran je živý cvičák a jastrab dostáva celého (mimo hrvoľa a črev; robíme to tak, že na okamih preberieme jastraba a pomocník rýchle vyčistí uloveného havrana), a aj pri ďalších úlovkoch dostáva na plný hrvoľ čerstvé havrany. Jastrab rýchle príde na chuť havranom, jastrabí terček má ešte jednu výhodu – havrany ho neberú väzne, je obratný, vytrvalý a vyrovnaný kľučky havrana. Lov havranov má nespornú právnu výhodu: povolenku na lov pernatej škodnej Vám bez problémov vydajú hospodári PZ a Vy si užívate krásny lov a je úplne jedno, či dravec uloví, sú to majstrovské úniky havrana a lovecké útoky jastraba, je to adrenalín, pochopiteľne je to jediný lov, kde sa nepoužíva pes.

8.2 Výcvik halúznika / divocha jastraba lesného

Halúznika charakterizuje jeho vek – puberta: žil v dostatku, rodičia lobia a starajú sa, nepozná hlad, ich rezervy robia z nich tvrdý oriešok pre onášanie; ich neznalosť lovú je pozitívna – dajú sa špecializovať na vybranú zver a hlavne nepoznajú, aké je jednoduché je uloviť 2-3 myši a nasýtiť sa. Divoch je vytrhnutý z každodenného boja o prežitie a preložený do blahobytu, jeho onosenie nie je problém, skutočný problém sú jeho lovecké skúsenosti; samicu (matku) divochy (jej potomkovia) doslova prenasledujú pre potravu, nuž sa nechá prenasledovať na viacročné neorané ďatelinisko plné myší alebo do bažantnice, kde lobia mladých „utečencov“ 4 – 6 týždňové bažantíky bez obranných schopností a riadneho peria, zaparazitované od syngamózy až po trichomonózu a pod. Takéto divochy sú málo rozlietané, sice im to postačuje na obživu, takto vedený život negarantuje prežitie zimy (zaostávajú za riadne vedeným hniezdošom). Osobne by som si tieto vekové štadia nezvolil.

8.3 Výcvik laparda a hagarda jastraba lesného

Hagarda jastraba by som si nevyvolil z úcty voči jastrabom. Prežili dobré i zle, boli vyvolení dožiť sa pohlavnnej zrelosti, tak nech vytvárajú páry a rozmnožujú sa, táto ich úloha je krásna a ťažká, nebudem im prekážať zasahovaním do ich života. Tak isto si väžme naše tradície : jastrab po troch rokoch strávených v službe u sokoliara patrí do prírody, po loveckej sezóne, v plnom operení, zdravého a vo vyššej kondícií za dobrej prognózy počasia vypúšťame do prírody, aby sa včlenili do plného života – sokoliar im to dĺži, hlavne ak nadobudol jastraba

na výnimku zo zákona o ochrane prírody. Lapard je vlastne divoch, ktorý sa dožil Nového roku (1.1.) po roku vyliahnutia, ukončením preperenia sa z laparda stáva hagard. Divochy (a tým aj lapardy) sú výcvikovo a lovecky tvárne, keďže sú letovo zdatné, postupujú pri výcviku rýchlejšie no aj rýchlejšie zblúdia, pre nás je povinnosťou na brašnu si priboriť holubí „tulec“, je to posledná poistka aby sa z loveckého jastraba nestal divý jastrab.

8.4 Lov s jastrabom lesným

Jastrab je pre 80% výmery loveckých revírov (Západoslovenská nížina a malá časť Východoslovenskej nížiny sú vhodné revíry pre sokoly) jediný historicky sokoliarsky použiteľný dravec, jastrab je ako lovec všestranný, po právnej stránke môžeme loviť malú úžitkovú vodnú a polnú zver : kačice, bažant, zajac, králik; škodnú pernatú : sojka, straka ,havran; škodnú srstnatú : pytliačiaca mačka, tchor. Navádzanie na zver je bez problémov, postačujú 1 – 2 ks cvičnej zvere. Lov s jastrabom, či kolektívny alebo individuálny , je lov živý, dynamický a krásny.

8.5 Výcvik hniezdoša / divocha jastraba krahulca

Krahulca charakterizuje temperamentnosť, dynamika v konaní a myslení, hľavá inteligencia a takého istého si vyžaduje aj sokoliara. Krahulec veľmi rýchle vyspieva, ako 2 – týždňový je schopný odberu a ďalší týždeň už postáva na okraji hniezda a o ďalší začína poletovať v okolí hniezda. Je náročný na potravu, hlavne počas vyspievania – potrebuje kvalitné červené vtácie mäso (holub, japon. prepelica), počas výcviku postačia aj jednodňové kurčiatka(vypitvané!), ale pri lovoch musí mať v teplejších dňoch prepelice, v chladnejších dňoch holuba a v zime, a to aj v miernej, ráno po vývržke nakfmime na 1/3 hrvoľa a poobede lietame alebo lovíme, balast by mal vytvoriť vývržok vo veľkosti guličky 1-1.5 cm. Krahulca po nadobudnutí „obujeme“, ale neviažeme až do doby, keď úplne dorastie operenie a aj sa zasuší, doporučujem použiť vyšší stenový rohový alebo Renz Wallerov kruhový posed, nie hrazdu, pútka sú prispôsobené krahulcoví tým, že nemajú predný zárez, ale dieru pre sokoliarsky špendlík, ktorý máme trvale zapletený do dĺžca. Samotný výcvik ovládateľnosti, po onosení (onášame podvečer, využívame sa cvičiť cez horúčavy, radšej doprajme krahulcoví okúpanie sa v chladnej vode hoc aj 5x denne), je pomerne rýchly. Aj u krahulca musíme byť dôsledný, výcvik má byť zo dňa na deň náročnejší a tak isto musíme mu svalstvo vytvarovať „kolmičkami“, denne dôsledné váženie, písanie krahulčieho denníka. Tak isto sledujeme

zdravotný stav, akékoľvek zníženia výkonu môže byť spôsobené parazitom alebo inou infekciou, musíme denne kontrolovať všetok trus a až tak ho zmyť prúdom vody. Kŕmenia sa musia „zúčastňovať“ obe ruky, krahulec si za chvíľu nebude vedieť predstaviť niečo žrať bez asistencie „šklbacej ruky“ a stane sa z neho aportér koristi – päť v rukavici je miesto nielen kľudu, ale aj miesto pokojného nakŕmenia sa. U krahulca má roľnička vo chvoste veľké opodstatnenie aj tak isto hádzanie pravou rukou. Inak výcvik kopíruje výcvik hniezdoša jastraba lesného a divocha krahulca je výcvik rýchlejší, ale onosenie musí byť dokonalé pretože hrozí vedenie koristi.

8.6 Lov s krahulcom

Krahulec je prísne ornitofágny dravec a sokoliarsky lov sa viaže len na poľovnú zver, s krahulcom sa dá loviť bažantia sliepka (v bažantniciach, či samostatnej alebo uznanej), straka, sojka, holub mestská forma alebo lokalizované kŕdle na poľnohospodárskych dvoroch, pričom krahulec dostáva z nich až po pitve a len svalovinu. Lov spevavcov, pre ktorých je hlavný predátor je v zmysle zákona neprípustný. Dá sa užiť si pravý krahulčí lov prepelíť zaplatením poplatkového lovú napr. v Srbsku za účasti nadšencov lovov s krahulcami.

8.7 Výcvik sokola stáhovavého ku krúživému čakaniu

Násť cieľ je veľmi náročný: byť aktívnym účastníkom najkrajšieho lovu, lovú sokola z krúživého čakania. Skôr ako si vyberieme chovateľa, od ktorého získame mláďa, zúčastníme sa lovov v loviacej sokolej skupine a to so svojim, už po úspešných jesenných skúškach psom, ktorý je 100 % ovládateľný a vystavuje. Samozrejme sa vopred dohodneme na možnosti, aby pes pracoval vo svorke so sokoliarovým psom. Pes by mal „navetrať“ (hládať, priznať zver a vydržať v kľúde pred zverou) atmosféru lovú, podriadiť sa svorke a zistiť o čo ide a tým svoje poslanie pri love, je vždy lepšie, ak sa pes dobrovoľne učí pri starom psovi, ako keď je vedený len človekom. Je to predovšetkým pes, ktorý „drží“ sokola v malých kruhoch, vo výške, sokol vidí vystavujúceho psa, zver i pri malých pohyboch pre sokola je viditeľná no vie, že pes ju nevydurí, sama nevzlietne, musí to byť sokoliar, ktorý počká na správnu pozíciu sokola a spolu so psom vydvihnú zver a je na sokolovi, aby brilantným útokom zver ulovil. Mimo nášho chcenia loviť týmto štýlom, je tu jedna zásadná podmienka : mať aspoň priemerne zazverený revír s chovom a lovom pernatej úžitkovej zveri na rovinatom a prehľadnom mieste, pokial' áno, môžete si svoj sen uskutočniť. S chovateľom

sa dohodneme na odbere, spolu s dokladmi, nie je dôležitý kalendárny deň, ale vek min. 65 dní u samice a 60 dní u terčeka, kedy by mali mať zasušené perie. Sokola chytáme do podberáku z tmavej látky, opatrným prehmatávaním, v rukaviciach, nájdeme chrbát, zložíme krídla, a keď mu z podberáku vystréíme hlavu, chovateľ mu založí čiapočku. Chytíme sokola riadne vytráveného a po vývržku. Zatieneného dravca vyberieme z podberáka, nasadíme mu kompletné obutie a priviažeme ho do tieňa na trávnik na sokolí klátik v chránenom mieste pred rušením a zvieratami, ktoré by mu mohli ubližiť. V priebehu dňa ho viackrát postriekame vodou hlavne na nozdry. Sledujeme a zozbierame trus, ktorý pochádza z konca trávenia malé tri bodky trusu. Čerstvý trus necháme ihned vyšetriť veterinárom a v prípade parazitov mu podáme sondou cielené liečivá. Nikdy neodčervujeme preventívne! Na druhý deň ho odvážime a začneme písat jeho denník. Ponúkneme mu v čiapke mäso tak , že ho necháme chytiť ponúkané okolo zobáka pinzetou a potom držíme mäso na rukavici a zláhka sa dotýkame jeho prstov. Sokol by mal „chytať“ a až zachytí mäso, necháme ho žrať zhruba mäso veľkosti vlašského orecha, pokial' by nechcel opakujeme postreky a skúsime nasledujúci deň. Pokial' by stále odmietal mäso ponúkneme ho v miestnosti v šere so zloženou čiapočkou, po nažratí ho znova zatienime, kŕmme ho zásadne svalovinou bez balastu. Takto ho kŕmme 3 dni. Keď sokol po prekročení na rukavicu sa otrepe, po zložení čiapočky ihned' príjme mäso, preložíme ho na posed – hrazdu bez čiapky a rýchle mu ponúkneme zase malý kus mäsa tak, aby musel prekročiť na rukavicu, potom ho zatienime a položíme na klátik, toto zopakujeme aspoň 3-krát v tento deň. Ďalší deň odtienime sokola v rušnom prostredí, pokial' ihned' príjme mäso je to znak onosenosti. Samozrejme dravca denne vážime, zapisujeme množstvo prijatej potravy a činnosť. Ďalší deň je pôst a onášanie v čiapočke. Ráno mu (uviazanému na klátiku dáme dole čiapočku a ponúkneme mu na prekročenie kúsok mäsa, potom ho vrátíme na posed, odídeme aby sme sa zapäti vrátili a znova mu ponúkneme potravu tak, aby preskočil na rukavicu (a nepokúšal sa vyrážať do opačnej strany). Túto „novinku“ vo výcviku stále opakujeme, sokol v medzi časoch ostáva na klátiku odtienený, až kým nie je nakŕmený na polovicu hrvoľa a dravec ostáva až do rána na klátiku bez čiapky. Nasledujúci deň po vytrávení, mu ponúkneme kúsok mäsa na preskok na rukavicu, dravca zatienime a odvážime, presunieme sa na bezpečné miesto pre výcvik na šnúre a sokola cvičíme, od 1 metra preskoku až na cca 10 metrové prílety na rukavicu (na 10 metrov by sokol mal lietať po 2 dňoch). Ďalší deň ranný rituál (preskok na rukavicu, zvážime po zatienení), presunieme sa na bezpečné miesto pre výcvik na šnúre a robíme na vzdialenosť cca 1 m až 10 m prílety na vábido (10 m by sme mali dosiahnuť po 2 dňoch), prílety na vábido postupne predĺžujeme na vzdialenosť do 100 metrov. Pokial' postupuje ideálne (bez

váhania) ďalší deň je jeden útok, no už nie na vábido, ale mŕtveho bažanta a ďalší deň na živého, samozrejme dravec je na zverine nakŕmený, keď bez zaváhania vyrazí a „uloví“ živého, je pripravený k voľnému vypusteniu. Do tejto fázy by sme mali sa dostať do 3 týždňov. Iste ste si všimli, že onášanie a prílety sú odlišné od jastrabu, sokol považuje po nakŕmení nosenie a bez čiapky za týranie, ale rituál (ranný alebo pred výcvikom a potom) prijíma rád doslova vsunie hlavu do čiapky, na váhe stoji ako svieca, založenie vysielača je bezproblémové, do transportnej prepravky vkročí, skrátka lietanie je prirodzenosť a na ňu sa teší, tobôž na lov. Na to sa musíme pripraviť pri výcviku na voľno. Základom je správna váha (overená pri výcviku na šnúre), vytrávený, (skontrolovaný vývržok a trus) a všetko zapísané v denníku dravca. Väčšina sokoliarov začína výcvik na vábido, je to klasická metóda dravcovia dá zosilnenie letových svalov obratnosť, koordináciu. Sokolovi ja spestrujem vábido dokonale vyšportovanými holubmi, (sokol nevie, čo je „naplánované“ v tento deň). Na začiatku si nechám pustiť sokola pomocníkom, keď sa vzdiali na cca 30 – 50 metrov, pomocník odtieni sokola, sokol registruje, že sa vzdalať ujem od neho, krátko sa pozera a vyrazí za mnou (to je ideálne, keď váha a naťahuje hlavu k smere k vám, pomocník jemne zvrne rukavicou dopredu, sokol otvorí krídla a letí, keď to nepomôže dravca zatieni a mi sa poradíme s denníkom, kde je chyba) necháme ho preletieť a okamihu otáčania mu ukážeme vábido a necháme ho uloviť, ďalší deň, 2-3 útoky každý deň viac útokov (nesnažme sa o rýchly sled útokov, nechajme dravca vzdaliť sa a vzlietnuť, a pokiaľ láme „rekordy“ vo výške, 1 útok z diaľky a výšky je najrazantnejší; samozrejme po cca 2-3 dňoch už si sokola vypúšťame sami. V prvých dňoch sokol, (pokiaľ bol správne vedený už od začiatku výcviku) krásne pracuje a vyspieva. Potom príde čosi, čo volám ošiaľ z výšky (zvyčajne je na vne sokoliar, totiž váha, váži dravca a odvážené číslo nič nehovorí o podiele svaloviny a rezervy, rezervy sú vyčerpané a dravec sa snaží o korisť, keďže väčší prehľad má z výšky stúpa a vábido nie je až také atraktívne – neukážeme mu ho, avšak ho ako keby sme hľadali v brašni a on si „skenuje“ okolie a to je najvhodnejší okamih pustiť mu holuba). Holuba máme v extra taške, pri výstupe z auta mu dáme pit, narábame s ním jemne. Takto holuba nosíme aj týždeň a čakáme na príležitosť. Holuba púšťame v blízkosti vetroľomu a púšťame ho zasadne s veľkým náskokom, keď dravec letí od nás. Nato upozorníme dravca hlasom ako na vábido. Sokol sa pustí do vopred prehratej naháňačky, holub sa vráti sám k svojmu majiteľovi a dravec zadýchávaný k nám. Sokola po prebrati z vábida nekŕmim. Ďalší deň, keď sokol sa rozhodne pre flákanie znova je „odmenený holubom“ a situácia sa opakuje holub celý a sokol nesýty (dravca za chabé výkony zasadne neodmeňujeme, po návrate z nezdareného lovú dostane jedno stehno z kuriatka za prílet na vábido a až večer (doma na

rukavici kŕmenie na udržanie kondícií + voda) dokŕmim, aby si nespájal odmenu za svoj výkon. Na ďalší deň sa dravec „prilepí“ nad nás a v otvorenom priestore pri ideálnom postavení dostane „lahkého“ bažanta, sokol je tak nadržaný, že nekope, ale uchopí a ihneď po páde na zem ho usmrí (ako odmenu dostáva z koristi a nakŕmený je na zemi), mozog a oči dravce zbožňujú a celý krk. Sokolovi stúpne sebavedomie a aj kondícia. Dobré je, ak ďalšie 2 dni, pri akomkoľvek zaostávaní alebo flákaní je znova „odmenený holubom“, samozrejme je náskok holuba podstatne väčší, sokol sa snaží, ako nikdy predtým, no náskok nedokáže zrovnať, takže ani tretieho samozrejme neuloví a po štvrtom letí – neletí, len tak a utvrdzuje sa v tom, že holub je nejedlý. V budúcnosti, keď sokol krúži a čaká a preletí popod ním kŕdeľ holubov, on ich nevidí, ale po bažantovi zaútočí cez kŕdeľ. Touto časťou výcviku dosiahneme, že sokol zistí, že holuby sú „nejedlé“ a zároveň sa dokonale vyšportoval a naučil sa, že zver vylieta pred psom sokoliara a jeden úspech na štyri neúspехy pre sokola znamená, že „oplatí sa mi čakať hore nad sokoliarom, lovím bažanty pretože bažanty sú jedlé“! To nás aj zavázuje nesklaňať sokola. V ďalšej fáze výcviku máme jediný cieľ – mať „čakajúceho“ sokola vo výške, z ktorej je 100% úspešný. Odhad výšky je nepresný, výšku je jednoduché si premerať laserovým diaľkomerom. Ako na to? Pred sebou máme minusy: žijeme v 21. storočí a mälokto má vlastný poľovný revír s chovom drobnej pernatej zvere; čiže to staré: „lovecký dravec (teda aj sokol – výškar) má rást spolu so zverou, čím je zver staršia a silnejšia a rýchlejšia, tým je sokol lepší a lepší“; a nato pri starej klasike ako prejsť cestu: **vábido – cvičná zver – lov**, znamená mať dostatok vhodných loveckých príležitostí. Ďalšie minusy: táto cesta pre začiatočníka sokoliara prináša v podobe „sedavého sokola“, sokola lietajúceho nízko, sokola rozoznávajúceho jedlého bažanta (cvičná zver) a nejedlého (divý bažant). Otázka je či máme tieto možnosti. Druhá cesta **vábido – drak** (zámerne vynechávam balón – náročnosť na plyn, preprava naplneného, nedá sa používať pri silnejšom vetre, nedá sa použiť v blízkosti stromov, krov, plotov; výnimočnosť draka je, že sokol získava silu a vytrvalosť v stúpaní do výšky, každý let sledujeme, postupne zvyšujeme záťaž v podobe výšky, ale kĺzanie znamená predzvest svalovky). Drak nie je nekonečná zábava, musíme si uvedomiť, že zo sokola sa môže stať „otrok“ šarkana; pri dosahovaní dobrej výšky testujeme, či sokol sa usiluje aj bez draka dosahovať výšku aj ju udržať a z nej loviť. Lov, ešte stále sa nejedná o standardný lov, ale lov cvičnej zvere, v priaznivom teréne, počas priaznivého počasia (pokles teploty pod -10°C, inverzia, hmla zo smogu, silný dážď a sneženie sú dôvody prerušiť výcvik, zámerne hovoríme výcvik, pretože lov je využitie jednej šance); - **zver**, môže byť zakúpená z väčšej voliéry a pomocou „vrhačky“ na diaľkove ovládanie vypúšťať za pomoci stavača vystavujúceho pach bažanta šíriaceho sa z vrhačky.

Pokiaľ sokol „lieta a loví“, začneme sa zúčastňovať stretnutí alebo na základe povolenky od majiteľa revíru „chodiť“ do divej zvere, pamätať na včasné ukončenie loveckej sezóny je rozumnejšie, ako znegovať $\frac{1}{2}$ ročnú prácu. Ešte k omrzlinám, teplota -10°C je orientačná, súbeh silný vietor, popravčajúci dážď a teplota $+1^{\circ}\text{C} - 0^{\circ}\text{C}$ sú omrzliny pre mladých dravcov veľmi pravdepodobné; na noc, prípadne i deň je vhodná sokoliarska komora. Ak vydržíme a nezačneme experimentovať „ako rýchle a dobre preperit“, tak v skorej jeseni máme krásneho, mûdreho sokola s brilantným tvrdým operením, a to už je výcvik s rýchlim prechodom na lov.

8.8 Výcvik odchovaného sokola stňahovavého k lovú z päste

Je to starý, pradávny spôsob lovú, keď sokol po odtienení vyráža za bažantom, jeho rýchlosť sa spočiatku pomalá, no po pári sekundách rýchle stupňuje a po cca 100m to vyzerá tak, ako keby bažant stál a bol ulovený, skutočne je to tak, že jeho (sokolia) rýchlosť je cca 3,5 x nižšia ako pri útoku z krúženia, no stále po získaní rýchlosť je to cca 22m/s a to jastrab nedokáže. Pre takýto výcvik a lov potrebujeme revír s málo vyskytujúcou sa krytinou, pestovanie obilia, aby na jeseň boli polia „nízke“, len oziminy bez lánov kukuričník. Pri výbere dravca sa sústredíme na väčšiu samicu (no nie „knedľu“). Výcvik klasicky prílet (aj prílet na ruku) na vábido, potom cca 3 týždne šarkan, potom návrat na vábido s pomocníkom s cieľom rýchle útoky striedavo na dve vábidlá, po dosiahnutí rýchlosť a vytrvalosti pristúpime k cvičnej zveri – bažantom vo vrhačke. Pes vystaví bažanta vo vrhačke, sokola odtienime a z blízka, diaľkovým ovládačom, vrhačkou vymršťime bažanta, sokol ľahko bažanta uloví a mohutná odmena, ďalšie dni stupňujeme nároky, stále väčší a väčší náskok pre bažanta a potom prejdeme na lov divého bažanta. Mnohí si položia otázku prečo práve bažant? Bažant je ľahko „čitateľný“, pred vystavujúcim psom nevzlieta („drží“), pred krúžiacim sokolom „drží“ do posledného okamihu, jeho únikový let je priamy, do krytiny padá, je to poľovná zver s dobou lovú upravenou v prospech sokoliara a v bažantničiach sa dá živý bažant zakúpiť, dajú sa zakúpiť aj poľovačky a hlavne sokol stňahovavý je prísne ornitolágny, jarabice sú na vynutí, a pokial’ máme „špecialistu bažantiara“ viac nešpekujeme prejsť havrany, holuby a pod.

8.9 Tréning sokola za šarkanom

Prečo tento tréning? Je efektívny na tvorbu svalstva sokola, pri rovnomernej stupňujúcej záťaži formuje postavu sokola na postavu rýchleho letca, pomocou šarkana dokážeme presvedčiť sokola o výhodnosti čakania vo výške a z pästného sokola urobíme šprintéra na dlhé trate. Pri zblúdení sokola, pri jasnom počasí sokol na veľkú (aj 15 km) vzdialenosť vidí šarkana a vracia sa istejšie ako na vábido. Nebudem krok za krokom popisovať „recept“ na použitie šarkana, skôr dám odporúčanie prizvať si na výcvik sokoliara, ktorý už takto cvičil sokola a ten nás vyvaruje pred chybami. V súčasnosti sa začínajú používať plnoautomatické drony, sokoliar si sám postaví dron na miesto na oblohe, odloží nepotrebný ovládač, a venuje sa výkonu sokola, momentálne nahradzuje šarkana.

8.10 Lov s krížencom sokola a lovečáka (F.p. x F.r.)

Tento kríženec je považovaný za najvýkonnejšieho dravca; lovečáka predbieha predovšetkým pevnejším zdravím, sú lacnejšie, hlavne terčkovia. Do jeho charakteristiky patrí : silné osvalovanie po lovečákovi ho robí rýchlym a vytrvalým. Nemá problém nastúpať do výšky, výcvik ide hladko, no neznáša pomalú akciu, keď sa začne nudíť tak začne loviť na vlastnú päť – sú to vodorovné prízemné útoky na veľkú vzdialenosť – zvyčajne úspešné. Pri dohľadávaní netreba váhať a dopustiť aby sa vzdialil z dosahu prijímača. Pre nich je vhodný GPS vysielač. Po prvom vydarenom útoku z odsedávky môžeme zrušiť program výškara a prejsť na lov z päste.

8.11 Výcvik odchovaného rároha a krížencov rároha

Prvým bodom výcviku rároha je správny výber chovateľa, vyberáme (aj keď to nie je záruka super kvality) chovateľa, ktorý min. 3 roky loví s rárohami, ktoré hodlá dať do páru a sú to dobrí lovci. Obyčajne odoberáme dravca 60 dní starého, ktorý ma dorastený šat. Rároha, alebo jeho krížence, odvážime s výstrojou aj s čiapočkou a začneme viesť denník, zvyčajne 2 – 3 dni presedí rároh v čiapke na posede, vodu mu podávame injekčnou striekačkou niekol’ko krát denne do nosných otvorov, na druhý večer mu podáme pomocou pinzety (dravec je stále v čiapočke) malé navlhčené kúsky mäsa bez balastu, na ďalší deň ho necháme chytiť väčší kus mäsa, ktorý stiahneme aj s dravcovou hlavou k rukavici a necháme ho trhať mäso a žrať. Na ďalší deň to zopakujeme, ale s tým rozdielom, že po prvom kúsku mäsa ho odtienime, keď dožerie znova ho zatienime. Počas týchto troch dní denná porcia mäsa by mala byť vo

veľkosti vlašského orecha (množstvo mäsa je pre dravca vo veľkosti samice rároha), dravca vážime denne, kontrolujeme striekance, dravec by mal energiu čerpať zo zásob, na štvrtý deň by sa to malo odraziť na striekanci; striekanec by mal byť : moč biela a trus celistvá bodka jemne nazelenalá. Dravca odvážime a túto váhu budeme pre začiatok výcviku brať za 100% a pod 90% zídem len v krajnom prípade. Rároha začneme postupne onášať a zvykať na civilizáciu a jej rušivé vplyvy v prírode, počas onášania ho kŕmim, po skŕmení obvyklej dávky ho zatienime a po návrate domov ho uložíme na posed a odtienime. V prvej fáze príletov volám rároha na ruku, preskoky, prílety do cca 10 m a až potom na visiace vábido. Na vábido je malý kus odmeny, po prekročení na ruku ihned dravca dokŕmim. To sú rituály, odmena za prácu, za flákanie čiapočka, odchod domov a posed a až cca po ½ hod., aby to rároh nespájal s predošlou činnosťou, začneme ho dokrmovať na kolmičkách– výskoky zo zeme na vysokú rukavicu, rýchlo za sebou, za malé kúsky; rároh rýchle pochopí, že viac sa nakŕmi za razantný útok na vábido. Potom čo rároh nám vábido na cca 50 m (ja mám 22 m dlhu príletovú šnúru, zapichujem ju medzi pomocníka a mňa a pre istotu 3 – 4 m pred dorazom a tých 40 m stačí, ak 2 dni ochotne a s dravosťou prilieta, prejdeme na voľné lietanie; pomocník sníma čiapočku, ja vábim na prvý krát 2 útoky, potom stupňujem počet, ale včas prejdem na 2 vábidlá a stupňujem vzdialenosť, rároh začne mať vyformovanú postavu a už má fyzičku na ulovenie bažanta ako cvičnej zvere. Voľba cvičnej zvere : samec – bažant sliepka, havran, neskôr vrana; samica – bažant kohút, kačica, králik, neskôr zajac. Holuba používam zásadne na **neulovenie**, tým na vytvorenie predstavy rároha o nejedlosti a tým aj o neužitnosti ich lovú. Kríženec cvičíme v duchu týchto zásad.

8.12 Lov s rárohom, krížencom F.ch. x F.r. a F.ch. x F.p.

Rároh v mladosti pri rozlietavaní rád krúži a aj pomerne vysoko, no pri lovoch pochopí silu svojho veľkého „motora“ (prsného svalu) a veľkej plochy krídel a pri správnej kondícii je úspešný, po skúsenostiach 2 – 3 loveckých sezón, je dobré ponechať výber koristi na rároha. Rároh v sekunde otestuje korist', bud' loví alebo sedí ďalej na rukavici, špecializujeme ho tak, že lovy na nežiaducu korist' sú bez úspechu a jeho korist' je „jedlá“. Je to inteligent medzi dravcami a pri správnom vedení výcviku je to významné plus; no kŕmenie „zadarmo“ je neodpustiteľné mínus, toho by sme sa mali vyvarovať, pretože sa zmení pozícia, rároh začne cvičiť nás. Kríženec F.ch. x F.r. je už pri malej prímesi rároha zdravý a nesie znaky F.r., čo sa týka lovú a sily aj terčkovia sú dobrí lovci, no pri veľkom podiely rároha musíme myslieť na to, že premýšľa a nekŕmiť ho zadarmo. Kríženec F.ch. x F.p. Ich síla a dravosť, a užšie

krídla dávajú rýchlosť vyššou frekvenciou veslovania z nich robia lovecké talenty. Samicu cvičíme na výškové čakanie (nedosahujú výšku sokola), po voľnom páde prechádzajú do rýchleho vodorovného letu a ten stupňujú švihom krídel, zver lovia uchopením, pokiaľ udrú, tak je to úder plne devastačný. Samce sú veľmi dobre použiteľné na lov havranov.

8.13 Výcvik sokola poľovníckeho, voľný let a lov

Je sokol poľovnícky druh, alebo je to subspecia alebo subsubspecia rároha? Na túto otázku zatial nie je jednoznačná odpoveď, no pre nás sokoliarov je to prosté lovečák, je to dravec prispôsobený životu v arktickej pústi. Púšť je bez vody a hlboko zamrznutá voda je pre zvieratá rovnako nedostupná ako na pústi. Púšť je pre plesne sterilná a tak isto aj Arktída, navyše je bez vírusov a baktérií. Tato arktická púšť dáva malé možnosti výberu pre nasýtenie, preto predátor žijúci v tejto oblasti musí byť najsilnejší a najlepší letec a lovec. Lovečák má min. 5 foriem sfarbenia, má silné a husté operenie s hustou podsadou páperia, kožu schopnú pojať veľké zásoby tuku; toto musíme zohľadňovať pri veľkom rozpätí loveckej kondície. V arktickej pústi sa nekrúži, je to z pohľadu lovečáka strata času, mozog mu hovorí : let', let' rýchlo, prízemný prepadový letom, ulov a nakŕm sa. Pri výcviku na tento fakt nesmieme zabudnúť. Tak isto stavba tela, podhmatom zisťujeme, ako keby bol v nízkej kondícii, ale je to klam – je to priestor, pod kožou až po sval, na ukladanie zásobného tuku. Odporuča sa: brať mláďa ešte nedoperené, aby sa vytvoril bezstresový vzťah medzi lovečákom a sokoliarom; pri začiatku výcviku nešetríť s výcvikovou zverou, aby nemal pocit, že musí letieť..... ; **ako výcvikovú zver nepoužívať holuba;** výcviková zver je najlepšie vábido a tak isto kus odmeny pred akciou (sňať čiapočku a ihned ho upozorniť na odmenu a po požití ho znova zatieniť, bude očakávať a nie ihned vystartovať; prvotný výcvik skončí keď si lovečák uvedomí, že vedľa sokoliara je jeho vytúžená korist' vždy a vtedy dokáže spolupracovať aj formou krúživého čakania, ale má to svoje ale, akcia musí prebehnuť skôr, ako ho prejde trpeznosť a začne loviť na vlastnú päť; musíme si uvedomiť, že s krátkym chvostom nevie účinne brzdiť a loví úderom, takže pes musí spolupracovať a ihneď po údere sám nájsť úlovok a vyniesť ho z krytu a vyložiť v blízkosti sokoliara aby lovečák mohol naň zosadnúť; lov z päste je prirodzený, ale po neulovení, obyčajne letí za ďalšou korist'ou a to znamená dohľadávanie; GPS vysielače nepotvrdili vhodnosť voľného letu, pretože mláďatá už letu schopné sa moc nevzdaľujú od hákovacej veže a ani lov neberú väzne do istej vyspelosti, ale potom sa už strácajú; lovy s lovečákmi dosiahli svoj vrchol počas vládnutia cára – sokoliara Michajlova Romanova, lovú sa zúčastňovali sokoliari – vojaci vo veľkom

množstve, pri vojenskej disciplíne a dokonalom spojení cez signály lesníc. Samotný priestor lovu (priemer 10 – 15 km) bol obkolesený 1. kordónom, pred a za kordónom boli pozorovatelia loveckého areála a loviacich lovečákov, podávali hlásenia cez lesnice a poslov na koňoch, za sokolmi, ktoré ulovili vyrážali koňmo sokoliari a spolu s koristou ich nosili do hlavného stanu cára Michajlova. Sokoly, ktoré neulovili, odchytávali na vábidlá sokoliari 2. kordónu (bol vytvorený cca 5 km od 1.), pisári zapisovali celý priebeh lovu, výkon jednotlivých lovečákov, vedenie honu a sokoliarov. Takýmto lovom sa minimalizovali zblúdenia sokolov, lov sa koncentroval na miesta, kde sa dal lov dokonale vychutnať. Tento štýl si už nik nemôže zopakovať, ale GPS vysielač a dokonalý výcvik pomôže predísť stratám zblúdením.

8.14 Výcvik a lov šahina a kobca

Šahina cvičíme ako sokola, na primerane veľkú korist' – samicu na sliepočku bažanta a havrany, samce na prepelice- hybrid babylonské, straky a sojky. Povahu majú šahini veľmi priateľskú k človeku. **Kobca** (na lov používame samicu) cvičíme rýchlo. 1.deň onášanie a prískoky na rukavicu. 2.deň prílety na rukaviciu, na šnúre. 3.deň prílety na voľno a v závere dlhý útok na vábido a dokúmenie. 4.deň na voľno kobec a uviazaný holub. Ďalšie dni lovy. Aj kobec je prítlunný a priateľský ku človeku.

8.15 Výcvik a lov lanera a lugera

Laner bol dostupný v západnej Európe v 70.rokoch 20.storočia, keď vymieral sokol stáhovavý; bol úspešne používaný a nahrádzal sokola stáhovavého aj keď postavou je skôr rároh (menší). Časom sa chovmi a odchovmi zlepšili stavby sokola stáhovavého a tak význam lanera ako sokoliarskeho dravca poklesol, teraz sa laner občas používa v odchovoch pri krížení so sokolom poľovníckym. **Lugera** si nosievali koloniálni anglickí dôstojníci je tiež postavou skôr rároh ako sokol, má dlhý chvost, loví v indickej džungli. Na Slovensku bol jeden páár v Nitre u p.Muziku, starší, po neúspechoch v odchove boli používané na lov havranov a vďaka dlhému chvostu sa pri love púšťali za havranmi do stromov. Obe druhy sa cvičia ako sokoly i keď málo a nízko krúžili, no treba rešpektovať u lanera : **jesenný rozptylový „ťah“ mláďat, počas IX. – X. mesiaca, hlavne počas babieho leta**, keď sa i spoľahlivé a vycvičené lanery nechali unášať vetrami, čiže je potreba prerušiť na tú dobu výcvik a znova pokračovať v novembri, mladé lanery nemusia sedieť, kolmičkami im zmohutnie postava, spevnie kostra; lanery žijú pravdepodobne v trvalom páre, pri chove

jedného lanera dochádza k trvalému imprintu (mal som samčeka a ten pri zmene revíru začal vyhľadávať šarvátky s myšiakmi a až keď „vyčistil“ priestor, tak som mohol s ním loviť). Oba druhy sú dobré na lov bažanta – kohúta, samice a bažanta – sliepočky samce.

8.16 Výcvik a lov s odchovaným orlom

V pravlasti sokoliarskeho lovu s orlami v Centrálnej Ázii – Kazachstan, Kirgizstan, Mongolsko, sa používali na lov prevažne divochy a lapardy berkutov. V dnešnej dobe naplniť literu zákona pri nadobúdaní orla znamená, že si môžeme kúpiť orla len a len z umelého odchovu a hniezdoša, no je tiež na sokoliarovi, od koho si orla zakúpi a za akých podmienok bol vychovávaný, samozrejme o pohlaví orla rozhodne zazverenie revíru a možnosť denného výcviku a lovu aspoň 2 -3x za mesiac. Tie podmienky (**F.Chrpa : Metodický pokyn pro odchov a výcvik orla skalného odchovaného v zajetí**) majú predchádzať úrazom pri výcviku napadnutím človeka a napr. aj psov. Tento pokyn dáva odpoveď na otázku prečo sa orol takto správa a ako predísť imprintácií orla na človeka, vznikol z podnetu Klubu sokolníku pri ČMMJ. Imprintovaný orol považuje človeka, ktorý ho odchováva za svojho partnera, to znamená v jeho predstave, že sa s ním pári a na lokalite, kde pravidelne je výcvik alebo lov, napadá každého ďalšieho človeka či zviera. Nemá strach z ľudí! Postup pri odchove orla skalného vychádza z predpokladu najefektívnejšieho rozmnožovania – imprintná samica a imprintný samec (zvyčajne sa ľahko handicapovaní jedinci schopní rozmnožovania); pri dobrej spolupráci orlov je počet 3 – 5 odchovaných jedincov, pričom orlica prirodzene liahne, po vyliahnutí orlici ostáva najmenšie mláďa na výchovu, ostatné sa **kŕmia skryte rukou**, samozrejme oddelené, aby neprepukol medzi nimi kainizmus; každý druhý deň vymieňame mláďa pod samicou. Cca 20 dňové mláďatá preložíme do sólo hniezd vo voliére a kŕmenie je na samici, cca 30 – 40 dňové (podľa povahy mláďat) prikladáme mláďatá do spoločného hniezda; v prípade konfliktu prerušíme premiestňovanie, po 3 – 4 dňoch konfliktné mláďa priložíme, ďalej kŕmi len samica, my predkladáme potravu. Výchova je správna, keď po vstupe všetky mláďatá vstanú, sýčia a rozťiahnu krídla – to znamená žiadnení imprint, sú zdravo agresívne, no boja sa. Potom, čo mláďatá začnú poletovať po voliére, začneme ich odchytávať, postupne, podľa aktivity, orla obujeme, nasadením čiapočky zatienime a opatrné začneme s onášaním. Výcvik : 1; vlečka so zvyšovaním vzdialenosťi a onášanie, 2; prelet z rukavice na vysoký T – posed a onášanie. Po osvalovaní a onosení začneme trénovať prílety; po ich 100% zvládnutí prejdeme na voľné sledovanie. Orol po zvládnutí lietania začne sám loviť, samica je väčšia a ľažšia, ale menej obratná, je vhodné,

aby lovila v prvej sezóne len zajace, a bola kŕmená na koristi. V druhom roku je to už srnčia zver, pre samicu je ľahšie uchopíť srnčiu a má silu ju udržať až do príchodu sokoliara. Samec je obratnejší a už v prvom roku úspešný, ale pre nedostatok sily ostáva pri zajacoch, no kto videl úspešné lovy zajacov samcom a ich úspešné kľučkovanie, saltá, preskoky orla, tak vie, že je to dôstojný súper. Znova pripomínam, ten kto chce mať orla a chce, aby orol plnohodnotne žil, musí mať vlastný zazverený alebo aspoň prenajatý revír. **Imprintovaný orol je použiteľný len na odchov a nie na lov, nie na reprezentáciu na verejnosti, nie na edukačnú činnosť a pod.**

8.17 Výcvik a lov s harrisom a myšiakom červenochvostým

Obidva tieto dravce patria k dravcom Nového sveta a rozšírili tradičné dravce nízkeho letu. Haris je inteligentný, pokojný, použiteľný v každom revíri a prostredí (i mesto), jeho nadobudnutie je vďaka legislatíve EU a SR bezproblémové. Pochádza zo subtropickej oblasti preto musí chovateľ dbať na umiestnenie chovateľských zariadení a v chladných mesiacoch využívať zateplenú komoru. Myšiak červenochvostý má celkovo 14 poddruhov a je to najbežnejší dravec Severnej a strednej Ameriky od Aljašky až po Panamu. Výcvik podobný ako jastrab, používajú sa väčšinou samice na lov králikov a zajacov. Výcvik Harisa sa podriaďuje jeho spôsobu života z prírody a jeho inteligencii. Samozrejme absolvuje onášanie, výcvik príletov, voľný let, navádzanie na lov vybranej zvere, ale pracujeme s ním vo vyššej kondícii, poslušnosť sa nevynucuje hladom – je to dravec žijúci v rodinnom klane a klan mu nahradzame my, takže hlad je naša chyba a ulietá nájsť si inú rodinu. Navádzanie na králika i pre samčeka je bez problémov, zajac si vyžaduje spoluprácu so samičkou, bažant, pokial' mu vhodne prezradíme, že je jedlý a terček je vylietaný, tak tiež nie sú problémy; terčka havrany ignorujú o to ľahšie ich loví, avšak je lepšie, ak terček je silnejší.

8.18 Kolektívne lovy, sokoliarske tradície a etika

Kolektívne lovy organizuje klub, ale aj strediská, samotným lovom predchádza oslovenie členov na zostavenie organizačného výboru, hlavného lovca a vedúcich loveckých skupín. Organizačný výbor uzatvára zmluvy na pobyt, stravovanie (zloženie jedálneho lístka, bar, spoločenský večer,), prenájom revírov pre každú skupinu dravcov a počty loviacich v skupine (skupina sokolov, jastrabov, orlov a harisov). Organizačný výbor zašle členskej základnej prihlásovací lístok (kto, s akým dravom, psom, upozornenie o aktualizovaných zdravotných pasoch pre psa a dravca a číslo účtu, na ktorý zasiela účastník zálohu na celé stretnutie).

Hlavný lovec na stretnutí organizuje sokoliarsku činnosť : zvoláva nástup s dravcami podľa skupín, prostredníctvom vedúcich skupín oznamuje, kde budú loviť, kto bude robiť z domáčich robiť doprovod v revíri a kde sa stretnú. Na slávnostnom otvorení lovov privítava hostí a účastníkov, riadi lesničiarov, po love organizuje výrad, spisuje úlovky a vyhodnotí lovecký deň, na záver stretnutia vyhodnotí lovy a lovcov, podčakuje a ukončí stretnutie. Vedúci loveckých skupín organizujú lov v revíroch : nástup na začiatku, oboznámi doprovod s požiadavkami na zver a priestory lovov skupiny, na presuny riadi rojnicu pri skupinách s dravcami nízkeho letu, kontroluje kontaktné vzdialenosť medzi susednými loviacimi skupinami; u sokolov sa dohodne na poradí letov jednotlivých sokolov a na práci psov (psa bez pracovných skúšok je povinný určiť na „vôdzku“) organizuje výlož ulovenej zvere a pred výradom hlási priebeh lovov a počty ulovenej zvere hlavnému lovcovi.

Sokoliarska etika a tradície – sokoliar je povinný dodržiavať tradície a etiku :

1. Úcta k zveri: sokoliarstvo je lov s vyrovnanými šancami, zver je buď chytená alebo unikne, pokial' unikne, je neetické ju znova vyhnáť pre dravca, rešpektujte víťaza z tohto súboja.
2. Zver je chytená: naša povinnosť je, aby zbytočne netrpela (hlavne pri love s jastrabom a harisom), dorážakom vedieme záraz pod lopatku na komoru.
3. Zver je zrazena sokolom: padne do krytu, okamžite pošleme psa, aby zver aportoval, zver usmrime a zavoláme na ňu sokola.
4. Dravec chytí svoju prvu zver, po usmrení je mu ponechaná, aby sa naplno nasýtil.
5. Dravec na spoločnom love uloví zver, po zárate zver prekryjeme brašňou, dravca necháme samého prekročiť na rukavicu pre odmenu, zver vykladáme na výlož a výrad nepoškodenú, zajace vykladáme vymočené. Úlovok zbytočne nenosíme v brašnach, vykladáme ho na dno auta stojaceho v tieni. Po výrade zver vypitveme, odvetráme a vytrieme do sucha a odovzdáme do mraziaceho boxu.
6. Pamäťajme na historické pravidlo, denný úlovok nemá byť viac ako 3 kusy, u ľažnej zvere je pravidlo, že úlovok si lovec nesie sám.
7. Pamäťajme na povinnosť staráť sa o dravca, mimo tvrdej zimy, keď len kŕmime na ruke, a dopriať mu čo len kondičné lety, aspoň ob deň.

8.19 Vedenie koristi, zblúdenie a dohľadanie dravca

Typické druhy, ktoré vedú korist' sú jastrab lesný samec, krahulec a kobec; sú to druhy vynikajúci lovci a vedenie koristi do najbližšieho úkrytu im umožňuje prežiť, je to pozitívum a pri dobrom výcviku dokážeme to, že dravec dokáže „aportovať“ ľahšiu (váhové) korist' na päť sokoliara, lebo tá je ten správny úkryt. Chce to len trpezlivosť, každodenné kŕmenie na păsti a „ pomoc“ pravou rukou pri šklbaní koristi, otváranie a núkanie tých naj..... častí: mozgu a vnútorností, samotnú svalovinu už na trhanie ponecháme na dravca, ale pomáhamo pridržaním, čiže pravá ruka je na rukavici už do chvíle, keď si poutiera dravec o ňu zobák. Dravec si tak zvykne na asistované kŕmenie tak, že počká na väčšej koristi na sokoliara. Ostatné dravce začnú viest' korist' pri násilnom odoberaní koristi a nie pri výmene korist' za lepšiu odmenu, ako samotná korist'. **Zblúdenie dravca** je nedohľadanie dravca pri love, väčšinou sa dravec nakŕmi na koristi a nájde si dobrú vetvu na noc. Rolničky pomôžu, no nie vždy, klasický telemeter viac, no maximum pomôže GPS vysielač a prijímač. Videl som jednu karikatúru : pythecantrop mal na rukavici dravca s rolničkami, neandrtálec telemeter a homosapiens GPS súpravu. No ani ten naj GPS nám nepomôže, ak sme výcvik neviedli trpezlivo a krok po kroku sme nepostupovali tým správnym smerom. Onášanie je vytvorenie obojstrannej dôvery pri rešpektovaní individuality každého jedinca. K dohľadávaniu , cena telemetrickej súpravy je na úrovni samice sokola, jedno úspešné dohľadani dravca nám vráti investíciu, no musíme sa naučiť ju požívať a mať v zásobe batérie, a množstvo skúsenosti pri výcviku **seba** v hľadaní vysielača, preperovanie je ten správny čas. Ďalšia zásada pri dohľadávaní je vzájomná pomoc; v regióne používať tú istú frekvenciu by malo byť (jej výber by mala byť tá najvhodnejšia s ohľadom na členitosť terénu a používané druhy dravcov) samozrejmost', ako aj reálna pomoc pri dohľadávaní. Pamäťajte, starosť je len polovičná, keď sa rozloží na priateľov a dvojnásobná je radosť pri úspechu v hľadaní.

8.20 Hodnotenie sokoliarskych dravcov

V časoch, keď sme sa v klube rozprávali naživo a nie cez mobilné siete, sme robili na prelome augusta a septembra hodnotenie dravcov podľa vypracovaných a prijatých kritérií. Hodnotenie malo okruhy :

1. Hodnotenie exteriéru : - za každú poškodenú letku zrážka
 - za každú poškodenú zbraň zrážka
 - za nekvalitnú výstroj zrážka
2. Hodnotenie ovládateľnosti : zrážky za čakanie na prílet

3. U dravcov nízkeho letu :zrážky za nepochopené voľné sledovanie
4. U dravcov vysokého letu: zrážky za nedostatočné krúženie
5. Hodnotenie za lov : na stretnutí vedúci skupiny hodnotil každý úlovok podľa druhu a pohľavia a štílovosti lovu.

Záverečné hodnotiacu tabuľku uverejnil poradca chovu v Šahinovi. Bola to pekná prezentácia umenia sokoliarstva v rámci klubu, robilo sa v strediskách alebo na Ovišti (z Petržalky nestál v tej dobe ani jeden panelák).

9 Iné využitie sokoliarskych dravcov

9.1 Biologická ochrana v poľnohospodárstve; polia, vinice a sady

Polia : Uplatnenie je pri použití prirodzených nepriateľov holubov. Kŕdele holubov vyzobávajú klíčiace kultúry hrachu, slnečnice a fazúľ. Používajú sa hlavne terčovia jastraba a terčovia sokola a krížencov napr. perlin.

Vinice : Proti škorcom vo viniciach používame sokolieho terča a perlina taktika je taká, že sokola necháme vykrúžiť, necháme ho 1 – 2 x zaútočiť na vábidlo a necháme ho znova vystúpať do výšky - sokol sa navonok správa ako hladný loviaci, škorce si nedovolia zosadnúť na vinič. Keď vidíme na sokolovi únavu zavoláme ho na rukavicu, sokol kĺzavým letom klesne a jemne dosadne na rukavicu. Škorce vidia odsadnutie sokola, takže sokol ostáva ako stála hrozba.

V sadoch, (čerešňových, višňových a čučoriedkových) sa plašia tak isto škorce a platí na nich to isté ako vo viniciach pri tej istej taktike.

9.2 Biologická ochrana v lesníctve; semenné sady limby a borovice

Semenný sad limby: V čase dozrievania limbových „orieškov“ nalietavajú orešnice a vyzobávajú zo šišiek semená. V semennom sade je potrebné vrobiť obsedávky v tvare vysokej hrazdy cca o 1 m vyššia ako vrchný praslen limby. Používajú sa krahulčie samice a perliny (F.c. x F.p.). Na 1 ha sadu sú potrebné 3 – 4 obsedávky; žiadne vták si nesadne pod predátora a pravidelné prelety krahulca a útočné lety perlina na vábidlo ochránia sad.

Semenný sad borovice : Viac semená žravých vtákov, spôsob ochrany ten istý a použitie dravcov to isté.

9.3 Biologická ochrana letiskových priestorov

Prúdové motory majú značnú saciu silu a nasatého vtáka v stotine sekundy premenia na biomasu, ktorá upchá chladiace kanálky na lopatkách prvého stupňa rotora, tie sa bez účinného chladenia vylámu a zdevastujú zostávajúce stupne rotora a motor začne horieť, a hrozí pád lietadla. Zmyslom ochrany: je pravidelné kosenie trávy na trávnatých plochách letiska, **neposkytujeme úkryt vtákom;** v okolí letiska doporučujeme pestovanie menej atraktívnych poľnohospodárskych plodín pre vtáctvo, **neposkytujeme vtákom kŕmenie;** a pravidelne lietavame, cvičíme a lovíme s dravcami, **dávame pravidelnú pretrývajúcu**

hrozbu prelietavajúcim vtákom. Riadiaca veža vydáva pokyn **na aktívne vyplášenie a vytlačenie kŕdľa vtákov,** vtedy členovia stanice BOL zasiahnu loviacim dravcom a inými prostriedkami. 10 rokov som pracoval pre ASR na letisku Košice ako náčelník stanice BOL bez predpokladov leteckých nehôd. Že tento spôsob ochrany je správny, je používanie na letiskách Španielska, Anglicka, UAE, Ruská federácia, USA..... .

9.4 Biologická ochrana ostatných priestorov miest; ochrana parkov mesta, ochrana historických pamiatok, ochrana veľkých športových polozakrytých veľkých hal

Ochrana parkov miest je zameraná na zabránenie hniezdeniu havranov. Pozostáva z technických zásahov – zhadzovanie hniezd a suchých konárov a ich následné štiepkovanie na základe povolenia OP v mimo hniezdnom období. Výstavbe nových zabraňuje prítomnosť, prelietávanie a útoky harisov na havranov, kolónia si nájde a vytvorí hniezda v poľných vetrolamoch.

Ochrana pamiatok má tak isto technickú stránku ochrany a to mechanické zábrany na obsadzovanie ríms a uzavretie pôjdrových priestorov na zabránenie hniezdenia, vo vyhláške mesta o zákaze kŕmenia holubov a pravidelné útoky harisov na sediacích holubov.

Ochrana veľkých športových hal spočíva vo vytláčaní holubov, holuby využívajú konštrukcie zastrešenia hal ako veľkokapacitný odpočinkový priestor, samozrejme ich trus znečišťuje sedadlá a choré holuby neopúšťajú tento priestor a ich hnačkový, zelený trus už je aj zdravotné riziko. Tu pomáha len každodenný zásah harisej letky. V Londýne je viac poskytovateľov týchto služieb, bez toho aby si konkuvali.

9.5 Edukačná činnosť

Na túto činnosť vytvorili sokoliari profesionálne stále scény ako súčasť podhradí – sokoliarske dvory, tu reprezentujú dravce ako statické ukážky s odborným výkladom, kontaktné dravce, na dravca môže návštěvník siahnúť, fotiť, pýtať sa.... , stále pod dozorom, dáva to iný obraz dravca v očiach verejnosti, nasleduje dynamická ukážka, je to letová ukážka jednotlivých druhov dravcov a sov samozrejme tak isto s odborným výkladom.

Všetky iné využitia dravcov sú vykonávané na základe podnikania (živnosti alebo s.r.o.), kde oprávnenie je vydávané na základe vysvedčenia o absolvovaní sokoliarskej skúsky.

10 Právne aspekty sokoliarstva v Slovenskej republike

10.1 Poľovný zákon, všetko o SKS pri SPK, SKS – Občianske združenie

Federalizáciou v r. 1970 vznikol ustanovujúcim zjazdom SPZ pri ÚV SPZ, zároveň bol vypracovaný a schválený Poľovný zákon, v ktorom bolo sokoliarstvo zákonom prijaté ako **legálny spôsob lovú**. Chovateľské kluby boli rozšírené o SKS pri ÚV SPZ. ÚV SPZ ustanovil skúšobných komisárov a schválil predsedníctvo klubu, klub začal pracovať, oslovil členov federálneho klubu, usporiadal v 1971 roku prvé stretnutie s lovmi a nedeľnou ukážkou pre verejnosť na Vysokej škole veterinárnej v Košiciach za výdatnej pomoci školy. SKS pri SPK vznikol rozdelením SKS pri prezídiu SPZ, ako nástupnícka organizácia, došlo k úprave stanov, sokolierskej skúšky a skúšobného poriadku.

SKS – Občianske združenie vzniklo odčlenením časti členov (u niektorých je duálne členstvo v oboch kluboch).

Obe kluby pracujú nezávisle na sebe a po právej stránke je v súlade so zákonmi SR.

10.2 Všetko o členstve v SKS pri SPK

Každý občan SR sa môže stať členom SKS pri SPK. Aktívny člen musí byť členom SPZ, mať skúšku z poľovníctva a skúšku zo sokoliarstva, musí o členstvo požiadať a plniť si povinnosti člena. Kandidát je člen, ktorý sa pripravuje na sokoliersku skúšku v dobe 1 roka u aktívneho sokoliara, vedúceho sokoliarskeho strediska alebo iného, na základe súhlasu výboru klubu; o túto formu členstva musí požiadať a plniť si povinnosti kandidáta klubu. Čestný člen klubu je člen, ktorý ukončil aktívnu činnosť a výbor SKS mu navrhol čestné členstvo na VČS a tento návrh členská základňa odsúhlasila. Čestné členstvo sa udeľuje aj iným aj zahraničným občanom, ktorí sa zaslúžili o rozvoj sokoliarstva v SR. Len aktívni členovia SKS majú aktívne a pasívne volebné právo v klube a rozhodujú na Konferencii a VČS klubu o všetkých otázkach klubu. Kandidáti a čestní členovia nehlásujú a ich prítomnosť nie je započítaná medzi prítomných..... Plné znenie stanov je na www.Slovenskýklub.sokoliarov.sk

10.3 Právne predpisy Európskej Únie

Právne predpisy sokoliarstva sa dotýkajú hlavne predpisov o ochrane prírody. Dotaz na niektorý právny predpis EÚ, jeho výklad, požiadajte výbor klubu, právničku. Tieto zákonné normy EÚ sa SR zaviazala v predstupovom čase začleniť do právneho systému SR.

Poľovný zákon je v súlade s medzinárodnými organizáciami a sú v súlade s právom EÚ.

10.4 Právne predpisy Slovenskej Republiky

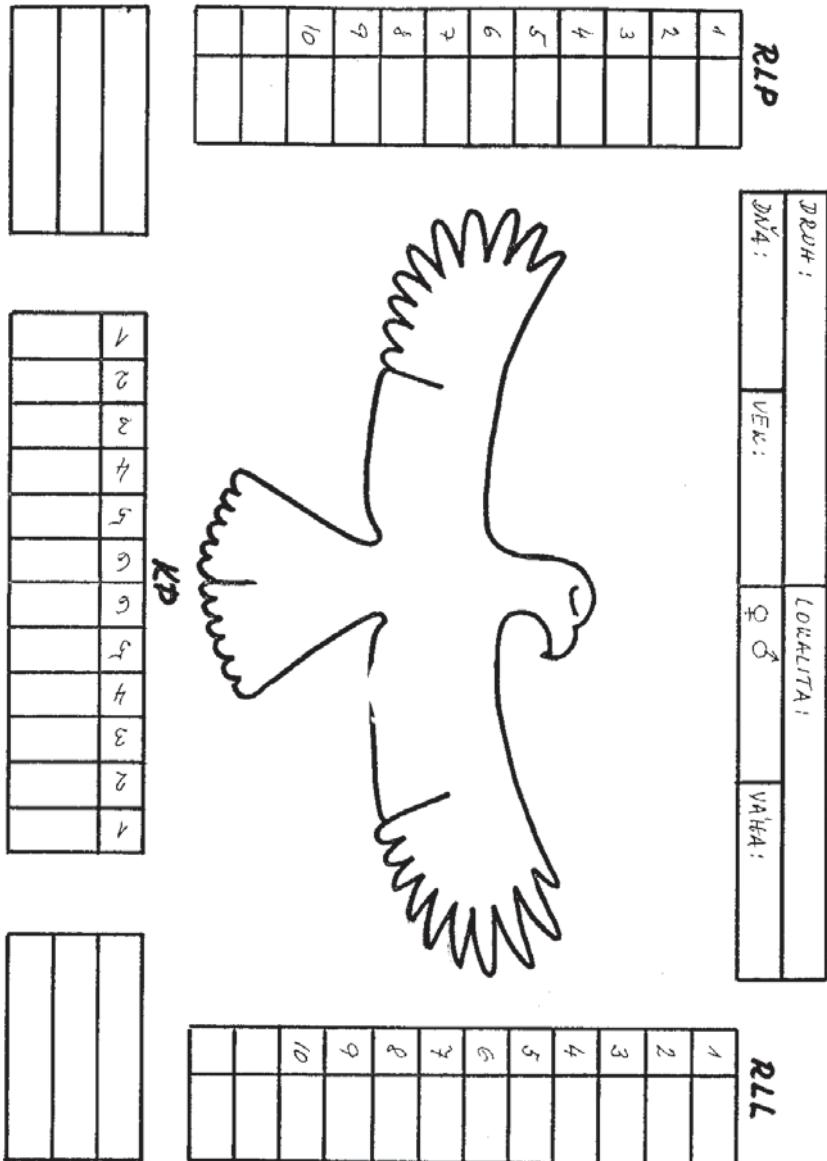
Právne predpisy SR nájdeme na stránke NR SR; **hľadajme posledné úplne znenia** pretože neustále úpravy zákonov sa pri dovetkovej úprave sa stávajú neprehľadnými. Nás zaujíma Poľovný zákon a výkonná vyhláška. Zákon o ochrane prírody a krajiny a jeho výkonné vyhlášky sa po správnom výklade základných pojmov sú akceptovateľné. Pre obchody v rámci EÚ platia zákonné normy EÚ a s ostatným svetom, krajinami zdrobenými v konvencii CITES, platí CITES.

10.5 CITES

Cites je konvencia o obchode s chránenými živočíchmi, je to konvencia o ochrane a výnimkách pre kontrolovaný obchod na vyhradené účely. Pre sokoliarov platí výnimka o povolenom obchode so živočíchmi narodenými a odchovanými v zajati.

11 Prílohy

11.1 Preperovacia schéma

11.2 Pravidlá chovu loveckých dravcov

Každý sokoliar je povinný zabezpečiť svojmu loveckému dravcovi bezpečnú a po zdravotnej stránke vyhovujúcu sokoliareň.

Sokoliareň by mala mať tri základné časti :

- A. Denná časť
- B. Sokoliarska komora
- C. Preperovacia voliera

Pod pojmom „bezpečná“ sokoliareň sa rozumie súbor opatrení ako zabezpečiť loveckého dravca pred krádežou alebo zabítiem cudzím človekom alebo zvieratom (pes, mačka, kuna, líška, tchor, výr a pod.). Pod pojmom „po zdravotnej stránke vyhovujúca“ sokoliareň sa rozumie napr. už pri výbere miesta stavby sokoliarne vyriešiť odtoky vody (zabezpečenie suchého prostredia), použiť nezávadné materiály na stavbu, vhodné lazúry a farby, umiestnením v teréne a orientáciou zabezpečiť dostatok denného svetla, ventilácie vzduchu v chovných priestoroch, vhodným ozelenením areálu (výber druhov drevín) nevytvárať jesenné problémy s lístím, pred výstavbou mať vyriešenú hygienu, dezinfekciu, v určitých oblastiach aj dezinsekcii (zabráneniu prenosu infekčných nemocí komármu z domácej hydiny- hlavne diftériu) a zbavovanie sa exkrementov a kŕmneho odpadu, a pod.

A. Denná časť.

Ideálne je ak denná časť sokoliarne nadväzuje na koterec (psiareň) a pokračuje sokoliarskou komorou. Ideálne je ak má dravec z nej výhľad na hydinu a na holuby, na pohyb ľudí, ale sám je v pokoji. Denná časť sokoliarne má zariadenia: prístrešok (uvádzam prístrešok a nie Á-čko, pretože zlé Á-čko poškodzuje operenie dravca a dobré Á-čko som ešte nevidel) s posedom (pri vyššom prístrešku je to hrázda) a prelietavačkou ukončenou plným oblúkom. Súčasť prelietavačky je kúpačka. Mimo dosah prelietavačky by mal byť priestor pre nízky posed s kúpačkou (malou). Povrch pri prelietavačke a nízkom posede je trávnik. Časové využitie – nízky posed po preperení (alebo vyperení hniezdoša) počas onášania t.j. cca 2 – 3 týždne, po získaní krotkosti prekladáme dravca na prelietavačku. Na prelietavačke držíme dravca až do konca jesene (po osnežení areálu dravca umiestníme do komory). Samozrejme areál dennej časti sokoliarne je oplotený a pokrytý sieťou z hora (doporučujem maskovačku – vytvára polotieň a nezdržiava sa hmyz pod ňou).

B. Sokoliarska komora.

Sokoliarska komora má svoj vchod (dvere) zároveň tvorí jednu stenu dennej časti-tá ktorá nesie prístrešok, zároveň protiľahlá stena tvorí vchod do preperovacej voliery a z nej „obsluhujeme“ krmný otvor a máme prístup ku hniezdu. S (SZ) stenu tvorí pevná stena, oproti z J(JV) je stena presklenená, napr. zo sklobetónových tvárníc (časť), s vchodom. Zariadenia sokoliarskej komory- vysoký posed alebo stenový posed – pokiaľ použijeme tento typ odsedávky používame zároveň v dosadovej ploche podlahy umelý trávnik. Ideálne je, ak podlaha je nepriepustná (odizolovaný betón) a ako trusový podklad je mulčovacia drtená kôra z ihličnanov alebo štrk (8-12 mm). Ďalšie zariadenie sokoliarskej

komory je sokoliarska váha. Časové využitie sokoliarskej komory pri mrazivých nociach a zime až do ukončenia sezóny a počas nemoci dravca až do ukončenia sezóny a počas nemoci dravca, čistenia ostatných priestorov alebo v čase deratizácie okolia.

C. Preperovacia voliera.

Momentálne táto časť sokoliarne tvorí u nás nadstandard a zo svojej osobnej skúsenosti viem, že dravce sú schopné dokonale preperiť na prelietávačkách, ale tlaky z krajín EU smerujú k tomu aby každý dravec, ktorý je odstavený z lietania na dobu dlhšiu ako 2 týždne bol volierovaný, sám zastáva ten názor, že ďaleko viac pohybu má dravec na prelietavačke, je čulejší a zároveň je stále onosený, ďalej pre neustále právne obmedzovania MŽP SR väčšina našich členov bude staršie dravce počas preperovania využívať na reprodukciu, takže k tomu aj prispôsobí veľkosť, zariadenie a materiál na výstavbu voliery. U imprintovaných vtákov je dobré ak aspoň jedna stena je z pleťiva (môže to prekrývať rákos alebo ho nechávame zarásť brečtanom, zariadenie je 1 hniezdo, kupačka, odsedávky (min. 2ks) štrková podlaha. U vtákov v páre žijúcich je lepšie mať plné steny a zariadenia sú tie isté, je potreba kŕmného otvoru s odsedávkou a kúpačka s obsluhou z vonku. Časové využitie je už zrejmé z názvu – počas preperovania.

Minimálne rozmery : š x d x v

Preperovacie voliery:

	Jedinec	Pár	Zakrytie
Malé sokoly	2 x 2,5 x 2,0-1,8	2 x 3 x 2,0-1,8	1
Stredné sokoly	2 x 4 x 2,5-2,0	2 x 5 x 2,5-2,0	1,5
Veľké sokoly	3 x 4 x 2,5-2,0	3 x 5 x 2,5-2,0	1,5
Jastraby	3 x 3 x 2,0-1,8	3 x 5 x 2,0-1,8 vo voliere predel 3/5 o, 2/5 o	1m x 2
Orol	3 x 8 x 3,0	4 x 8,5 x 3,0	2

Sokoliarské komory :

Malé sokoly	2 x 2 x 2,0-1,8 - stenový posed
Veľké a stredné sokoly	2-3 x 2 x 2,5-2,0 - stenový posed
Jastraby	3 x 2 x 2,0-1,8 - vysoká hradza
Orol	bez klasickej komory - len zvýšený prístrešok

11.3 Zákon o sokoliarstve

230/2001 Z. z.

VYHLÁŠKA

Ministerstva pôdohospodárstva Slovenskej republiky

z 28. mája 2001,

ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva poľnohospodárstva a výživy Slovenskej socialistickej republiky č. [172/1975 Zb.](#) o ochrane a o čase, spôsobe a podmienkach lovu niektorých druhov zveri v znení vyhlášky č. [231/1997 Z.z.](#)

26. § 13 vrátane nadpisu znie:

"§ 13

Sokoliarstvo

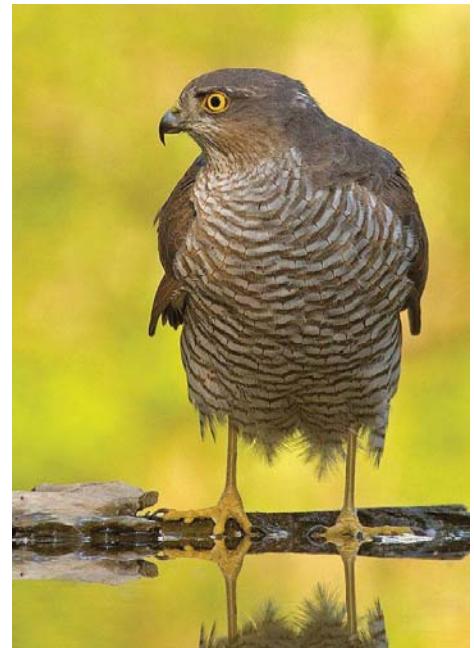
- (1) Sokoliarstvo je držanie a chov pernatých dravcov alebo sov na účel ich výcviku a lovu zveri pomocou nich. Túto činnosť môžu vykonávať len členovia Slovenského klubu sokoliarov Slovenského poľovníckeho zväzu.
- (2) Na sokoliarstvo možno používať len tie jedince dravcov a sov, na ktorých držbu vydal súhlas príslušný orgán ochrany prírody a sú označené a evidované v súlade s osobitným predpisom. 4)
- (3) Pomocou pernatých dravcov a sov môžu poľovať na zver len členovia Slovenského klubu sokoliarov Slovenského poľovníckeho zväzu a zahraničných sokoliarskych organizácií.
- (4) Na lov pernatými dravcami a sovami je potrebný poľovný lístok a povolenka na poľovačku.".

11.4 Základne druhy dravcov na Slovensku

1. Sokol myšiar (Falco tunnunculus)

4. Jastrab krahulec (Acipiter nisus)

2. Sokol ráoh (Falco cherug)

3. Sokol sťahovavý (Falco peregrinus)

5. Jastrab lesný (Acipiter gentilis)

6. Kaňa močiarna (Circus aeruginosus)

8. Orol krikľavý (Clanga pomarina)

10. Orol skalný (Aquila chrysaetos)

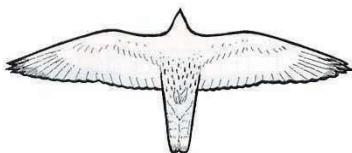
7. Myšiak lesný (Buteo buteo)

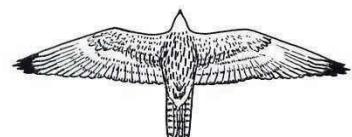
9. Orliak morský (Haliaeetus albicilla)

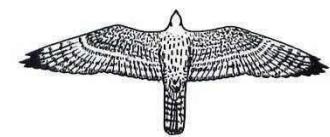
11.5 Znázornenie letu dravých vtákov

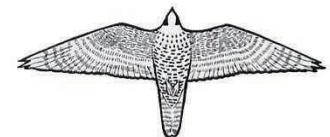
(*Falco rusticolus*)

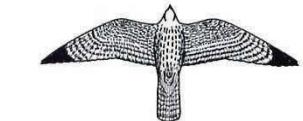
(*Falco cherrug*)

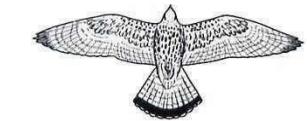
(*Falco biarmicus*)

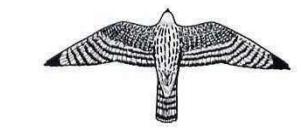
(*Falco peregrinus*)

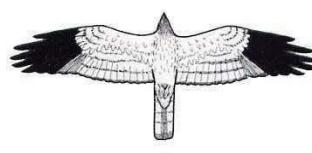
(*Falco subbuteo*)

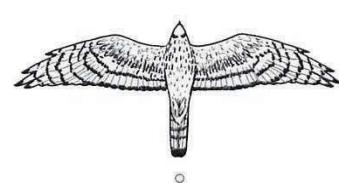
(*Falco tinnunculus*)

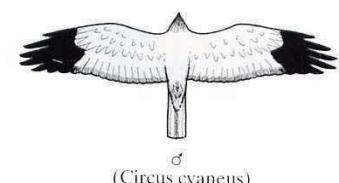
(*Falco columbarius*)

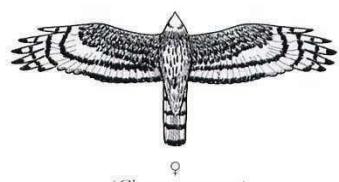
♂
(*Circus pygargus*)

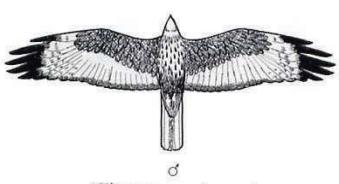
♀
(*Circus pygargus*)

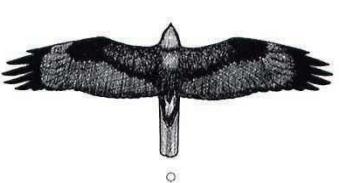
♂
(*Circus cyaneus*)

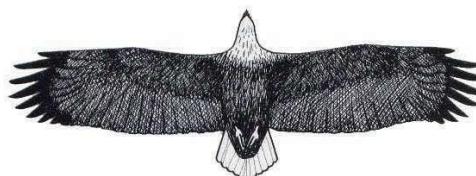
♀
(*Circus cyaneus*)

♂
(*Circus aeruginosus*)

♀
(*Circus aeruginosus*)

(*Haliaeetus albicilla*)

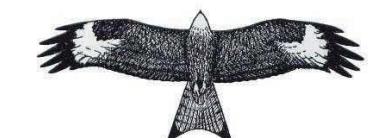
(*Hieraaetus fasciatus*)

jung
(*Aquila chrysaetos*)

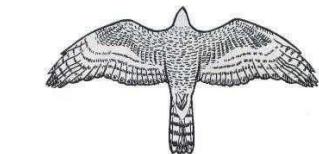
(*Pandion haliaetus*)

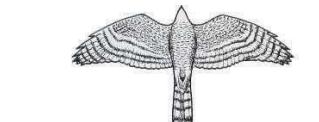
(*Milvus milvus*)

(*Milvus migrans*)

(*Accipiter gentilis*)

(*Accipiter nisus*)

(*Buteo buteo*)

(*Buteo lagopus*)

(*Pernis apivorus*)

Zdroj : http://www.sokolraroh.szm.com/stranka/fotogaleria_rozpoznавanie.html

„Táto učebnica je základ, ako aj skúška, je len začiatok, pokial sa sokoliarstvo stane pre sokoliara životným štýlom, je to štúdium a prax nikdy nekončiace“.

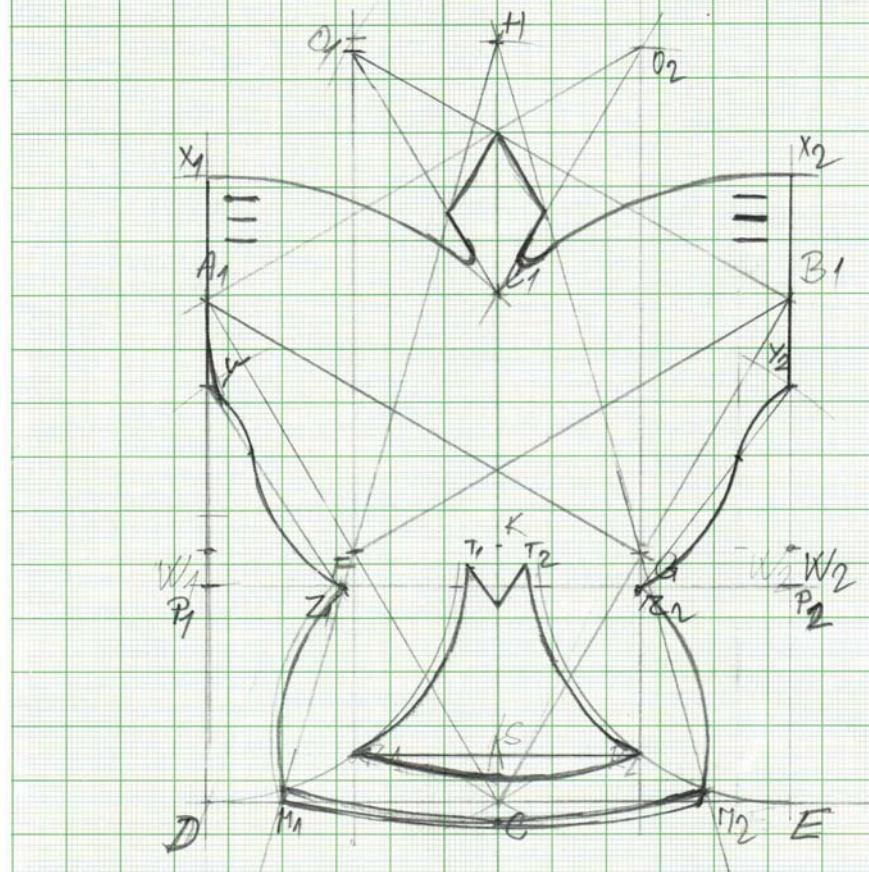
Prajem

Sokoliarstvu zdar !

„De arte venandi cum avibus „,

VYTVÁRANIE STRIHU P.U. Ø F50-780 Kov.váka

$$5,2\text{ cm} + 2 \times 1\text{ mm} = 5,4 = 48 \quad (\text{KOŽA JE } 1\text{ MM HROBÁ})$$

OTVOR PRE ZOBÄK UPRAVUJEME KRIVÍTKOM
 PODĽA DRUHU, TENTO STRIH JE UPRAVENÝ
 NA ØF HARIŠA, ØJASŤRABA VÝREZ ÚSTE MENEJ
 ŠIROKÝ, ØZDROHA TÓVODNÝ STRIH.

PRÍLOHA č. 3

